

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ І ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Ольжич: Межа	1	І. Солоневич: Російський молодик	39
Г. Маланюк: Юрєві Дараганові	1	В. Вермерсен: Несамовита країна	43
Ірґій Кушніренко: * * *	2	Степан Луцик: З вистави АНУМ	47
"	3	Сганарсль: Давид Віндзор і Давид	
Стислав Бндик: Ліцитація	3	Франкфуртер	50
Іна Чикаленко: Сід, національ-		Дм. Донцов: 1937	54
ний герой Еспанії	17	Карль Бребізіус: Про відпущення	
под. Кубійович: Національні		гріхів	66
відносини Холмщини і Підляша	25	М. Л.: З пресового фільму	67
Стислав Волошин: Консервато-		Бібліографія	71
ри помилок	30	Від Адміністрації	77

ВІСТНИК V

ВІСНОВА 1

ТОМ I

СІЧЕНЬ

1937

Адреса редакції й адміністрації ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.

Чекове конто П. К. О. 500-371.

Відновляйте передплату

НА

ВІСТНИК

Передплата на „ВІСТНИК“

в краю вносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23

платні з гори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті. Ціна окремої книжки — зл. 2.50.

На просьбу наших передплатників продовжуємо речинець платности знижкової річної передплати ВІСТНИКА до кінця січня 1937 р.:

Хто з краю або з Чехії пришле річну передплату до кінця січня б. р.,
платить за Вістник

ЛИШЕ ЗЛ. 20

Закордонний передплатник, що в січні вишле одноразово зл. 25 — матиме заплачений Вістник за весь 1937 рік.

Квартальника Вістника

в 1937 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата вносить зл. 4 платних згори.

Для закордону зл. 5.

Річна передплата „Квартальника“ для передплатників „Вістника“ вносить зл. 2. Для закордону зл. 3.

АДРЕСА: Львів, Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

О Б Р І І

Ілюстрований літературно-мистецький і науковий тижневик

Видає і редагує:
БОГДАН КРАВЦІВ.

Передплата річна — 5 — зл., піврічна — 2.60 зл.,
квартальна — 1.40 зл., місячна — 50 гр.

Адреса Редакції і Адміністрації: Львів, Земляковського 2

III
П-12531/1937
Р. 5 кн. 1

39437

О. Ольжич

Межа

По рівній грані двох світів ідеш,
Що, наче скло, невидима і гостра.
І тягне, рве глибинами безмеж
Одкрите серце ненаситний простір.

Ступи ліворуч: легкий буде спад,
Повільні луки, мляві серпентини.
Від інтелекту через хліб назад
До жаху і безсилюсти клітини.

А вправо ступиш — прірва і провал,
І знову сплеск. І в клекотінні виру —
Лише твій шал щитом проти навал.
Одвагаж, коли ти запрагнув. Віра.

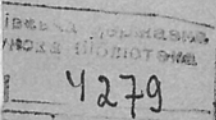
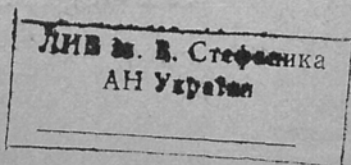
Евген Маланюк

Юрієві Дараганові

На Ольшанським кладовищі в Празі в міс-
ці, де була могила Юрія Дарагана, поховано
якусь жінку. Хрест валяється на стежці...

З часописів 1936 р.

Смаглявість від того вогню,
Грузинські очі, сухість вилиць,
Слова, що цокали і бились,
Продзьобуючи вихід дню:
Раз — орлій клекіт, раз — стріла,
Раз — вірна куля. І ніколи
Не змусив хам короткочолий
Схилити гордого чола.

Гірська душа зійшла в степи,
 Де вітер і козацькі чоти,
 І щось, либонь, від Дон Кіхота
 Бувало в постаті тремтить.
 Щось старовинне, щось п'янке,
 Як пісня, як лицарство й слава,
 Щось разом ніжне і тужаве,
 Мов криця — тверде і крихке.

І от ударив буровій
 В пориві хижої нестями
 Й засипав мертвими снігами
 Вогонь очей і ніжність вій...
 Лиш десять літ і — вже по всім.
 Серця сліпі! Серця калічні!
 Коротка ця хахлацька вічність,
 Непевна і гірка, як дим.

11 XI 1936

Сергій Кушніренко

*   *
 *   *

Вдарило сонце по нивах — запалило
 І побігли і побігли хвилі мідні.
 Стужавіла земля та й закурило
 Та й зашуміло гонами лагідно...

Село Котюженці... Довкола — степ.
 Під лісом простягнулась залізниця.
 Маленька станція нераз присниться
 І все минуле — в споминах росте.

»Одеса — Київ«,
 »Київ — Одеса«
 Мчались тудою експреси...
 Юрба товаришів на конях
 Дзвонять копита, дзвонять...

От як сьогодні подільський Еол
 Дме і на хмарах грає
 Й біжить, доганяє поволі
 Аж ген, де лягла залізниця
 Й пристанок, що сниться,
 Де мчались експреси
 »Київ — Одеса«...

Памятаю: —

Ще стояла березнева, синя стужа.
Але сонце щиро вже під гаєм
Полоскало золото в калюжах...
І заплакано кудись дивились будні
Й капало зі стріх щодня в полудень...

За селом десь гупали гармати.
Близький фронт заліг з ліском сумежно.
Там, на цвинтарі в снігу по пасок — стежі,
На хресті — телефонічний апарат... —

Це — юність!.. Буйна кров!.. Козацьке тіло!..
Їх, як вовків, війна тягнула в поле
Й вони брели, голодні, босі, — голі..
Дарма, що села хмурились, сиділи
І як на злість в таку добу багряню
Батьки горілку гнали полумяну..

Ростислав Бидик

Ліцитація

(Фільми з села)

I

Темно. Світа не видно. Між коренастими вербами зависла буря і курила снігом. Поперечні вулиці замело рівно з парканами і плотами. В затишних закутках закучерявилися греблі. По них блукав вітрець, гладив їх і сіяв порох.

На білому кожусі розсипалися печериці: стіни — коріння, дахи — шапочки, стріхи — спідні карби.

Під неділю досвіта пробудився радний Семен. Зараз таки встав з постелі і підійшов до замерзлого вікна. Прохухав у ньому дірочку та подивився на двір: метелиця. Тільки посвистав коло вікна, чвіркнув крізь зуби, засвітив каганця в хаті і ляг щераз на постіль. Та вже не спав. Закурив тільки і довго-довго щось роздумував. Нагадував собі літні часи, як то було перед війною й як стало перших років по війні. Аджеж він один з тих, що

їх сам пан староста призначив до байрату. Добре було. Ніхто тоді і носа не смів втикати до урядовання. А тепер? Е, що то говорити! Який небудь форналь, чи другий сільський жебрак має вже лице сперечатися: »ви з паном начальником — так, а то ще не так, але jinak«. І то своє jinak там пхає, де газди, порядні газди засідають.

Та вже не довго буде та сільська голота брикати. Так її притиснемо, що очі їй вилізуть. І Семен почав себе потішувати думкою, як се сьогодні накупить на ліcitaції тих жебрацьких бебехів. Тоді всіх матиме в жмені. Стисне, чи пустить, тільки від нього буде залежати. Ціле літо робітник буде, а голос на раді? Хтожби йому спротивився?

Який я також старецький цісар був, аби давати голос на раду від душі. Мой, та душа ніц! Морг-до-морга говорить усюди, а душа хіба в сповідальниці, тай то раз у рік.

Так роздумуючи перед Божою Службою, Семен перевернувся на хребті, як кінь на пасовиску, обернувся на другий бік постелі, де спала його жінка і став її корняти.

— Вставай, Мара, та побуди наймиття, бо вони самі не здогадаються встати. Таж знаєш, що їм аби лише жерти та спати, та ходячи ніворотом, час гаїти.

Параска розкрилася до половини, стала потягатися і голосно позіхати, аж щелепи тріскали. Навіть гадки не мала підводитися, бо знала, що в неділю нема великої роботи.

— А тебе яке лихо збудило з першим когутом? Сам не спиш і другому сон відбираєш, — гнівно обернулася молодиця від чоловіка на другий бік, натягаючи верету аж на голову.

— Чуєш, Парасочко, що кажу? Йди, йди, небого, а я ще полежу. Йди та починай якийсь порядок давати. З мене вже буде, що цілий тиждень собою шастаю. Дивись, день як бик заглядає до вікна.

Параска здвигнула плечима та поволі здоймилася над постіллю і перепустила Семена. Коло лавиці напилася трішки води та протерла заспані очі, випорскуючи недопиту з рота на долоні, з долонь на лице. Ще хотіла помитися та чоловік не дав:

— Гай, гай, з Паном Богом до роботи! Нині неділя, будеш бити поклони в церкві. Буде!..

За хвилину рознісся пискливий голос, що розсилав наймитів по стайнях, наймичку по дрова. Сама Параска забралася варити полуденок.

Семен далі лежав і висотував із себе ліниві думки про жебраків, бебехи і зарібки.

— Куплю на ліcitaції як крадене, продам як куплене, — майнуло йому в голову, розяснило обличчя і змусило спу-

стити ноги, щоби врешті і собі не спізнитися. Таж зараз по церкві приїде комісар і розпічне гиндель.

— Панське не пропадає, мое також не пропаде, — шибало йому по голові, як розперезаний жваво заходився коло брича, ласкаво вигукуючи, коли хто навинувся йому, під око.

II

Не тільки Семен думав про ліцитацію. В холодній хатчині над рікою зійшлися ті, що думали, як завернути загарбане їм добро.

Добро?

Та яке там добро в харлаків! Самі безвартні drankи та чогось такі підручні, що і в хаті порожно і на душі смутно, як їх не видно. Просяклі потом, обкиплені кровю, нерозривно зростають з тілом. Забираєш їх, харлацьке тіло шматок за шматком розриваєш. Вони дорогі, бо болючі.

Хоч як тісно спільний біль лучив пошкодованих, не було між ними одноєї гадки. Деякі з них приголомшені надмірною роботою з діда-прадіда, кивали слушно головами — «ая!», що однаково могло значити так, як і ні. Потусклі очі, змертвілі обличчя — отсе їх образ, що нагадував нето грубо тесані пні, нето поганські ідоли, поприпирані під стіною. Єдино білявий Микола горів та намагався запалити їх своїм вогнем. Однак зрушити ті важкі мужицькі душі не було в людській силі.

— Хай гину за правду сто раз, не раз, а свого таки не попушу, — хрипів з зворушення. — Правда лише в нас, лише ми правда.

— Як моя правда, хай тут мене за неї простромить, — крикнув, розриваючи на грудях сорочку і показуючи космате волосся. — Я не вступлюся, тай решта.

— Добре, добре, Миколко, говориш, але дивися, де наша сила? Таж ми, як стебельця на цісарській дорозі. Надіхав поїзд і — паф, паф! — просопе собі далі легенько, а стебельця вже нема.

— Ой нема, — прошепотів другий голос. — Зжорнує, як у млині. На се не хлопської голови треба.

— Так, так, Миколо, ти добрий хлопець, але пусте думаєш, — обізвався Матій Горовий-Побіджений.

Побідженим назвав він себе сам і се так пристало до нього, що ціле село його инакше і не називало. Побідила його біда, побідила моржина, побідили діти, все його побідило. Горовий працював, як віл, але без успіху. Знав про се, хоч роботи не кидав. Таким уже вродився, щоб жити тільки в праці. Мусів жити. Єдиною відрадою

була свідомість дрібних хитрощів, якими задурював не так біду, як себе. Аби встояти на ногах.

— Пусте говориш, — щераз то тобі кажу. Треба було порадитися перед нальотом біди. Або і без ради. Дивися на комашню. Або равлика. Виставить він роги, ти його вщипнеш, він не лише роги, цілий сховається в шкаралушу. А чомуж ви не ховали, що мали? Відніс у ліс, повісив на дереві і хіба лише вітер провітривби або дуб під тягарем зітхнувби: рип, ррип...

— Тепер запізно, пропало, — сплюнув Матій і пірнув назад у свої міркування з бідою.

— Або якби так був розбив війтову комору — подав несміливо якийсь голос.

— І то на ніщо, бо пізналиб у тебе таки твоє. За се відсидівби параграф і то грубий параграф.

Микола мовчав. Прислухувався до балачок, бачив, як губилися серед дрібничок, самі не здатні схопити суті справи, що обходила всіх. Губилися серед гушавин тієї нужди, що висотувала мязи та клубки, і не могли її зрозуміти, не хотіли її узагальнити. Молодяк відчув, що його голос не відбивається багатократним відглагоном в їх душах. Він кипів — його слухачі зітхали, він сипав іскри, їх очі дрімали, він говорив про всіх, кождий з них думав про себе. Микола показував спільну стежку, вони шукали дрібних злосливих хитрощів. Під віковим каменем були тим сиром сухим і неподатним, що пів вічності перестоїть і не зігніє, одначе не були губкою, що мала зловитися від молодого вогню.

— Даремний труд, — подумав. — Вогонь вогню прагне, сі старяки хоч не злі, та дурні. Зробиш їм що, похвалять; схоче тебе шандар зловити, допоможуть.

Встав Микола з лави і без слова вийшов з хати. Від старечої задухи, відсвіжився на морозі, що скрипів під чоботами шклистими світельцями.

— Отак завсіди. Гадаєш, — думав, — як заболить, усі ранені відчують біль, а один почуває і мовчить, другий задеревів від постійного щемління, третій дурничками хотівби задуритися, ще інший... ех! Та й молоді не рівні. Дехто спалахне і потахне, крикне і сховається, хоч тут робити треба раз-у-раз. Єдиний Василь і Марко ще булиб, інші хіба помішниками в крайному випадку. Одне — представлення грати, друге — жити, як у представленні. А жити штука...

Оглядаючись довкола, зайшов до недалекої хати, дуже чепурної, загасив світло в невеличкій лямпочці і довго щось шепотів у куті з своїми двома побратимами.

III

Від самого ранку громадська канцелярія була переповнена людьми. За одним столом сидів вїт з писарем та кількома асесорами, за другим розкинулися радні першого і другого кола, стіни попідпирали присяжні, вартівники, десятники та декілька радних з третього і четвертого кола. Посередині канцелярії дусилися, як вівці в отарі, прості вуйки та кількох місцевих жидів, що нетерпеливо очікували судового комісаря, який мав перевести ліcitaцію за незаплачений податок, асекурацію й адміністративні кари. В кімнаті від диму з махорки не можна було дихати. Балачки гуртів зливалися в такий гамір, що ледви можна було дослухатися, хто і що говорив. Але се не важно. Головне виговоритися. Тимто кождий говорив, скільки хотів, бож і так ніхто його не слухав. Всі говорили про крізу, але не однаково. В їх балачках траплялися більші розбіжності, аніж в тих холошнях і постолах, в які були одягнені й які ріжнилися кольором, якістю і роботою.

Вїт сидів спокійно, підперши бороду обома кулаками, і ввесь час мовчав. Він спав над столом. Деколи той, чи другий асесор, не завваживши сього, запитував його принижено: — а що ви кажете на се, пане начальнику?

Тоді підривавсь пан начальник з свого заячого сну і, залежно від становища та своїх почувань, або бурмотів щось невиразне або підводив ліниво свої повіки, довго вдивлявся посоловілими очима, як недорізаний баран, і далі махав головою:

— Ая, так як ви каєте, пане куме!

Врешті один з асесорів, близький свояк вїта, що цілий час спокійно сидів і собі час од часу зачинав дрімоту, заворушився нагло, штовхнув вїта ліктем і запитав вголос:

— А можеб ми так, пане свате — начальнику, нім що куди як буде, так собі порадилися з радними?

— Най буде, я не бороню; яж прецінь фігурую на те, щоб радити вам, — відповів вїт і позіхнув на ціле горло, перехрещуючи рота.

Поправивши розкуйовджені вуса, що звисали, як дві розв'язані мітли під стріхою, схопився вїт за начальницьку бляху на табані.

— Ано! Тоті, що не є радними і громадськими слугами, най мені зараз вийдуть на двір, бо ми маємо тут щось порадитися!

В хаті вмовкли. Дехто з вуйків кутався таки зараз, інші шукали ще за клепанями, надівали їх на голову і повільно, майже маєстатично виходили одні за одними, неначе з цер-

кви. За чверть години, як колишні виборці вийшли і лишилися самі теперішні радні, вїт знизив голос і так поєднальним тоном відізався:

— Панове радні, чесні газдове і ви, громадські служки! Як я перебирав сю вїтївську таталу, то гадав собі, що в нашім селі заведу якийсь порядок, але тепер виджу, як йде все з Петрової днини. Не говорю про ліцитацію, бо відколи світ світом, був кождий дід ліцитований. І далі будуть ліцитувати неробів і шанталюків. Але я гадав, що таки в моїм селі є люди, гонорові газди, і на сім пункті тяжко завівся. Тепер понаставало таке дивенне диво, що один одному очі вибравби. Нема поваги перед сивим волоссям, ні страху перед вїтївською палицею. Колись, як вернув хто з криміналу, обминали його люди, як вогневого злодія. Тепер того нема. Кождий їде своїм возом, не хоче знати, хто має бути старший, а хто менший. Добре мені казав пан староста, що в селі заводяться вовуни...

— Мой, дурню, а ти що там продаєш зуби? Хочеш дістати в хавку? Марш за двері!!

Молодий господар з блискучими очима виступив пів кроку з гурта, що стояв окремо під стіною, і здержливим голосом промовив:

— Не хавкайте так, пане вїте, бо вдавитеся. Сміятися хїба ще можна. Плачете, що не маєте поваги? Таж ціле село знає, що Гершкові бахури вас навіть сеї ночі юпакскудили. Від громади ви відійшли, громадську канцелярію перенесли до пропінації, вашими дорадниками стали сільські зайди...

— Мовчи, жебраку! — крикнув вїт. — Видите, добрі люди?! Вони, як моглиби, живцем зілиби старшого господаря. Ніби йому хтось винен, що він харлаком уродився? Що Бог кому призначив, те мусить терпіти. То з тебе заздрість говорить, прибеґо задріпаний. Та голота гадає, що як в кого з нас велика господарка, то так легко на ній газдувати, як їм ротом молоти.

— Дуже розумно говорите, пане вїте, — обїзвалися хором асесори і радні з першого і другого кола. — Він, моц-пані, один з одним хотів жити тинди-ринди, — додавали по черзі. — А я хотївби видіти, як йому прийшлосяб попровадити господарство. То, що тоді, га? Нема часу по ранках вилігуватися і дорогами вивалюватися. Знищилиб усе і людей вигубилиб, бо ніби хто людей тримає на сім світі? Ми! А та голота...

— Се раз хитро і красно! Хто вам дивиться на пальці, зараз того називаєте голотою, або вовуном, — заскреготів зубами Марко.

— А може ти не такий? Завсіди з батярами тримаєш! Завсіди бунтуєш нарід!

— Не я бунтую, але ви самі, вийте, своєю господаркою в громаді.

— Вязіть його!

Не мав часу Марко сховатися серед своїх. Двох вартівників зловили його за руки, двох за ноги, дехто з невеликого гурта під печею кинувся боронити, та Микола здержав, не хотів доводити до бійки. Заки вивели Марка з канцелярії, відізався Микола до вйта:

— Всіх радних беру за свідків проти вас, вйта, що ви самі вязали собі гудзи з Марком і прозивали голотою.

— Дивися, мой, який мудрагель. До політики є він, а пару злотих зложити від нумеру за податок нема? Фантують цілими вулицями, встид селу робить перед сторонськими людьми і панами з міста. Ще якби не тих кілька сильніших газдів, що рік-річно викупувають вам ваші бєбехи і дранте, то кождий з вас Божим пошиттям світивсяб.

— Ви, вйте, не заходіть здалека про фанти, бо я говорю про Марка. Випустіть його з арешту, бо завтра скоро світ йду до міста.

— Я засудив його на три дні арешту за спротив.

— Коли?

— В своїому серці, як вартівники випроводжували його.

Миколу оточили побратими і він їм ще щось з сміхом сказав. Вйт закурював і радні мимрили собі під носом. За господарку почав один з них на голос:

— То таке газдування, як нічого в торбі. Я, бувало, передніми роками докуповував по пару моргів землі кожного літа і то масної землі, як сало, тепер, вважаєте, навіть одного не куплю, хочби і на зорінку. Подивіться: гендечки стоять дві косиниці, півні кукурудзів, маю з пів ладунку пшениці, як зернистого золота і що з того? Якби так платили, то і господарка прибувалаби і хліб не гнивби.

— А ви гадаєте, Іване, що і в нас не те саме? Може менше хліба, як у вас, але клопіт той самий. От кум Семен впали на таку гадку: добре, що родить, а роти завсіди знайдуться. Хто лише до кума приїде, той ніколи не вийде з порожними руками. Скільки заправить, стільки дістане. Тільки підписатися має, що той і той того й того дня забрав у Семена, скажімо, килу жита та ячменю і має віддати, як стане лекше. Семенова косиниця ніби банк. І хліб не плісніє, і проценти ростуть, і пів села має в своїй тайстрі.

— Не журіться, куме, най Бог за нас журиться, —

зареготався Семен, сильно задоволений, що про нього балакають і його за приклад мають.

В хаті ставало щораз більше гамірливо і вийт, що дозволив на передишку, щоб затерти неприємне вражіння своєї пригоди, перетяв галас густим басом:

— Я, панове радні і чесні господарі, вже не знаю, як далі маю фігурувати між нашими людьми. Якби змовилися! Ані один дотепер податку не заплатив, асекурації не зложив і, скажіть мені, з яким лицем маю тепер показатися в раді повітовій? Аби настрашити, казав я оногди забирати фанти за податки. Набрали ми повну канцелярію і гадаєте, що то щось допомогло? Де там! Ніюдин не прийшов викупити. Кожний собі ані ду-ду. Сьогодні буде зтим шлюс. Я не буду чекати з фантем-дрантем дідько знає доки, і фертик! Ге-ге! Ми знаємо, чому се так робиться! Читальня допровадила до сього, газети, неморальні книжки. О, се, о! Десь, бувало, таких людей, що стояли на ряді в громаді, в руку цілували, як шандар в село показався, ніхто на вулицю не вийшовби. Тепер нарід геть скапарився і ні шандарське чако, ні вийтівська палиця пошанівку не мають. Тепер, братя, ті, що заразилися в читальні, навіть Славайсу порядному газді на дорозі не скажуть, лише вечорами вивівкують на царинах. Та кобито лише молоді дуріли, а то вважаєте, і старші беруться за ними, не маючи встиду перед бляхою і страху перед гвером.

— Правда, правда, — потакнули радні.

— Я також хотівби сказати пару слів, — обізвався котрийсь з асесорів. — То таке: я, як мене знаєте, рахуюсь до ліпших газдів. Маю, Богу дякувати, тих кільканацять моргів, що їх небіжчик дедя, дай їм, Боже, неба, мені лишили, а сам вже за своєї памяти разом з жінкою докупив пару. Ну, і лише газдувати! Але вже діти мені такі вдалися, що най нас Бог сокотить. Маю їх шестеро й аби тобі одно пішло людською дорогою з своєю песьєю натурою. Ні, тай ні. Не вдалися ні в мене, ні в жінку. І не гадайте собі, що можна з ними щось вдіяти! Де — деее! Там такі мухи в голові, що і ксьондз ліпше не потрафить! Кажу раз до свого найстаршого хлопця: мой, Матію, можеби ти, небоже, лишив уже ті витребеньки в читальні та брався газдувати? Оженися, пару моргів принесе тобі жінка, я відітну тобі ще пару кавалків і будуть з тебе люди...

— А він, знаєте, люди добрі, заіржав як огир тай каже мені отак змудра: »буде з того, що ви нагаздували«.

— Мой, мені аж у пятах застигло. Аби рідна дитина таке своєму татові повідала, то мусить бути кінець світа. Думаю собі, що з дідьком рогатим буду робити? Бити?

Я вже не годен, тай ніби не випадає. Візьмусь краще на штуки і кажу йому по людськи зтиха:

— Матійку, що тобі з того, що ти читаєш мудрі книжки та учиш отих панських форнарів? Аж кипить в мені, але здержуюся і далі веду: та тобі не встид, що ти порядного газди син, а з жебраками тримаєш кумпанію?

— А він, знаєте, як штрикне до мене та як ревкне: я також жебрак! Добре, що вам дідо дали шіснацять моргів, а ви нам що дасте, га? Який буде з мене газда на двох моргах? Будуть газдувати здикуторі, а не я. І щеб я вам щось сказав, чому з тамтими тримаю, але ви темний і того не зрозумієте.

— І кобито він у болото сам ліз, а то ще всі діти зі собою тягне: одно вухо з ним мають.

— Ей, Андрію, лишіть, балакаймо щось инше.

— Та ба, зачекайте, на нас дощ не крапає, будете видіти, що то за прикрість, найлише докажу до кінця.

В хаті деякі слухали спокійно і тільки помахували головами, дехто курив і підсміхався з Андрія, багато не-терпеливилось.

— Як вже ми зачали говорити, то докінчім, — продовжував Андрій. — Гадаєте, що мені легко розповідати? Такий світ настав, що ми, старі, зійшли на пси, ніщо не вартуємо, а...

— Ви, Андрію, якби знали мою біду, то своєю не хвалилисяб, не забудьте, на чім ви стали, — сказав радний Гаврило, що був одночасно церковним братом і при па-нах обтирався.

— Де-де, ви маєте клопіт з хлопцем! То байка. А в мене купа дівок. Отсе зараза! Бувало, дівки навіть не чути, що вона в селі, тепер ледви підтягнеться, вже не впораєшся з нею. Отак то є! Як понюхала читальню, вже пропала. Фертик. А мода? Та з мене нитки висотує. Дідько бери все, але аби хоч мало одно з другим трохи встиду, а то ні за цятку. Правда, гріх булоби сказати, що воно ліниве до роботи, але то найгірше, що йому в голові перевернулося і при кожному слові стає дуба.

— Раз, знаєте, сидимо ми всі в хаті й я собі помислив: тепер зачну їм читати ровту. Та де, як горохом до стіни!

— Кажу їм: ще якби то хлопці виробляли, то я розумівби. Їм вільно, але то ви, дівки, робите собі самі дизгонор. Треба собі щось ліпшого брати до голви. Най ті малі не розуміють, але ви, старші, як гадаєте жити в світі? Та я ще стану лицем до вас: коли ти в церкві була юдна з другою? Га? Коли ти слухала Божого слова, ану, скажи? Встаєш рано, на святі образи навіть не моргнеш, лише дивишся, щоб оббехтатись хлібом. У вечір лягаєш спати і за молитву ледви чичирк. Що то за робота? Як вхоплю

зараз який кимак у руки, довго памяtatимеш, яка була рука в твого деда.

— І що ви собі гадаєте, я до них отсе говорю, їх навчаю, а вони, знаєте, на мене навіть не дивляться, тільки воркнула щось одна до одної тай давай кікотіти: кі-кі-кі. В мене аж золотник згрунтувався й я як не ревкну на них, а моя стара до мене:

— А ти чого до дівок причепився і ревеш, як медвідь? А вони тобі може не роблять? А вони чисто хати не тримають? А вони тобі лице лупають своїм вінком перед людьми? То вони може в криміналі в тебе? То як вона піде до читальні, то вже дурна? Коби ти такий розум мав, як у них. Що, може не чула я, як твої пани обговорюють чужі діти та їх публічать? Най пантрують своїх панночок, що ходять як телиці без роботи. Наші роблять як воли і не спацірують попід верби.

— Як, знаєте, причепилися до мене, як гаддя, аж до очей-скачуть. То стара, то молоді. Старша, та, що представління грає, каже мені:

— Дедю, доки ми будемо ваших приятелів у руки цілувати? Що вони нас доброго навчили? Як капарили наші діди, так хотілиб, щоб і ми скапалися. Буде з того, що ви ціле життя ходили в чотири дороги за лентюхами, молили їх та оббивали собі коліна до високих порогів і чоло до долівки. До того ви наклонялися, що екзекуторі дихати вже нам не дають. Не видите, що наша господарка не росте, але впадає? Нащо будемо дерти носа догори, коли така біда, що очі вилазять?

— Як зачала мені з кінця приповідь читати, то мало не здурів. Міркую собі: може і правда то, що ти, небого, говориш, але Бога в серці таки треба мати і панам треба поклонятися, бо кождий від того пан.

— Гов, пррр! Не питлойте так, Гавриле, — вмішався війт, — най я своє змелю. Ви розбалакалися, як доброго року! Видять очі, що ми з тими молодими самі нічого не відемо. Треба до арешту позамикати, отсе буде лік.

Кількох присяжних та вартівників, що спокійно дотепер сиділи, зареготалися на весь голос. Війт подивився на них таким зором, що чотири села ним підпаливби, а далі як не крикне:

— Ти чого, один з другим, заіржав, як нечищена лошиця?

— Ні, пане начальнику, — відповів вартівник Микита. — Нам смішно, не весело, що ви кажете, аби до криміналу молодник замикати.

— То ти так вповідаєш своїй зверхности? — визвірився війт, щоб викричатися ще далі за попередну суперечку.

— Таж я ще сьогодні відберу від тебе кулю і ти назад бучкарем і торбеем станеш, не громадським урядником.

— Та я ніби нічого, і зараз вам, пане вйте, і вам, панове радні, розкажу все від початку.

— Одної ночі були ми на варті. Чуємо, йдуть хлопці. Саме ті, що в читальні збираються. Йдуть і співають. Ми сидимо з Танаском під церквою тай слухаємо... Слухаємо, а очі лише — кліп-кліп, самі затулюються. Та най нас Бог боронить, аби ми заснули на варті, ні, лише тяжко було тримати очі. Нараз тут шандар, той варгатий, підійшов до нас і — пс-пс. Ми встали, а він каже: — то вже по девйонтей, на вулиці не вольно сьпіваць, мусимо парубків забрати до арешту.

— Най тебе лихо візьме. Ще сього нам треба було, — подумав я потиху, — але йдемо. Підійшли потихоньки до хлопців, а вони аби тобі рушили з місця на цаль! Поставали всі як мур і співають далі.

— Гов, — крикнув шандар, — пуйдете з нами зато, жи робите вельгі галас.

Хлопці зачали посмішкуватися та жартувати, а він, нічого не порадивши, лишив їх і лише мене по дорозі свиснув у писок і то було його останнє слово. Думаю собі: як шандарові гія зачіпати хлопців, то чогож я мав фиркатися та...

— Комісар приїхали, комісар приїхали, — рознеслися голоси в сінях і канцелярія затихла.

IV

— Пляц дати, пляц дати!

Мов плесо озера, як впаде до нього камінь, захвилює, так селянська стіна отвиралася, когось перепускала і знову замикалася. Тільки дими з маркотки дрижали, як мряки в долинах. За хвилину станула коло стола товстенька фігура. На низький поклін вйта, що переступав з ноги на ногу й отвирав уста, то знову їх без звуку замикав, не знаючи, з чим відізватися, — фігура відповіла двома пальцями, пересунулася на вйтівське місце і владним оком обкинула присутних.

За хвилину почали десятники виносити з сусідної кімнати звої полотна, кожухи, повісма і господарські знаряди. Один з них узяв у руки звій повісняного полотна, панок — молоток, а вйт отворив ліцитацію.

— Видите, люди, до чого доводить ваша впертість. Ідете на бубен. А я все говорив: памятайте про податки, таблички і пси. Вакайтеся здибати шандаря, бо біда буде. Ви посмішкувалися з мене й я тому не винен. Що десятники забрали в вас, те тепер піде за »кто да венци«.

— Піднеси, Танаску, полотно вгору. Воно вартує п'ять золотих.

— Кто да венцей? — загудів панок і підніс клевець.

— Я п'ятьдесят сотиків, — обізвався з кута Микола.

— Ти що, хлопе, здурів? Таж чуєш, що пан начальник подали ціну п'ять золотих, — звернувся до нього комісар.

— Може для пана начальника і вартує полотно п'ять золотих, для мене тільки п'ятьдесят сотиків, — обстоював своє Микола.

Семен слухав і своїм вухам не вірив.

— Брате — га, тож того полотна буде з трицять мір. Кого той шмаркач бере на сміх? Вже розгойдувався, щоб кинути свою цілу, як коло нього пролетів якийсь голос:

— Як перебеш Миколі ціну, всі твої кости тобі перебу.

Хотів обернутися, але стиск людей держав його, як у кліщах. Зібрав усі сили, викрутився, як веретено, та перестерігач уже пірнув у товпі, а коло нього стояли юнаки, що байдужо гляділи в сторону комісарського стола. Як тільки знову прокашлював Семен, щоби сказати своє слово, знову прошепотів йому якийсь голос в потилицю:

— Тихо, Семене, бо буде біда.

Та Семена не легко застрашити.

— А я прошу і... йййоооойй! — зойком докінчив Семен свою ціну, бо хтось запхав йому шпильку у мягке.

— А там що таке? — грізно запитав війт.

— Та се вуйко Семен дивуються, що таке полотно тане, Вони хотіли завтра своє продавати, — обізвався хтось з товпи, але з противного кінця.

Всі селяни засміялися, па́рубки реготом прикрили придибашку Семена. Війт заспокоював товпу. Семен стояв, як скажений пес. І заболіло, і скаржитися встидно, і посміхом села став.

— Кто да венцей? — прогудів голос.

Знову хотів вирватися якийсь з партії Семена, та йому впав у слово найблизший юнак:

— Я шістьдесят.

— Шістьдесят, — по раз перший, по рраз ддррругий і —

— А я...

— Вуйку, дивіться, яка вам воша випаслася на шиї. Як капущ!

Засоромлений вуйко стрясав з шиї, чого там не було, молоток стукав і полотно за шістьдесят сотиків переходило в руки побратима Миколи.

Десятник підніс угору кожух.

— Двацять золотих, — кинув війт.

— Два золоті, — знову викрикнув Микола.

Семен боявся обзиватися. Стиснений між молодими, му-

сів вислухувати різних кпин. Вириватися з своїм словом вже не хотів, вирватися з гурта теж не міг. І його односторонній теж піддався.

Товпа цікавих швидко прочитала письмо носом, і фанти без зайвого клопоту переходили в властиві руки.

— Ану, лише подивімся, чи вуйко Михайло мають на собі киттарину, що так розпадаються за сією латкою...

— А се в сам раз булаби хустка для вашої Гафії. Кажуть, що вона простоволоса бігає, — докидав хтось з боку Андрієві.

Андрій сопів і мовчав. Не міг купувати, бож його жінка не простоволоса. Але серце стискалося, що за такі песі гроші шантрапа забирала фант за фантом.

— Ба, чи ви, вуйно, не відьма, що так завзялися на ті цебрики. Ану, лиш заголється.

— Ти, батяре — і розпустила язик...

Такого замішання молодим тільки й треба на ярмарку.

— Цитьтеж люди...

Гроші в молодих вичерпалися. Ще хтось там виривався і ледви зложилися, щоб вийти з честю. Тепер настав рай і для другої сторони. Не сварилися між собою. Хто яку ціну подав, за таку і діставав. Щось як і сини їх не сварилися. Алеж бо не збивали і війтової ціни. Таж все купували на відробок. Не все одно, за скільки давний власник має викупитися?

V

Ліцитація скінчилася. Комісар зараз вийшов з війтом і асесорами покріпитися. Люди не розходилися. Молоді пропихалися крізь товпу і зверталися до колишніх власників:

— Візьміть собі, Марієчко, свою кривавицю. Мені її так не потрібно.

— Чим тобі віддячуся?

— Віддасте як будете мати, а тимчасом майте гадку, на свою Катерину та не виривайте їй книжок з рук і не кидайте до печі.

— Ой, буду мати гадку, Богби вас винагородив.

З рук до рук переходили зліцитовані фанти. Та не до всіх. Семени трималися міцно. А вони загарбали далеко більше. Серце їх було черстве. Вониж на чім стоять, стоять міцно. Усуваються їм ноги, пальцями як гартованими гаками зловить і не пустить. Умлівають руки, є ще в них зуби, є ще нігті, є ще спосіб, хитрощі, повільні, прості, але доцільні. Їм можна протиставити тільки щось таке, щоб побачили під тим самим байбаракком свого брата.

Семен стояв коло своєї купи і передавав наймитам добро, облапуючи його докладно. До нього наблизився Микола:

— Вуйку, Семене, дивіться, як люди тішаються, що назад оглядають пропале.

— Та най тішаються, або я їм бороню, — кинув Семен і далі рахував.

— Ви вже так заковязли, що не будете разом з ними тішитися?

— Кому сміх, кому плач, мені тепер по середині.

— Ви не схотілиб віддати той ремінчик Ількові Штефановому? Дивіться, який він маркітний стоїть під стіною. А вони собі з вашим небіжчиком Іваном та товариші були.

Семен слухав і люті почала підсуватися йому до горла. Зачав спокійно, але видно було, скільки його той спокій коштує.

— Миколо, дай ти мені спокій зі своїми камратами, бо я з вами свині не завертав. Чи хтось маркітний, чи ні, йому в лице я не буду заглядати. Як схоче зі мною балакати, прийде до мене. Я хаптурів розносити не звик.

Микола зрозумів, куди Семен гне. Він не хотів ярмарку робити і своїх рахунків розкладати.

— Ей, вуйку, боюся, що таки будете заглядати і розносити самі по хатах.

— Гай, гай, з Паном Богом.

Один за одним зачали виходити з оберемками всякої одежі до дому.

VI

На другий день, якби хто село підпалив.

— Ви чули, що сеї ночі хтось вибив шиби Семенові Федуневому?

— І Андрієві, і вйтові, і Матієві.

— Ба хто?

— А хто знає там! Здається вони!

— А шандарі?

— Бігали по хатах, але кождий спав у дома. Стари-на присягати буде, що були дома, деякі, як Гриць, пішли на роботу звечора до двора і там спали. Сам око-мон свідчив.

— А знаєте в Андрія Івана Андрієвого вибили також шибки, хоч його хлопець, Микола, з ними тримає. Ще й сміявся він сьогодні рано з свого дедя. Старий хотів бити, бо здогадується, що син сам вибив вікна.

— І добре здогадується, бож у нього чотири люті пси, як чотири татари.

— Ігій, а може тут про асекурацію йде?

І шиби летіли що другий, третій день.

Брязкотом наповнювали вулиці, морозили хати, засмічували подвіря.

Жінки казилися, кляли і їли печінки чоловікам.

Морози тримали, як на Йордан і шкірили білі зуби.

Хто заткав вікна подушками, на рано тільки пішєвки гойдалися на вітрі.

Над селом зависла невидима рука зо стома пальцями. Її тінь поділила село, розсварила хати, кинула пізьму в роди і родини.

Зима помагала. Вона допомгла і перемогла.

Вода замерзала в коновках, Семенові груди відтавали.

Лід розсаджував обручі, розтала кров заливала серця.

Не молодніли може, але розумнішали.

Не румянилися, але м'якли серця, хоч у одному боці, щоб, може бути, загартовуватися і ликоватіти тим більше з другого...

Але врешті Семени повідносили Ількам їх ремінці.

Ганна Чикаленко

Сід, національний герой Еспанії

Тепер, коли на Еспанію, в її боротьбі з смертельним ворогом, комунізмом, звернені очі цілого світу, саме начасі буде згадати про найбільшого еспанського національного героя, Сіда. Того, який ратував Еспанію в тяжку годину другої великої небезпеки, чужинецького арабського панування; якого постать на протязі віків вабила і досі вабить до себе не самих лише еспанців.

Сід не тільки найбільш улюблений еспанський герой, але й найбільш видатна постать, як в старій, так і в новій еспанській літературі. Більш аніж який инший національний герой. Сід полишив по собі незатерту память, живучи й досі в поетичних творах. За свого життя він викликав на початку XII в., *Poema del Cid*, найвидатніший твір ще примітивної народної поезії. Слідом за тим повстав про Сіда цілий ряд теж епічних творів, з них найбільш видатний *Cantar de Zamora*, XIII віку. З початком XVI в. з'явилася про Сіда нова форма народної поезії, баляда чи романсеро, *Romancero del Cid*, їх записано понад 200, а мають вони й досі відгомін в народних піснях від Астурії до Каталонії і навіть за морем, в Чілі, Перу, скрізь де

тільки бренть еспанська мова. Історія Сіда давала драматичні теми для середньовічного, класичного, романтичного й новочасного еспанського театру. Немає доби в історії еспанської літератури, де Сідові не було б присвячено якогось видатного твору. З певністю можна сказати, що традиція Сіда творить частину еспанської національної спадщини.

Історія Сіда перейшла далеко за межі його батьківщини і знайшла відгомін і в світовій літературі: досить згадати кілька імен — Корнель, Віктор Гюго, Леконт Деліль, Гередіа, Саутей, Гердер, Гайне, Жуковский і безліч інших, що користали з епоса про Сіда.

Серед інших західно-європейських національних героїв Сід займає цілком особливе становище. Ролянд, король Артур, Зігфрід та інші герої національних епосів, втілення національних прикмет народу та його національних змагань, хоч якими живими зявляються в легендах і піснях про них, для історика є вони лиш тіні, які зникають при першій дотикі наукового історичного досліджу. Героїчна постать Сіда, провідника змагань національної Іспанії, навпаки — виступає тим острівцем, чим більше звільнити її від елементу байки і легенди, що наросли на протязі століть, чим більше пролито на неї світла критичного історичного досліджу. Хвиля скептицизму в XVIII та XIX століттях заперечувала навіть існування Сіда, як історичної особи, але найновіші досліджу переконують нас, що ця героїчна постать була дійсно живою людиною, яка своїми надзвичайними вчинками, великою силою і вартістю своєї особистості чарувала й викликала захоплення як сучасників, так і наступних поколінь. На протязі віків був Сід і досі живий, присутний духом серед еспанських патріотів, які взивають до нього при кожній національній кризі. Існує давня легенда про чудо на гробі Сіда в церкві Сан Педро де Карденья, коло Бургоса, нібито на передодні кожної небезпеки для Іспанії, кости Сіда ворухнуться в домовині. Національний уряд Іспанії сьогодні пішов за голосом народним, коли з Бургоса, рідного міста Сіда, розпочав свою героїчну боротьбу з комунізмом.

Серед численних тепер історичних досліджув на всіх майже мовах світу над історією Сіда, найновіші й найповніші відомости знаходимо в праці Рамона Менендес Підаля: *La Espana del Sid. Madrid 1934*. Автор ще минулого року був президентом Еспанської Академії, головою центру історичних студій в Мадриді і найбільшою повагою в науці середньовічної еспанської історії та літератури. Історію Сіда він студіював понад 20 років.

Сід, *El Sid* по еспанськи, з арабська *сеід*, означає пан, рівновартне англійському *lord*, а французькому *seigneur*.

Під тим прізвищем він перейшов в історію. В життю звався Родріго, по батькові Діас з Вівар, *Rodrigo Díaz de Vivar* з невеличкого села в Кастілії, кілька миль напівніч від Бургос. Тут був осідок його роду і родовий маєток, що належав, тоді як герой прийшов на світ, 1043 року, його батькові Дієро Ляйнес. По батькові Родріго належав до дрібної, убогої кастільської шляхти. Мати його була з далеко значнішого роду Альваресів. Дід — Родріго Альварес, грав визначну ролю при дворі кастільських королів. Будучий герой ще змалку був вихований при королівськім дворі разом з синами аристократичних родин і молодими королевичами, як се тоді був звичай. Завдяки своїм видатним військовим та організаторським здібностям, молодий Родріго Діас стає швидко в першій лаві лицарів, навколо молодого короля Кастілії, його однолітка, його правою рукою в розпочатій північними еспанськими королівствами боротьбі *reconquista* проти арабських завойовників, що тримали тоді південну й центральну Іспанію під своєю владою.

Ще юнаком Родріго визначався надзвичайною відвагою і, перемігши в поединку видатного наварського лицаря, — тоді війни часом обмежувалися поединком двох вибраних ворожими сторонами лицарів, — придбав прізвище Кампеадора, *Campeador*, переможець. Під сим прізвищем Кампеадора, або *El Cid*’а звичайно в формі Мю Сід, мій пан, Родріго Діас залишився безсмертним в піснях, що, почавшись за його життя, утворюють в пізнішій середньовіччю цілий епічний цікль. До сього додаймо ще сучасні й пізніші літописи, еспанські й арабські, які зберегли, в ріжному, розуміється, освітленню, події з життя Сіда особливо від часу, коли він, по смерті молодого короля, його особистого приятеля, опинився на вигнанні. Король загинув від руки свого ж рідного брата, Альфонса, в якого Сід одразу впав у неласку і мусів йти на вигнання.

Тут на власну руку провадив далі боротьбу з невірними. Набравши військо із збігців і, як він сам, вигнанців з цілої Іспанії, він дисциплінував його і на чолі своєї власної армії, не будиши ні королем, ані навіть магнатом, а дрібним шляхтичем, хоч видатним лицарем, — вів далі на протязі десятків років боротьбу з завойовниками. Епізоди з тієї війни «на власну руку», як от славна облога Валенсії, Сарагоси та ин., здобуття королівства Валенсії та панування в ньому Сіда до самої смерті, послужили темами для пісень, *romances*, складених трубадурами, жонглерами *troveros*, *juglars*, мандрівними співаками і занесені в літописи, як його ворогів так і еспанські. Найстарші з пісень можна використовувати як історичні джерела, бо пісні складені за життя героя, малюють його вчинки як історичні події ще незабавлені казковим елементом, який при-

ходить пізніше. Уривок найстаршої, складеної по латині, *Cançen Roderici* зберігся в рукописі і тепер переховується в Національній Бібліотеці в Парижі. Автор її, правдоподібно каталанський чернець в Барселоні, звертається в тій пісні до зборів, теж мабуть учених ченців, бо по латині, і закликає їх до подяки Сідові за те, що вратував їх від невірних. Складена 1090 року, отже за життя Сіда, *Carmen Roderici* свідчить про те захоплення, яке викликала його особа в сучасників. Хронологічно за нею йде *Historia Roderici*, написана теж по латині, віршом і теж мабуть ученим ченцем, що був мабуть свідком походів Сіда проти Валенсії та Сарагоси. Твір сей закінчено в 1110 році, ледви 10 років по смерті Сіда. Вже самий факт, що житєпис написано з великими подробицями і в стилі звеличування, який личить хіба лиш коронованій особі, та що з того часу немає ніякого іншого такого житєпису, навіть про найславніших королів, свідчить про ту незвичайну славу й повагу, яку мав Родріго Діас за свого життя. *Historia Roderici* обмежується описами військових походів, звияжств Сіда і хвалюбою його відваги, непереможности і лояльности, як васалю супроти навіть несправедливого і зазлого до його славних вчинків, короля.

Як історичну особу трактують Сіда й ворожі йому арабські літописці. Таких літописців дійшло багато, але з них два головні: Ібн Алькама та Ібн Басама. Автори їх були самовидцями перемог Сіда над могутніми арабськими володарями Альморавідами. Як свідоцтва з ворожого боку, ці джерела представляють Сіда карою Божою, посланою на правовірних за порушення законів Корану. Сим пояснюють вони його непереможність і його надзвичайні військові успіхи, що, мовляв, не були його особистою заслугою. Його шляхетну милосердність до переможених ворогів вважають хитрощами й лукавством або ж знов таки засобом Пророка, щоб перевірити непохитність своїх арабів. Повні зненависти до героя, літописці разом з тим повні подиву і називають його «справжнім чудом Божим».

До тих автентичних і давно відомих джерел треба додати найславніше з них *Poema del Cid*, складену кілька років по його смерті і віднайдену пізніше. В ній, крім віригідних описів історичних подій, імен історичних осіб та цінних для істориків подробиць про звичай військового і мирного життя в тогочасній Іспанії, подається найповніша досі характеристика Сіда і то не лише його військові звияжства, непохитна діяльність, милосердя й справедливість, але й інтимні риси його родинного життя, опис його зовнішности і т. д., доповаючи абстрактну досі постать героя.

Poema del Cid відзначається надзвичайним поетичним во-

гнем і, справді епічною величию і простотою. Хоч варварська форма малює незрівнану картину сучасного життя.

Друга доба історіографії Сіда, з середини XII і до кінця XVIII вв. об'єднує обидва автентичні джерела посвідчень очевидців в один струмінь, додаючи безкритично легенди і байки. Через се історичні факти стають до того переплутані з поетичною вигадкою, що годі в них віднайти історичну перспективу. Численні компіляції літописів про Сіда по латині та по еспанськи, якими так богата еспанська середньовічна література, переповнені витягами з арабських джерел і вставками з популярних епічних поетичних народних творів про нього, які вже цілком нехтують історичні факти й історичну перспективу. До тогож з'являється цілий ряд пізніших балад трубадурів повних анахронізмів і прибільшень, що співали про Сіда, роблячи з нього сучасного їх добі лицаря, перетворюючи його історію в справжню байку. Не дивна тому позиція деяких істориків, що цілком відкидали історичний елемент в епосі про Сіда.

Історики початку XIX віку, прикладаючи критичні наукові методи досліду до середньовічних джерел, зайняли супроти Сіда два протилежні становища: європейська думка на передодні романтизму вхопилася за казково героїчну постать Сіда, з чого повстав цілий ряд французьких, англійських і німецьких перекладів самого епосу та досліди над ним. Таж сама хвиля романтизму дала ряд поетичних творів інспірованих Сідом, як також наукові історичні праці видатних істориків, що без застережень приймали Сіда як історичну особу.

З другого боку перебільшена критична думка і скептицизм XVIII віку вплинули на інших істориків Сіда, що як напр. еспанець Масдеу цілком заперечують імовірність навіть сучасних Сідові джерел і заявляють, що «про так званого славного Сіда не маємо певного посвідчення, основаного на якимбудь факті... Про Родріго Кампеадора не знаємо нічого істотно автентичного, не знаємо навіть чи він справді коли існував». Але на протязі XIX віку і досі серед учених істориків не було вже сумніву, що Сід існував, жив. Маємо з десяток поважних наукових праць, як еспанців так і чужинців, які представляють Сіда: одні (найбільше під впливом арабських джерел), як жорсткого кондотієра, а його військо, як банду бандитів; другіж як національного героя, що відповідає, розуміється, еспанській традиції, бо для еспанців Сід був і залишався справжнім типом лицаря, зразком національного патріота: «бути Сідом», *ser un Cid*, триматися як Сід, *portarse como un Cid* — приказки, які ввійшли в щоденну мову. До сих дослідувачів належить і автор названої книжки *La Espana del Cid*, який студіював історію Сіда, покладаючись не на досі відомі

літературні джерела, але на нові архівні досліді над документами. Кілька з них були з власноручним письмом Сіда та його підписом, як от даровна грамота монастиреві Сан Педро де Карденья, де його поховано.

Вікова боротьба Західної Європи з арабською навагою з Африки, боротьба християнського й магометанського світів, знайшла відгомін і в французькій епосі, який дійшов до нас лиш в уривках.

Якіж риси вдачі і які вчинки Сіда найбільш вразили його сучасників і знайшли відгомін в піснях і в літописах? Знайти відповідь на се питання, значить відповісти на те, чому саме Сід став героєм? Чому взагалі історична особа стає героєм? Та героїзм дуже складне зявище і як таке має не одну, а багато причин. Одною з рис, що вразила сучасників Сіда, була його непереможність. Епічна поезія, часто наділяє своїх героїв непереможністю. У випадку Сіда, історії доводиться тільки підтвердити, що тут поетична фантазія відповідає фактам: Сід завжди був переможцем на війні. Його військовий геній особливо виявив себе в зустрічах з до того часу непобідимими Альморавідами, династією, що стояла на чолі нової арабської навали з Африки. Арабські й еспанські самовидці одноголосно посвідчують про паніку, яка обіймала кожне вороже військо, коли наближався Сід. Вражали сучасників його особиста відвага й невтомна активна участь в боях. Так само й його невинна, невинна енергія, як організатора. Арабські літописці пишуть: «як перед карою Божою, тремтіли перед ним всі. Своєю невинною діяльністю, далекосяглим розумом, мужною вдачею та героїзмом, він був одним з чудес Всесильного Бога». Отже його смертельні вороги з повагою схиляються перед ним, як перед втіленням не тільки військового, але й творчого генія, як пізніше напр. Манцоні в своїй славній оді на смерть Наполеона.

Як Наполеона прозивали «професором енергії», так Сід в посвідченнях сучасників, називається «навчителем відваги» і молоді лицарі вступали до його війська «вчитись відваги».

Поруч з тими рисами військового генія, на сучасників Сіда робила велике вражіння його льюальність. Несправедливий і заздрісний король прогнав Сіда, позбавив його і його родину засобів життя лише за те, що Сід був особистим другом забитого брата. Проте Сід, відвоюючи великі міста й цілі королівства, завше віддає їх під зверхність короля Кастілії, себеж оголошує тільки його васалом. Помимо феодальної льюальности, що була тоді основою соціального устрою, — а Сід завжди підпирив, а не руйнував соціальний устрій, — автор бачить в сім не так льюальність супроти короля, як супроти такої «пре-

красної Кастілії», *Castilla tan hermosa* — за нею Сід так тужив на вигнання, як про се постійно згадується в піснях.

Ся туга за рідним краєм і служба йому на вигнанні були справжнім патріотизмом. Сід підпорядковує їм свої особисті амбіції, можливість напр. заснувати свою державу й династію на завойованих землях. Він не бажає нічого іншого, як вернутися до рідного краю і служити «прекрасній Кастілії». Риса зовсім нова для епічного героя, цілком новочасна. Але Кастілія лишалася невдячною супроти Сіда: «заздрі кастільці», — постійний їх епітет в піснях про Сіда. Король та магнати стали Сідові ворогами, а фільольогічні досліди доводять, що всі сучасні Сідові пісні й літописи, які закріпили й передали нащадкам його славу, всі були не кастільського походження: або катальонські, писані латиною, або, як «Поема про Сіда», складені естрамадурським діялєктом. Тільки значно пізніше оцінили його в Кастілії, а Бургос останнім визнав велич свого сина. Значно пізніше король Пилип II поробив заходи про канонізацію Сіда. На думку Рамона Підаля, Сід був першим загальноєспанським героєм.

Слідом за Вільгельмом Грімом, дослідувачем героїчного епосу, історичні особи, які спричинилися до утворення національної свідомости, або дали їй новий імпульс чи напрям, утворювали навколо себе героїчну атмосферу, героїчний фермент. Карль Великий, створив Францію і жив довгі століття в народній французькій поезії. Сід вперше організував опір арабським завойовникам і тим забезпечив собі славу в народній поезії.

Та сього не висталоби, щоб так вразити народну поетичну фантазію. При всіх своїх геніяльних військових здібностях, завзятті та непереможности, Сід не ставби національним героєм, якби шлях його життя простелився перед ним рівно; якби він зостався в нормальних обставинах, маючи за собою організовану державну машину, офіційальне становище, регулярну армію і т. д., якби доля (несправедливість і заздрість) не вирвала його з корінням з ґрунту і не кинула на вигнання без засобів, самотного, лише з зменькою вірних прихильників. Тільки особисте зусилля Сіда, його індивідуальність, зробили велике вражіння на народну фантазію, зробили його героєм. На власнү руку, на вигнання, маючи проти себе всіх і все, а за себе саму свою геніяльність, відвагу, лицарський дух і особистий магнетизм, розпочав Сід свою діяльність і тільки рання смерть припинила її блискучий розвиток.

Поруч Сіда, гідною йому парою стояла Хімена, *Jimene* його жінка. По смерті героя 1099 року, вона з вірними прихильниками, держала Валенсію, аж три роки, а коли нізвідки не прийшло відсічи, перенесла його тіло в рідну

Кастілію, в монастир Сан Педро де Карденья, а сама постриглась в черниці. Хімена, як і мати Сіда, була з значного кастільського роду і кривна королівській родині. Пізніше, коли історичні факти затерлись в пам'яті, легенда зробила її донькою залятого Сідового ворога. На сім ефектним (але цілком неісторичним) контрасті побудовано одну з найбільш популярних, в старім еспанським театрі, трагедію «Молоді роки Сіда» *Mocedades del Cid*, звідки Корнель взяв тему для своєї славнозвісної трагедії *Le Cid* з героїчною постаттю Хімени, що в конфлікті між особистим почуттям і обов'язком, не вагається принести себе в жертву: цілком в дусі твердого й мужнього Корнеля, і впротилежність героїням Расіна, яких кохання, заздрість та інші пристрасти пхають навіть на злочини.

Історична Хімена, жінка Сіда, має своє місце в епосі поруч Сіда, як також його діти: єдиний син Сіда — Дієго Родріґес, ще хлопцем загинув в бою з арабами. Діставши сю звістку підчас бою, оповідає «Поема про Сіда», вражений горем Сід ледви не стратив переваги в бою, але опанував себе і розбив ворогів. Дві доньки, донья Марія Соль і донья Христина, грають теж чималу роль в «Поемі про Сіда»: одна вийшла за короля наварського Дона Раміро, друга за каталіанського Беренгара: їхні діти, нащадки Сіда були королями в Іспанії і в Провансі.

Поруч з льюальністю Сіда до володаря своєї країни, який був для нього представником рідного краю, символом права й закону та освячених історією звичаїв, пісні про Сіда підносять його пошану до права та законів. Найстарші з тих пісень, *Carmen Roderici*, *Poema del Cid* не поминають нагоди подати описи різних сцен, коли Сід творить суд, коли складає або приймає від інших урочисту присягу і вихвалюють його за справедливість, за знання й дотримання законів і старих освячених історією традицій і звичаїв — все се може як вимріяний контраст до частого тоді свавільства.

Отже поруч з творчою силою видатної особистості, яка підносить Сіда понад загал і робить його героєм, на мою думку в сім саме традиціоналізмі Сіда, треба шукати одної з глибоких причин його безсмертної слави; він мав силу й оправдання порушити освячені історією звичаї й закони, коли йому вчинили кривду і піти проти закону задля особистої пімсти, але свідомо сього не робив. Саме се підносять найстарші пісні і найбільш певні джерела.

Тут, як паралеля до Сіда, слід згадати другого великого еспанця ідеаліста і теж традиціоналіста, досконалого лицаря, безсмертного героя Сервантеса. Коли цілий модерний матеріялістичний світ навколо нього давно поховав

старі лицарські традиції, він силою самого свого великого духа тримався за освячені історією звичаї, як за символи права й закону. Поруч з гордою постаттю Mio Cid Don Rodrigo Diaz, el Campeador, не менш сильний духом Don Quijote de la Mancha звоювали й покорили Іспанії на віки вічні сім'яті й повагу цілого світу.

Володимир Кубійович

Національні відносини Холмщини і Підляша

В ніодній иншій частині української етнічної території не зайшли в короткому часі так великі зміни національного й віроісповідного стану людности, як на Холмщині й Підляшу. Розвиток тих відносин некорисний для українців, а вислідом його є, що ні Холмщина ні Підляша не є вже сьогодні країною з українською більшістю. В сій короткій статті хочу подати теперішній стан національних і віроісповідних відносин північно-західних окраїн і розвиток тих відносин на протязі кількох останніх десятиліть.

Теперішні національні відносини

Джерелом до пізнання людностевих відносин Холмщини й Підляша є висліди польського перепису з 9 XII 1931 р., які подають віроісповідні й національні відносини по цілих повітах та головних містах (лише для Холму). Крім сього урядового матеріалу маю до діспозіції (частинно опубліковані мною в III Українському Статистичному Річникові за 1935 р.) матеріали Православної Метрополії у Варшаві¹⁾, де подано число православних в межах окремих парохій, а навіть поодиноких осель після стану з половини 1930 р. Числа православних на підставі урядового й церковного перепису покриваються майже точно зі собою, що свідчить про вірність обох переписів²⁾. Джерела церковного перепису мають ту добру сторону, що відносяться до дрібних територіяльних одиниць і дозволяють здати собі ясно справу з розміщення нашого населення.

Повітами люблинського воевідства, в яких виступає значний відсоток української людности є 6 східних і південних повітів на пограничі з Волинню й Галичиною, а саме — йдучи

¹⁾ За достарчення сього цінного матеріалу щиро дякую пану секретареві В. Косоноцькому.

²⁾ На підставі урядового перепису мешкало в дні перепису в 6-ох східних повітах люблинського воевідства 1922 т. православних, на підставі церковного 1870 т.

від півночі — Біла, Володава, Холм, Грубешів, Томашів і Білгорай. В тих повітах живе 192 тис. української людности, в інших — ледви 17 тис. Віроісповідні й мовні відносини для тих 6 повітів, разом взятих, представляються в світлі перепису так:

а)			б)		
	в тисячах	в ‰		в тисячах	в ‰
Православні	192·2	25·3	Українці	66·5	8·8
Римо-католики	448·1	59·0	Поляки	607·8	80·0
Мойсееві	98·2	12·9	Жиди	71·5	9·4
Інші	21·2	2·8	Інші	13·9	1·8
Разом	759·7	100·0		759·7	100·0

Віроісповідні й національні відносини, які в дійсности покриваються на загал зі собою — в світлі перепису не покриваються.

До поляків зачислено великий відсоток приналежних до мойсеевої віри (27⁰/₀) й переважну частину православних, бо аж 65⁰/₀. Зачислення православних до тої чи іншої категорії спирається в різних воевідствах на різних підставах: в польському воевідстві місцева православна людність се „тутешні“, у волинському — українці, а в люблинському здебільша поляки. Національна структура людности є в усіх мішаних областях скомплікована, а на Холмщині й Підляші тим більше, що улягла вона з початком ХХ ст. великим переминам. Віроісповідна, мовна й національна приналежність не покриваються тут вповні з собою. На пограниччі з чисто польською територією певне число православних вживає польської мови, як розговірної, але почуває себе приналежною до української національності, або бодай підкреслює свою відрубність від поляків. Далеко більше число римо-католиків, які вживають української мови, як розговірної. Се новонавернені, нащадки уніятів, які в 1905—7 рр. (по толеранційнім указі) перейшли з православія до рим.-кат. костела, та задержали мову батьків.

Існує ще певна група православних, які вживають польської мови, як розговірної, а ще численніші є рим.-католики з українською розговірною мовою, але на загал віроісповідна й мовна приналежність покривається, а ще більше віроісповідна й національна. Може се бути не повна свідомість національна, але почуття відрубности від пануючої національності. Треба підкреслити, що національна свідомість українська є далеко сильніша на Холмщині, як на Підляші. Точно дослідити національні відносини Холмщини й Підляша можна лише на підставі дослідів на місці, спеціально цікава для дослідника студія на пограниччі над комбінацією віроісповідної, мовної й національної приналежности населення. Тут підчеркую ще раз, що приналежність до української національної групи покривається на загал з приналежністю до православія й тому в дальшій частині розвідки вважатиму за українців православних, за поляків рим.-католиків, а за жидів визнаюців

мойсеевої віри. За межами тих трьох груп знаходяться євангеліки (15 тис.), переважно місцями, жменька гр.-католиків й дрібна група сектантів (6 тис.), частинно українців, частинно поляків.

З уміщеної висше таблиці видно, що сьогодні мають поляки в 6-ох повітах Холмщини й Підляша більшість: творять вони 59% всієї людности; українці четвертину населення (25·3%). Високий є відсоток жидів, які творять тут найвисший відсоток з усіх наших західних земель за виїмком Закарпаття й виступають доволі сильно також і на селі.

Національну структуру села й міста видно з таблиці.

На 100 осіб припадає на:

	православних	рим.-кат.	мойс.	інших
місто	4·7	46·2	48·2	0·9
село	28·0	60·6	8·3	3·1

Відсоток українців в містах дуже низький, навіть в тих, які оточені переважно українською територією; ледви 2 $\frac{1}{2}$ % українського населення живе в містах — найнижший відсоток з усеї нашої етнічної території³⁾. Село має двократну польську перевагу. Розміщення українського населення в поодиноких повітах таке:

повіті	православні		повіті	православні	
	в 1000	в %		в 1000	в %
Біла	18·2	15·7	Краснистав	4·9	3·6
Білгорай	20·9	17·8	Любартів	1·5	1·4
Володава	33·4	29·4	Радзин	1·8	1·8
Грубешів	49·1	37·8	Томашів	33·1	27·3
Замостя	6·8	4·5	Холм	37·5	23·1

Крім сього в янівському повіті живе 1·1 тис. українців, так, що разом на Холмщині й Підляшу живе українців 208·3 тис. Найповажніший відсоток творять українці в тих повітах, які граничать з двох сторін з українською територією, а саме повіті Грубешів, Томашів і Володава. Найнижший відсоток українців є в тих повітах, в яких творять українці лише острови серед польського елемента.

На території згаданих повітів можна під оглядом національної структури виділити такі області: 1) область з перевагою українського елемента, 2) мішану область з перевагою поляків, 3) польську, де стрічаємо рідкі українські острови. Область з українською перевагою дуже невелика, обіймає вона пару громад положених над Бугом, та пару положених на пограниччю з Галичиною, разом ледви в 11 громадах мають українці безоглядну перевагу, а в 15 громадах творять 40-50%. Найбільше сих громад в грубешівському й томашівському повіті. На загал границя між суцільною українською й польською національною територією лежить майже точно над Бугом і лише в кількох випадках переходить на захід, рідше на схід від сеї ріки, а Холмщину й Підляша треба зачислити до мішаної польсько-української території. Обіймає вона цілий

³⁾ Найсильніше скупчення православних стрічаємо в Холмі, в якому живе 1·8 тис. православних, які творять 61% всего населення.

грубешівський повіт, майже цілий володавський, томашівський і холмський, половину більського й білгорайського та маленький кусник красноставського. Величина сеї території така:

площа в км ²	людність	православні	р.-кат.	мойсеєві	інші
8.595	592 т.	187=31·6%	335=56·5%	56=9·6%	14=2·3%

Зміна віроісповідних відносин

Сьогоднішні віроісповідні, чи національні відносини Холмщини й Підляшя є вислідом великих змін, які перейшла ся країна. Людність тих окраїнних земель улягала доволі сильним польським впливам, які не перепинилися з упадком Польщі в кінці XVIII в., бо країна ся входила до Королівства Польського в межах Росії. Також гр.-кат. церква, а спеціально уніятське священство улягало сильним польським впливам. Щоби сі впливи припинити, царський уряд розпочав в 70-тих роках XIX ст. затяжну борбу з унією, скасував її й перетягнув населення на православя. Однак наслідки сього для українців були лише такі, що скріпили польські впливи. Населення силою перетягнене на православя, було православним лише з імени й підлягало дальше впливам р.-кат. костела. Тому, коли в часі революції видав царський уряд указ з 17 IV 1905 р. й дозволив на зміну віри, почався масовий перехід з православя не на унію, бо унії толеранційний указ не обняв — але на римський католицизм. Перед виданням толеранційного указу жило на Холмщині й Підляші, себто в межах люблинської й сідлецької губ., 450 тисяч православних, з початком 1908 р. було їх ледви 280 т., себто 170 т. або 38% перейшло з православя на римо-католицизм. Найсильніший був перехід першого року по виданню толеранційного указу, бо в 1905 покинуло православя 89 т. осіб. В наступному році перехід був уже слабший, а з часом зовсім устав, а навіть певне, невелике число конверсантів повернуло до православя. На загал стан посідання обох віроісповідних груп був в останніх роках перед світовою війною закріплений. Конверсантами були люди, які вже й перед тим улягали сильним польським впливам, головню мовним. Томуто й далеко сильніша була зміна віри на Підляші, аніж на Холмщині, бо на Підляшя йшли польські впливи безпосередню з центру польської території — з Варшави; й так на Підляші стратило православя 58% вірних, на Холмщині лише 22%. Зміна віри була часом рівнорядною з зміною національності, бо хоч конверсанти задержали ще якийсь час українську мову як розговірну, то почували себе здебільша поляками. З другої сторони однак, ті осібники, які залишилися при православю були вже „твердим“ елементом, який держався при вірі й мові.

По конверсії стратили православні чисельну перевагу над римо-католиками в усіх повітах, за виїмком грубешівського, та мали перевагу в доволі широкій смузі над Бугом.

Світова війна принесла для українського населення Холмщини і Підляша нову утрату, бо з уступаючою російською армією пішла в 1915 р. більшість українського населення, так що в рр. 1916-18 була Холмщина й Підляше хвилево майже чисто польськими країнами. Згодом частина населення повернула до своїх осель, але многі тисячі залишилися на широких просторах Східної Європи, а навіть Азії. Через конверсію утратили українці яких 170 тисяч душ, через переселення знов яких 120 тисяч. В часі першого польського перепису з 1921 р. повернула лише частина виселенців і тому число православних, яке виносило перед війною біля 300 тисяч, впало на сей рік на 170 т.

Частина виселенців повернула ще по 1921 р. і скріпила число православних. Томуто й піднісся відсоток православних, а zarazом українців в усіх повітах Холмщини й Підляша, а обнизився відсоток інших національних груп. Сю зміну в останнім десятилітті видно з таблиці.

Віроісповідний склад людности в повітах Холмщини й Підляша в 1921 і 1931 рр. в відсотках:

а) 1921 р.   б) 1931 р.

Повіти	православні		римо-кат.		мойсеевої віри		інші	
	а)	б)	а)	б)	а)	б)	а)	б)
Біла	13·4	15·7	70·9	71·1	14·3	12·3	1·4	0·9
Білгород	15·8	17·8	72·8	70·7	11·2	11·1	0·2	0·4
Володава	26·7	29·4	52·9	51·1	17·8	16·0	2·6	3·5
Грубешів	37·1	37·8	48·8	48·8	13·5	12·2	0·6	1·2
Томашів	23·0	27·3	64·3	60·3	12·3	11·7	0·4	0·7
Холм	20·3	23·1	56·6	54·5	16·4	14·1	6·7	8·3
Разом	23·0	25·3	60·6	59·0	14·2	12·9	2·2	2·8

За 1921-1931 рр. приросли всі віроісповідні групи, але нерівномірно: вся людність приросла о 29·7%, в тому православні о 43%, р.-кат. о 27% жиди о 16%, євангелики о 46%, а інші, головню сектанти о 135%. Як на всіх наших землях, зменшився, і то в усіх повітах, відсоток жидів, подібно, як на Волині наступив зріст сектантів і євангеликів. Приріст православних бачимо в усіх без виїмку повітах, та майже в усіх маленьке зменшення відсотку римо-кат. Холмщина й Підляша се одинокі етнічно українські землі в польській державі, де відсоток українців не зменшився, але піднявся. Сталося се головню завдяки поворотові виселенців по 1921 р. З наведених чисел видно, м. и. що православне населення держиться кріпко своїй вірі, а через се (на Холмщині й Підляші) — й національності, мимо того, що воно переважно в меншині, а до церков треба мандрувати часто десятками кілометрів, бо вони знищені війною, або розібрані, а нових святинь божих не будується. Втрата положення офіційно пануючої церкви вийшла колись на добре католикам, може тепер вийде на добре православним українцям.

На кінці додаємо таблицю зміни віроісповідної структури людності в межах цілої Холмищини й Підляша (11 повітів).

На 1000 душ цілого населення припадає:

Рік	римо-кат.	правосл.	жидів	інших
1905	429	397	144	30
1908	598	228	144	30
1921	693	158	138	11
1931	698	177	109	16

Ростислав Волошин

Консерватори помилок

В одному з наших календарів на 1937-й рік*), що недавно вийшов з друку присвячений 20-літтю української революції, знаходимо кілька статей і споминів.

Обертаються вони довкола таких наболілих, з такою пристрасстю дискутованих і гостро-актуальних питань: хто чи що було причиною нашої національно-державної катастрофи в час революції 1917? Яку ролю в ній відіграли українські соціялісти? Характеристичне, що майже всі автори статей, вважають за свій обов'язок нап'янувати „нікчемну роботу новітніх наших „істориків“, що обливають помями і самих себе, і наш провід, і Центральну Раду і всю традицію української визвольної боротьби...“ Вважають за обов'язок запротестувати проти того, що „ріжні доморощені „історики...“ кличуть до відповідальности немилі собі партії, організації, а то й окремих людей, що нібито завинили нашу національно-державну катастрофу“ (ст. 75 і 33).

„Нікчемна“ робота наших новітніх „істориків“ вповні заслугувала б на таку назву, колиб вони намагалися „обливати помями“ — „всю традицію визвольної боротьби“. Але на мою думку треба вміти відмежувати правдиву традицію визвольних змагань від малих, легковажних і шкідливих у своїх наслідках для справи української революції вчинків деяких тодішніх українських політиків і діячів, з правила — соціялістів. Бо саме вони намагаються зачислити ті свої „чини“ до недоторканого „табу“ національних святощів славної традиції великого зриву. Щойно зробивши таке розмежування, будемо в порядку.

Дехто з авторів статей обурюється на критиків, що „не вагаються... обкидувати навіть найвизначніших українських, діячів, що їм рем'я на нозі негідні розв'язати, найчорнішим

*) *Календар Дніпро 1937* Накладом Українського Товариства Допомоги Емігрантам з України у Львові.

болотом, не щадячи під їх адресою найганебніших наклепів" (ст. 33). Обурення не на місці, бо кожному вільно мати таку чи иншу думку про українських діячів того часу. А висловлювати свою об'єктивну думку, се не значить робити „наклепи“, або когось обкидати „найчорнішим болотом“. Натомість инша річ є недопустима, а саме: коли автор тих високих засад, обговорюючи причини нашої державної катастрофи, всупереч самому собі („ціль сеї „ювілейної“ статті спробувати вияснити обставини, в яких довелося працювати нашим людям двадцять літ тому, а не виправдувати їх чи обвинувачувати...“) (ст. 37); всупереч відомим кожному, хто брав участь чи цікавився українською революцією, фактам; всупереч документальним даним з того часу — намагається за всяку ціну „вибілити“ таки тодішній український політичний провід — соціалістів; намагається, підтягаючи їх різної вартости вчинки під охоронний колір традиції визвольних змагань, звалити вину за програму на т. зв. об'єктивні причини, на „нашу загальну неприготованість“, на „нечисленність і безсильність свідомого українства“, на „несвідомість широких народних мас“ (ст. 34). Як бачимо причин подано багато, але про найголовнішу: про незарадність, квалітет і згубний для нашої молодой держави, пануючий в рішальних політичних кругах — соціалістичний світогляд — ні згадки! Не заперечуючи впливу, навіть великого, всіх отих „обставин“, не можна виключно їм приписати нашу катастрофу. Не можна тому, що такі люди, а не обставини, точніше: тодішні політичні діячі, в значній мірі спричинилися до нашої програми, до стану, в якому ми опинилися сьогодні. М. и. писав про се в попередніх річниках тогож таки *Дніпра* др. Дмитро Донцов. Чи тепер редакція календаря нагло змінила свій погляд на сі справи?

Намагання „вибілити“, оправдати тодішних соціалістичних політиків, пробиваються з кожної статті календаря-альманаха. Читаємо в календарі в иншому місці, що „з легкої руки деяких істориків і публіцистів, що в 1917 р. не були на Великій Україні, або як були, то свідомо „забули“ про те, як воно було в дійсности, тепер пішла мода шукати „винного“ за неуспіх української революції. Одні винуватять ті чи инші особи, або партії, инші дошукуються кореня лиха в „ідеологіях“. Але все те на думку автора — „порожня демагогія, що не має нічого спільного з об'єктивною науковою аналізою історичних подій“ (ст. 62). З „об'єктивною науковою аналізою історичних подій“ сього соціалістичного пана історика ми ще матимемо нагоду познайомитися далі. Тимчасом, твердить він, що „коли вже шукати „винного“, то завинили передовсім загальні обставини життя України під царським режимом, що не дав українському народові стати свідомою, культурною і зорганізованою нацією“ (в тій самій статті).

Про вагу обставин для справи успіху української революції в 1917-му і слідуєчих роках — була вже висше мова. Також не буду тут писати про те, чи і наскільки інші народи були в кращому від нас положенні, коли виборювали собі самостійність. Се питання розв'язане в певному сенсі в досить багатій літературі на сю тему. Але коли прийняти, що „поразка української визвольної боротьби в початку 1918 р. була неминуча саме через невідготованість і недозрілість українських сил“ (та сама стаття), то треба додати, що оту „невідготованість“ і „недозрілість“ „українських сил“ спричинили якраз соціалісти своєю політикою компромісів між молотом — політично дозріваючих широких верств української суспільности, і кувалдою — твердої дійсности тих часів...

„...Двадцять літ тому доля силоміць пхала нам в руки дар неоцінений — власну державність, — випадок у всесвітній історії винятковий“ (ст. 33). Колиж ми випустили той дар з рук, то винна в тому в кожному разі не „темна маса“, не „обожуваний“ соціалістами „народ“, що „волів „общій котелок“, як здається редакторів альманаха, а не провідники того „народу“, які його „приспали“ і уможливили „збудити“ Україну вже „окраденою“. Той самий автор гнівається за закиди, які ставляться тодішнім державним будівничим України: що „соціалісти завалили нашу державу“, що „Грушевський і Драгоманів — ось хто спричинник лиха, ось зрадники, що запродали нас Москві“, і робить несподіваний висновок: що „йдучи тією стежкою мусілиби ми до зрадників зачислити і попередників (? — Р. В.) Грушевського та Драгоманова, що помер р. 1895-го, аж до Костомарова, Куліша й Шевченка включно“. Що се, наївність? Звідки сей — позбавлений всякого глузду і логіки (і для історика літератури — абсурдний) і демагогічний висновок? А заключення, що „подібна „критика“ рівняється саме тому, проти чого ніби повстає: плюгавлячи нашу історію, служить справі московського імперіалізму“ (ст. 33) — звучить, висловлюючися делікатно, — несеріозно.

Що иншого доходить помилок (і сам автор пише: „діячі 1917 року робили помилки, не раз великі“... ст. 36), перестерігати перед ними, а що иншого, звалюючи вину на „обставини“, унеможливлювати дійти до того, хто ті помилки робив. Автор статті пише, що „погана та птаха, що рідне гніздо каляє“ (ст. 34). Власне Грушевські і Винниченки те гніздо каляли, не їх критики. Тим більше, що помилки в деяких справах часом дійсно рівні злочинів, хоч „закидати їм — (політичним діячам — Р. В.) — злочин — гріх непростимий“ — як висловлюється автор (ст. 36). А крім наведеної народної пословиці, є ще й така, що: „дурня і в церкві бють“.

Щоби читачі і „доброзичливі“ критики зле мене не зрозуміли, хочу зазначити, що не йде мені про „очорнювання“ тодішніх діячів, „осуджування“ їх, але про те, щоб не затем-

нювалися в перспективі часу — помилки, що їх пороблено в 1917 і наступних роках з вини політичного про-
воду. Не бачубо ніякої заслуги в тому, щоби обкидати —
навіть спляйтованих політиків — „найчорнішим болотом“, зате
не вільно закривати ті помилки, ані їх підмальовувати: щоб
не привести до можливого їх повторення в майбутності.

Коли на іншому місці читаємо знову таке, що „сам Бог
кермував акцією тодішніх наших провідників“, що „націона-
лісти гітлерівського чи фашистівського толку не моглиб по-
водитися патріотичніш та „націоналістичніш“ аніж поводитися
в 1917 українські есдеки та есери“ (ст. 76), то не знати як
на се реагувати: здвигнути плечима чи плакати? Грушевський
як політик і — Гітлер, Винниченко і — Мусоліні, большевико-
філи, компромісовці, угодовці аж до шпіку кости, аж до за-
перечення почуття власної гідности, і — люди непохитної
волі, що не пактували з ворожою їм силою, лише ломали її,
— мають бути люди з того самого тіста?! Дійсно з такими
політичними діячами як „фашисти“ Грушевський і Винниченко,
„програли ми тому, що мусіли програти“ (ст. 34).

Те, що українські політичні діячі-соціалісти не хотіли і не
вміли відділити подій української національної революції від
загально-російської; те, — що не організували української
військової сили, ба — легковажили, а то й просто причиня-
лися до її розкладу; те, — що раніш січня 1918 року не про-
голосили самостійности — ані до неї не приготувалися; те
— що півроку перед березнем 1918-го року не заклачили
миру з Центральними Державами; те — що до останніх хви-
лин животіння російського тимчасового уряду тримали „еди-
ний революційний фронт з московськими соціалістично-демо-
кратичними, партіями“ (яких „прихильність“ до українства була
аж надто добре відома); те, — що пізніше по поваленню ро-
сійського тимчасового уряду большевиками — залицялися до
них, пробуючи „переліцитувати“ їх радикальністю соціальних
гасел — все се було на думку українського політика тих ча-
сів — акцією, в порівнянні з якою поступовання гітлерівців
чи фашистів не могло бути більш „патріотичніше“ чи „націона-
лістичніше“?

А може оте невільниче узалежнювання української рево-
люції від російської є моєю фантазією? Покликуюся отже на
думку одного з найвизначніших тодішніх українських політич-
них діячів, що 1918 писав: „Наша українська революція, на
жаль, не розвивалася самостійно, вона ввесь час мусіла со-
розміряти свій марш з конвульсивними рухами й ки-
даннями російської революції, хаотичної й страшної“¹⁾.
Отже „на жаль“ наша революція не розвивалася самостійно!
На жаль, відділити одну революцію від другої — ніхто

¹⁾ Мих. Грушевський — *Воєні і бурі* Київ 1918р. За Дніпром
на 1937-ий рік, стор. 79.

з наших впливових діячів не відважувався. Ось чому вона мусіла до кінця „сорозміряти свій марш“ з „киданнями“ і „конвульсивними рухами“ Росії. Аж опинилася там, де опинилася. Українська армія! — тепер ніхто, навіть соціалісти не перечать тому, що вона єдино могла бути в 1917 і наступних роках сильним аргументом в руках українського уряду. Але кожному також відомо, що соціалісти негували саму потребу існування української армії, задовольняючися проєктами народної міліції. Бож тоді, „коли панувала наївна віра про можливість перебудови тюрми народів на їх вільну спілку шляхом парламентарним, не було місця думці про збройну боротьбу та її konieczність“ (ст. 36). Ось правдиве свідцтво про настрої в українських рішальних політичних кругах тодішнього часу! І чи не чуєте ви в тому реченні про „вільну спілку“ народів, „шляхом парламентарним“ — прокляття драгоманівської идеології? І чи не були ті, які ісповідували ту „наївну віру“ — дітьми в політиці? Чи не завинили вони, якраз вони, своєю наївністю, катастрофу? Один з авторів пише, що „в початках революції, коли наверх вибилися головню культурно-освітні справи..., ніхто тоді не міг представити, що кінець революційної іділії так близько і що, властиво, краще булоб займатися організацією війська, аніж шкільною чи позашкільною освітою“ (ст. 37). Отже в часи, коли горіли панські маєтки, коли розбігалася узброєна армія — провідники української революції займалися „головню культурно-освітними справами“! Не знати в кого було більш наївности, в отих просвітянах з 1917 р., яких доля поставила на становище Кромвелів, чи в їх бідних оборонців, що лишилися просвітянами і 20 літ по тому?

Інший політик твердить, що „українські організації, соціалістичні в першу чергу, горячково готувалися до кривавої боротьби не лише з большевиками, а з московською демократією взагалі“. Аякже! Бо бачите, се тільки „миролюбними словами наш провід прикривався доти, доки було потрібно. Колиж потреба минула, провід скинув маску і розпочав безкомпромісову боротьбу з усім московським народом“ (ст. 77)... Отже чисті Макіявелі! Отже, — відомі виступи проти української армії тодішніх чільних діячів (Винниченко), заяви про братерство московського та українського народів і ще „гірші фрази в устах того чи іншого визначного діяча“, як признається сам *Дніпро* (ст. 77) — то була лише „тактика“?!

То були лиш — слова, маска, якою з тактичних міркувань прикривалося правдиве „фашистівське“ обличчя українських соціалістів, які „горячково“ готувалися до розправи з цілим „московським народом“?!

Замість того, щоби запитувати: коли, де і в який спосіб ті приготування (1917 рік!) переводилися, ствердимо, що з усіх праць військових і невійськових, але особливо перших — при-

свячених українській революції, виходить зовсім ясно одно: що тодішні українські соціалістичні діячі на провідних становищах, за дуже нечисленними винятками зпосеред військових (між ними були й соціалісти), справою українського війська не цікавилися а навіть її легковажили.

І навіть ті відокремлені випадки, що „в Катеринославі українські робітники під проводом соціалдемократів братів Горобців, дали рішучий опір російській червоній гвардії, а в Києві соціалдемократичний робітничий курінь уперто боронив столицю самостійної України перед московською навалою” — (ст. 61) не в силі змінити правдивого — загально негативного відношення українських соціалістів до справи творення національної армії в часи української революції.

Щоби узасаднити свою думку про неможливість вчасніше проголосити самостійність України, висувають автори статей зовсім незгідні з правдою твердження. Так нпр. твердження, що „за тодішних обставин думка про відділення України від Росії була чистою фантазією” — (ст. 54) (чому не додати: в головах тодішніх політичних діячів та їх оборонців в Дніпрі?).

Се — (ся фантазія — Р. В.), „виявилось, між иншим, в перших місяцях революції, коли такий самостійник, як Микола Міхновський, пробував виступати з самостійницькими промовами на селянських і вояцьких зїздах. Група Міхновського успіху не мала, бо до думки про відділення України від Росії українські маси поставились вороже. Також між українською інтелігенцією так звані „самостійники соціалісти“ не мали впливу” (ст. 54-55). Чи дійсно так було? Коли під українськими масами розуміти якраз присутніх на згаданих зїздах селян і вояків, то — як приймали вони промови і гасла покійного Міхновського, знаємо не лиш з документальних даних (тодішня преса, мемуари) — які чомусь „незнані“ п. істориків, але й з уривка споминів пані Галини Журби, уміщеного в том ужити альманасі! Уривок присвячений якраз першому українському військовому зїздові і особі пок. М. Міхновського.

Читаємо там чорне по білому про те, що, як тільки скінчив свою промову на зїзді М. Міхновський („Муром китайським вімежуватися від Московщини. Раз на все рвати з москалями, а не підтримувати контакт з ними. Україна повинна бути самостійна, а не автономна. Військо, армія, а не федерація!“... — казав він, — крик заливає салю. Ворохобня. Фронтвики підводяться з місць в якімсь захопленню. Руки вимахують в повітрі: Слава!“²)

Чи се значить, що „українські маси до думки про відділення України від Росії

²) Галина Журба — Міхновський на 1-му українському військовому зїзді ст. 120. Підкреслення мої — Р. В.

поставилися вороже⁴?! Направду я почуваюся замолодим, щоби належно оцінити таку писанину п. „історака“.

Та має він рацію, коли пише, що „між українською інтелігенцією так звані „самостійники-соціалісти“ не мали впливу“. Але чому? Тому, що вони (не маса!) думали „по общерасейськи“, як говорив про них тойже М. Міхновський (ст. 21). В згаданому уривкові читаємо, як по промові М. Міхновського, В. Винниченка „з піною на вустах накидається на передбесідника: — „Виступати проти російської революційної демократії — се злочин, чорносотенство, ми тільки з царизмом російським воювали; з народом російським ніколи — сором, ганьба“... А на салі: „знову схоплюється буря. Гнів, хвилювання, протести“ (ст. 121).

Про се читаємо в тім самім *Дніпрі*! Треба тільки уважно перечитати ті гасла, які кидав тоді незабутньої пам'яті — покійний М. Міхновський, а з другої сторони те, що твердили устами свого провідника В. Винниченка — українські соціалісти, щоби стало ясно якими категоріями („общерасейськими“ і „федералістичними“) думали остані! Яку Україну будували і що з того могло вийти... Очернювати соціалістичних діячів? Вони самі себе очернили як найкраще!

Тамже подальше читаємо таке: „в перших місяцях революції декларація самостійности була річю цілком неможливою. Тільки нерозважний політик або провокатор мігби піти на щось подібне. Російський революційний уряд (тимчасовий уряд—Р. В.) був ще досить сильний, а українські народні маси були занадто мало свідомі, щоб Україна могла протриматися довше тижня“. „Росія відразу зліквідувалаб Центральну Раду, а разом з нею той всенациональний зрив, який тривав до сьогодні“. Направду? А я думаю, що при крихітці серйозного зацікавлення справами, звязаними з організацією української армії (але без „делегацій“ до Петрограду!) — ніякий російський уряд не бувби сильний для Центральної Ради. Тим менше такий, який вже був *moriturus*. Ні! Не тому не було проголошення самостійности України, що була загроза з боку Росії, а тому, що про ту самостійність і не думали в тодішніх керівних кругах наших політиків і „агломерат“ подій мусіла сама довести і провідників і маси до рішучого кроку, до ідеї самостійної української держави“ (ст. 36), як слушно свідчить один з соціалістів-істориків того часу. Не провідники прямували до самостійности і на той шлях скеровували цілий український революційний рух, але „агломерат“ подій мусіла їх до того завести. До здійснювання самостійности тягла їх сама доля, проти їх волі.

Масіж, як завжди масі, потрібен провідник, що веде її а не манекін, що підтюпцює за нею, підштовхуваний

„льоґікою“ (а часами і „нельоґікою“ — якраз) подій. Тому твердження декого, „що й есдеки, і есери та інші українські партії—були на самому початку революції самостійниками-патріотами, не декларували відразу самостійности з глибших тактичних міркувань“ (ст. 77) — мусить само собою відпасти, як необґрунтоване.

На беріжку розважань про „популярність“ чи „непопулярність“ між широкими верствами української суспільности — ідеї самостійности, годиться згадати ще про одне цікаве ствердження. „Голе гасло української державної незалежности, пише один з бувших секретарів Центральної Ради, соціаліст, — почуте з уст націоналіста ще тоді, покійного Евгена Нероновича на одному з віч в Жіночому Медичному Інституті, було висміяне й зацітькане солдатською масою, і то так рішуче, що незрівноважений взагалі Неронович на третій день по тім інциденті вступив до УСДРП...“ (ст. 97-98).

Тут цікаві дві речі. Перша — се погляд про непопулярність „голоного гасла“ самостійности, але кілька рядків висше тойже автор писав, що „національна справа цікава їм (салдатам-українцям — Р. В.) була лиш остільки, що, скажім, автономія чи самостійність України вилучала можливість якихсь претенсій з боку кацапів-зайд на нашу родючу землю“ (тамже). Отже треба було тільки в те „голе гасло“ вкласти „реальний зміст“, що москалі-кацапи не матимуть права до нашої землі, і гасло — сталоби популярне. Зрештою так воно і було. І тільки короткозорі могли не добачити сього. Друга річ, се сам випадок з Евгеном Нероновичем: зневірившись в ідеї самостійної України, він вступив до... УСДРП, (пізніше опинився в большевиків), до партії українських соціаль-демократів! Чи ж не говорить се само за себе, чим була тоді ся партія, коли йшли до неї як до бігуново иншої у відношенню до самостійників?

В світлі наведених розважань наших політиків зовсім нема чого дивуватися — „дивовижним плянам“ (як називається їх тепер) про „большевицький переворот“, який плянували зробити „деякі визначніші члени українського уряду“, „щоб („непопулярна“ вже тоді! — Р. В.) Центральна Рада прийняла „радянську („популярну“ — Р. В.) владу“, але в самостійній Україні. Тоді, як здавалося тим політикам, українські народні маси не слухалиб большевицької агітації, що мовляв, Центральна Рада — се контрреволюційна організація, і виступилиб на оборону самостійної України (ст. 62)...

Прочитайте се уважно, і невже не стане ясно, хто психольоґічно прокладав дорогу большевикам на Україну? Всежбо зводилося до боротьби за етикетку, за чужу назву, яка є „популярна“, ніхто не намагався в свою „непопулярну“ назву вкласти „популярний“ зміст і в сей спосіб і саму назву зробити „популярною“. Тоді не бу-

люб того, що „українська народна маса, збита з пантелику большевицькою пропагандою, була пасивна“ (ст. 61).

Та замість державно-творчої праці, Центральна Рада, як се стверджують самі учасники тих подій „не мала відваги“ перевести задумані пляни в життя (всеодно: добрі чи злі), „не мала підготованого організаційного апарату“ і як то кажуть „топталася на місці“ (ст. 58), тратячи дорогий час на пусту балаканину. Бож „тоді ніхто не міг представити собі нового, демократичного ладу без сього балакунства...

І тут і там (на СУЗ і поза ними — Р. В.) люди довго ще були далекі від думки, що в часі збройної боротьби єдино-спасенна тільки міцна військова диктатура“ (тамже).

Думку, про те, що „без них, — (українських соціялістів — Р. В.) — без того національного проводу наші півсвідомі народні маси пішли за соціялістами московськими, за ріжними московськими союзами, на чолі з „всерасійським крестьянством“ (ст. 76), — у світлі відомих фактів з визвольної боротьби треба уважати за дуже ризиковну. Бо коли слідкувати за подіями 1917, то насувається мимоволі гадка, що якраз оті наші соціялістичні провідники, в першу чергу есдеки — тягнули українські маси до „братньої спілки“ з російською демократією, а протиставилися тим затім лиш нечисленні самостійники. Чи без тих соціялістичних провідників „не малиб ми тих блискучих етапів нашої державности, якими тепер (не всіми! — Р. В.) пишаємося і які є підставою нашої сучасної боротьби, та міжнародної пропаганди“ (тамже) — се відкрите питання. Певне одно: Другого універсалу не булоб!

Не можна не погодитися з кінцевим висновком редакційної статті, яка звучить: „Moscovia delenda est“ (ст. 78), ні з тим, що „стабілізація, що наступила по світовій війні зовсім не така трівка, якто думають деякі наші страхополохи“ (ст. 38). Се постійно твердить *Вістник* і твердив ЛНВ перед ним. Проте ціла низка статей вміщених в *Дніпрі*, що присвячений 20-літтю української революції, викликає враження плястра, який має не вигоїти рани, а заліпити їх, мовляв — неестетично виглядають.

Розуміється, оголюватися не слід — се смак і професія тільки певної категорії людей, але говорити собі правду в очі на се ми хіба можемо собі pozwoliти.

Ми побожно, з релігійною пошаною відносимося до славних традицій тих років, до чинів нашої армії, наших повстанців на Київщині, Полтавщині, Херсонщині. Але саме пошана до сеї традиції змушує нас виступати проти гальванізованія інших „традицій“, „традицій“, які гальмували визвольний порив нації.

Не належу ні до істориків (в лапках і без лапок), ні до політиків, ні, нащастя, — до огірчених емігрантів, ні до уенерівців, ні до непризнаних вождів; не був навіть, — не з власної вини, бо не потрапив раніш уродитися, — учасником

наших визвольних змагань; проте з того, що знаю і чого навчився про наші визвольні змагання, які носять огнисту назву української національної революції 1917 і наступних років — виходить, що були вони не такі, як про них пишуть колишні провідники, і закінчилися катастрофою не з тої причини, яку подають тіж люди. В сьому ціле щастя в нещасті. Та сього не зрозуміти добровільним консерваторам помилок.

І. Солоневич

Російський молодняк*)

Тов. Чернов, бувший комсомолец і бувший студент. Перейшов на своїй шкурі Бобрики, Магнітострой і Біломорсько-Балтійський канал. Перші два — як „ентузіаст“ п'ятилітки, третій як каторжник ББК. Був се білявий з сірими очима юнак, літ 22—23-ох, медвежої будови, яка і дозволила йому вийти ціло з тих всіх ентузіазмів. Деякі мої — правда, далеко не безпосередні здогади, дозволяли думати, що саме він скинув ГПУ-ського троцькіста до вічківських водоспадів, а зрештою, я його про те, самозрозуміло, не питаю.

Підчас своїх мандрівок, виробив він в собі подивугідну здібність, добувати для себе харчі з можливих і неможливих джерел: приготувати для їди соснову живицю, виварювати весняний сок з беріз і вкінці, просто ловити рибу. Приглядаючись даремним моїм спробам навчитися ловити пструги, він заофірувався стати моїм вчителем. Я роздобув йому одноразову перепустку, ми взяли вудки і поманджали дальше в гору ріки: на терені Вічки могли всі ловити рибу, але подальше треба було мати особний дозвіл.

Мій спосіб ловлі підпав немилосердній критиці, вудка перероблена, однак і з новим способом, і з новою вудкою знову нічого не вийшло. Чернов зловив двацять штук, я одну або дві. Зробили відпочинок, розпалили огнище і стали пекти на патичках Чернівську здобич.

Пекли і розмовляли, спочатку самозрозуміло, на буденні таборові теми: який параграф і на як довго. Чернов обірвав десять літ, все за той параграф про терор: забили секретаря цехової комячейки і якогось сексота. Трьох за се розстріляли, вісьмох вислали до концтабору, а дійсного вбивника так і не майшли.

— Хто вбив, очевидно, невідомо, — говорив Чернов.

*) Перекладаємо з російського один виривок з вже знаних нашим читачам споминів І. Солоневича, колишнього засланця на Соловки. Характеризує він настрій теперішньої совітської молоді та її відношення до большевізму.

— Може я, а може й не я. Темна справа.

Я сказав, що в таких випадках найліпше вбивникові самому признатися — тільки один він пропаде.

— Се не так. Вже така умова є. Річ в тім, що коли ніхто не признається, ну, то декого розмінюють, а організація залишиться. А колиб так признаватись, то вже зовсім пропаща справа.

— А яка організація?

— Союз молоді, відомо яка, другої мабуть і нема.

— Ну, думаю, що є ще й інші.

Чернов здвигнув раменами.

— Які там інші — но півтора... чоловіка!.. Троцькісти, робітнича опозиція, півголовки...

— Чому півголовки?

— А дивіть який погляд наш, молоді: Треба скінчити з цілою совітською системою. На цілім фронті. Нам ясно, що з тої системи абсолютно нічорта не виходить. Що тут латати та підмаровувати, то все треба післати до всіх чортів, щоби навіть совітським духом не пахло... Ось ви говорите: троцькісти або робітнича опозиція? То все — треба говорити ясно — кар'єристи. І в тих, і в тих в принципі та сама комуністична організація. Тільки коли Троцький, скажім, сяде на місце Сталіна, то якийсь там Іванов займе місце Молотова або щонебудь в тім роді. Троцькізм і робітнича опозиція, і група робітничої правди — всі вони горляють про партійну демократію — на якого біса нам партійної демократії — нам треба просто демократії...

Хто за ними піде? Не вдалось зробити кар'єри при сталінській партії, думає, якось вдасться зробити при троцькістській. Авантюра. Чому авантюра? А як ви думаєте, що коли їм вдасться скинути Сталіна, то хто пустить їх на сталінське місце? Сталін вже має всюди загіте містечко, всюди своя бранжа — таку другу організацію не скоро зліпиш. Ви думаєте, що їм дадуть змогу ліпити таку організацію?.. Отвирай кишеню!..

Я запитав Чернова який його погляд на Хлебнікова і його вартість для робітничої молоді?

Чернов підкинув до ватри порядний сук, накидав на верха свіжої соснини: — зовсім заїли комарі, от наволоч!

— Хлебніков? — перепитав він. — Якаж він робітнича молодь? Так щось — немов Кореневський. Батько Хлебнікова великий комуніст, Хлебніков бачить, що Сталін тягне партію в bagno, хоче наладнати совітський устрій, тільки якбито сказати, порідше: „техже шей, да пажіже влей“. Чого тепер треба? Треба: селянинові, вільної землі, робітникові, вільного профсоюзу. Всеодно, коли я токарь, то не буду провадити фабрики. Хто буде її вести? Нехай і сам біс, коби лиш не партія. З капіталістом гірше не буде, тепер вже то кожний дурень розуміє. До нас на Магнітку понавозили німецьких ро-

бітників — з безробітних назбирали... Мамунцю рідненька! — Чернов навіть піднісся на лікті: — вбранячка, валізочки, грамофончики, осібний харч...

— Ну ми від них дечого довідалися... Маєш тобі капіталізм! Маєш тобі кризіс! Такато — Німеччина, їсти не мають що, а фабрикати не мають куди дівати. А в нас? Господаря треба. Ви кажете монархія? Що ж і про монархію можна побажати, не думаю одначе, щоби з того щонебудь вийшло. Знаєте, доки цар був з Божої ласки, то було що иншого. А тепер на Божій ласці далеко не заїдеш... Ні, я особисто нічого проти монархії не маю, але все то під теперішню хвилю цілком не актуальне. А що актуальне? А щоби в кожного робітника і в кожного селянина хоть один крісик на кілочку висів. От се так конституція! А там — монархія, чи президент — справа маловажна! Стривайте, щось там затріщало...

За кущів вийшли два вохровці. Один став з боку, з криком на поготовлі, другий похмуро підійшов до нас.

— Попрошу паспорти!

— Ми витягнули наші перепустки. На мою вохровець навіть не подивився:

— Вас-то ми і так знаємо, — се було підхлібно і дуже вигідно. На перепустку Чернова поглянув тільки побіжно.

— А на якого біса питаєте за перепустками? — запитав я добродушним тоном. Самі бачите, сидять люди в білий день і печуть рибу.

Вохровець роздражнено поглянув на мене:

— А ви не знаєте, як буває: сидить собі такий, а не запитайся його за перепустку, а він: — а ну, товаришу вохровець, покажіть вашу легітимацію, а чому то ви мене про перепустку не питали? — І вже чоловік обірвав і місяць в ШЗО.

— Життя то ваше также не так, щоби дуже, — сказав Чернов.

— Від такого життя, бісові душу продавби, он що, — закликав вохровець.

— Тільки се робимо, що один одного пильнуємо... Он: маску на комарі подер об суки, другої не дають, пика запухла мов кавун!

Лице вохровця дійсно було запухле як від водяної хвороби.

Другий вохровець опустил кріс і підійшов до ватри:

— Мелешже ти язиком, опудало, ох впакуєш себе ще колись!

— Я знаю перед ким молоти, а перед ким ні, нарід вечний. Можна посидіти? Вохровець заліз в дим з ватри: — хочу підкопитися трохи, а то цілком комарі заїдять — гірш революції!..

Другий вохровець з докором подивився на свого товариша і боязливо — на нас. Чернов вяло усміхнувся: А ну ж,

я з товаришем піду і донесемо: ходила — мовляв — така собі патруля і заводила контр-революційні балачки.

— Ніяких я балачок не заводжу — сказав другий вохровець. — Або хіба, таке не буває?

— Буває, — притакнув Чернов. — Буває.

— От і біс з ним. Так жити — то цілком від розмови відвикнеш, тільки і будемо мичати як корови, — сказав перший вохровець. Його страшно покусали комарі, руки мав запухлі так як лице, а настрій його був крайно опозиційний.

— Дуже мило: ходиш по лісі як баран, запухлий, не спавши, а тут товариш сидить і думає: от наволоч катівська, тюремники!

— Та так воно і виглядає, — сказав Чернов.

— А хіба я говорю, що не так? Певно що так. Так воно і є: ти пильнуєш мене, а я тебе пильную. Тільки нашої роботи. А орати, вибачте, нема кому. Ось тобі й ціла байка.

— А вас за що заслали? — запитав я вохровця

— За цікавість вдачі. Служив я в червоній армії і запитав команданта: — якже то є, царство робітників, а наше село — цілком порозмітали до чортової мами?... Хто подох, а кого просто вигнали. Тому я питаю: за якето царство робітників ми маємо воювати, товаришу команданте?

Другий вохровець положив кріс побіч себе і злодійкуватим оком оглянув сусідні корчі: чи нема там кого.

— Ось і тут домоворишся ти ще колись, — сказав він.

Перший вохровець з погордою подивився на нього крізь щілини запухлих очей і не відповів нічого. Тамтой впливлив вицвілі очі у ватру, якби щось хотів сказати, закашлявся, потім вяло бомкнув:

— Та воно куди не повернеш, ні туди, ні сюди...

— Ой, так то так.

Замовкли. Нагло з якої пів верстви гримнув стріл, потім другий і третій... Оба вохровці підскочили, як попарені, видно було військову муштру. Запухле лице першого скривилось злою гримасою.

— Затовкли когось... Сюдою щойно перейшла операційна патруля: тії то вже не подарують!

За стрілами розлягся острий свисток, а потім ще кілька стрілів.

Ох ти мати твою... — треба бігти, щоби ще саботажу не причепили... Бувайте. Підіть, донесіть про балачку...

— А забирайся ти до... мами, — сказав розлючений Чернов.

— Но, отже!

Оба члени збройної охорони табору зашились в гущу.

— Розкрохмалився бідолаха, — сказав Чернов. Та воно так буває, ходить-ходить чоловік, мовчить-мовчить, а потому ні з сего, ні з того і прорветься. Ми в Бобриках мали такого парторга (партійний організатор): горлав-горлав, слідив-

слідив, а потім на загальних зборах цеху виліз на трибуну і каже: даруйте товариші, ціле життя обманом жив, кар'єру я, гультіпака робив, проституткою був... Вихопив наган. — Кілько там куль було — в президію, двох заток одного ранив, а останню кулю — собі в рот. Не витримав! А як ви думаєте, поміж тими сторожами, скільки є наших? Дев'ятьдесять процент! Я вам казав, а ви не вірили.

Стрілянина загуркотіла наново і зачала наближатися до нас. Ми повернули на Вічку...

В. Вермерен

Несамовита країна

(Наполеон в Іспанії)

Наполеон ніколи не був в Мадриді. Він здобув місто, Мадрид капітулював перед ним, але він сам залишився поза мурами міста. Він зробив своєю резиденцією Шамартен, де у віллі князя Інфантадо, стережений своєю гвардією перебував два тижні.

Несамовитим видавалося йому місто; несамовитим, ціла та країна, в якій він гнався за непобідимим своїм ворогом — Англією. Коли вже мав його перед собою, коли червоні однострої вояків Велінгтона, ратуючи життя, відступали на берега Галіції; коли здавалося впродовж кількох днів можна було їх всіх зіпхнути в море — сталося неймовірне. Наполеон складає головне командування. Всідає в карету, гальопом мчить крізь цілу Іспанію, ніби переслідований самим чортом, маючи лише 30 люда охорони. Шість днів лише треба йому, щоби переїхати шлях від Валадоліду до Парижу, 1200 км. повітряної лінії...

Отже, англійці лишаються не розбиті, в Іспанії шаліє війна ще повних шість літ, а його генерали в 1813 р. під Віторія програють Waterloo du Midi — південне Ватерлоо. В Байоні на приказ імператора стояла карета готова кожної хвилини до від'їзду до Іспанії. Наполеон хотів вернутися. Але карета чекала аж до 1813 року...

Ся метеорична поява Наполеона на піренейським півострові, його постанова від'їзду в хвилині, коли обставини повинні були переконати його, оскільки неминуча була його особиста присутність там, — се неначе якась „біла пляма“ в історії великого завойовника. Певно, з Парижа наспіли недобрі вісті. Сам Наполеон говорив про „напад шалу Австрії“ (в травні 1809 прийшло до битви під Асперн) а чутки про змову Талейрана і Фуше теж могли занепокоїти імператора. Але у французькій армії думки були поділені, чи сі звістки були аж такі небезпечні, щоби усправедливити наглий від'їзд цісаря. Дехто з генералів навіть твердив, що якби Наполеон,

замість півтретя місяця, лишився в Еспанії пів року, то війна булаб скінчена, англійців остаточно прогнано, а зворохоблена Еспанія мусілаб знову нагнутися до ролі союзника. Бо війна в Еспанії властиво була замірена не проти еспанців. „Присутність зненавидженого британського льва — говорив Наполеон до своїх вояків — плюгавить пірінейський півостров. Правдивий француз не може бути спокійний, поки море не стане вільним для всіх“. Тепер мав він того льва перед собою. І — всеж таки, ота незбагнута постанова. Незбагнутий і цілий перебіг сеї семилітньої війни в Еспанії, повний неправдоподібностей, повний загадок і несамовитих таємниць.

Може вільно булоб дати таке висвітлення: мабуть такі сама та країна перемінила людину, зачарувала її, відібрала їй володіння над своїми психічними здібностями. Вистане заглянути в спомини Тіебо, генерала Фуа, або інших: коли вони торкаються Еспанії, вони стають пристрасними; коли торкаються Еспанії, зачинають говорити в суперлятивах; коли торкаються Еспанії, штабові старшини стають авторами романів, оповідають про ченців і бандитів, про чуда і забобони, про отруту і скрите убійство. Для всіх їх був час перебування в Еспанії — чимсь несамовитим, зудар з чимось незаним...

Незнане — се був противник. Наполеон думав, що матиме діло з англійцями. Але з ними злучився хтось потужніший. Се був Рим. В Еспанії Рим виступив на боротьбу проти революціонера, проти антихриста, проти руйніника — виступив з зброєю в руці. „Я не зачинавби сеї війни, колиб вона коштувала мене 80.000 вояків. Я числю, що страчу не більше як 12.000... Країну, де стільки ченців, легко підбити“. Сей висказ Наполеона хвилею, неначе поклік його долі. Всеж таки мусів він знати, що папа, якого тримав мов бранця в Римі, міг стратити в Еспанії свою найвласнішу посілість, свій найцінніший клейнод земних і неземних дібр. Але Наполеон міг не знати, чим є еспанський монах і чим є еспанський нарід, що зірвався з ланцюга. Ченці — не були воюючою рукою Риму. Вони розпалили в народі думку, — що виглядала тоді божевільною, — думку народного повстання проти переможця й володаря Європи. Вони, ченці, лише вони, мали силу, впродовж двох тижнів викликати отвертий бунт в країні, де кожда провінція, оточена ланцюгами непроходимих гір, ворожим оком глядить на другу. Але духовенство не лякалося ні гірських, ні скелистих стежок, а в Еспанії дійсно було „богато ченців“. В Сарагосі, в місті з 40.000 мешканців, було 10.000 служителів церкви. З побожних, і переважно неписьменних, віруючих рекрутовано „Божих вояків“...

— Скажи мені, дитино, хто ти є?

— Еспанець, з ласки Божої.

— Які три головні обовязки кожного еспанця?

— Бути християнином, апостольської римсько-католицької

віри, боронити свою віру, свій рідний край і свого короля і скорше вмерти, аніж дати себе перемогти.

— Хто є нашим королем?

— Фердинанд VII.

— Як мусиш його любити?

— Найбільшою любовю, за його чесноти і за його терпіння.

— Хто є ворогом нашого добробуту?

— Імператор французів.

— Що се за людина?

— Се саме зло, се первопричина всього злого, всіх пороків.

— Хто такі французи?

— Колись християни, тепер погани.

— Чи се гріх забити француза?

— Ні, отче, се добре діло, лише завдяки ньому можна вивольоти рідний край від гнету чужого завойовника...

Так виглядав катехізис (що пізніше послужив взірцем німцеві Клайстові), якого родичі, під загрозою найстрашніших кар, мусили навчати своїх дітей.

Духовенство знало вдачу еспанського народу. З сим катехізисом в кишені, еспанський нарід готовий на все. На безприкладне геройство, на безприкладну жорстокість.

Наполеон вступив в Еспанію як союзник. В квітні 1808, 100.000 французьких вояків таборували в північній Еспанії „для охорони побережа“. Нарід ще вірить всьому. Він цюйно зробив свою власну революцію проти королівського двора в Аранхуеді, вибрав престолонаслідника Фердинанда на короля, і переконаний, що французькі багнети охороняють їх володаря. Мюрат, радісно вітаний людністю, віздить до Мадриду. Він має таємний наказ, випроводити поза кордони країни цілий еспанський двір, до Байону, де Наполеон має відіграти роль „посередника“ в суперечці за трон поміж батьком і сином. „Старі королі“ виїздять, Фердинанд теж, хоч його і перестерігали. Але коли 2 травня мав покинути Мадрид останній інфант, приходить до першого кривавого повстання проти „союзника“. Мюрат здушує повстання гарматами, при чім гине 2.000 люда, з того 1.200 французів.

Сей перший вибух народної ненависти ніхто не бере по-важно. Наполеон думає: „гарматні стріли в Мадриді укріпили наполеонівську династію“. В Байоні йде даліше інтригантська гра за останню корону Бурбонів. Коли зрікся трону король Карло і його син Фердинанд, віддають корону наполеоновому братові Йосипові. Під натиском Мюрата сама найвисша Рада в Мадриді „вибрала“ його на се відповідальне становище. Але відозву, про сей „вибір“ нового короля довелося друкувати в Байон. В Еспанії не можна було на це знайти ніодної друкарні. В Еспанії анархія, нарід повстає проти французів, проти своєї армії, що з волею чи проти волі, накладає з францу-

зами, проти мадридського уряду, проти губернаторів провінцій. В кожній провінції творяться повстанські „юнти“. Французи — є бранцями в країні своїх союзників. Міста, де стоять залогою відділи, окружені непроходимим муром мовчанки. Кур'єри не вертають. Мадрид відтятий від світу. Є одне получення, лише з Байоном. Селянські ватаги вдираються до міст, узброюються і називають себе армією. Начальники залоги в Мурчії, в Хаені, в Валенсії кінчать на шибениці виставленій ними, бо не хотіли перебрати командування над повстанцями. В Валенсії замкнулися в цитаделі триста французьких цивілів. Один завзятий чернець провадить народ наступом на твердиню, браму виважують, починається різня полонених... Генерал Діпон з 8.000 спішить з Толеда до Кадіксу, де загрожує висідка англійців з кораблів. Але коли Діпон перейшов Сіера-Морену, довідався, що в Андалузії проти нього стоїть 40.000 еспанців. Кастанос, що проводить андалюзькою армією, реорганізує її. В першій відділі б'ються добровольці, в другій — парубки і низше духовенство, в третім жонаті і вище духовенство. Дух сих — цілком не факхово-військових відділів — як найліпший. Стаються чуда. Появляються святі, фігури Христа роняють сльози. На вівтарях знаходять божественні послання, щоби вірні гонили чорта, забивали поганців, де їх лиш стрінуть... Сей релігійний шал надає повстанчому рухові несамопитий розмах, перед яким уперше зачинають тремтіти ветерани Наполеона. Їх військова штука вже більше не дописує. Наступає перша капітуляція — генерала Діпона, який піддається Кастаносові. Ціла Європа зжахнулася на вістку про капітуляцію під Байоном. В Еспанії божевільне захоплення. Відділи Кастаноса дістають прапори з написом: „Переможцям над переможцями під Маренгом, Австерліцом і Єною“.

По сій страшній звістці наспіла до Мадриду друга. В Сарагосі, обложеної від кількох тижнів, приходить до жахливого вуличного бою. Польські улани, які вдерлися до міста як „ударний відділ“, наткнулися на людський мур, який не гнувся ні перед списами, ні перед ножами. Вершників оточено з усіх боків, діти підлазили під коні, розпорювали їм животи, з вікон сипався град каміння. Лише невеличка частина врятувалася.

Подібне було і в інших містах. 28 липня король Йосип, вісім днів по своїм візді туди, покидає Мадрид. Французька армія відступає за Ебро. Французька армія в Португалії тратить своє опертя. Англійці висідають на беріг. Генерал Жіно по невдалій битві забирається з Лісбони. Він мусить переговорювати. Англійські кораблі відтранспортовують французькі відділи назад до Франції.

3 листопада Наполеон в Байоні. Ряд перемог і 2 грудня імператор стоїть перед Мадридом. Двічі місто відповідає відмовно на жадання піддатися. Але 4 грудня 1808 французька армія знову вступає в столицю Еспанії. В січні цісар виїздить

до Франції, залишаючи в Іспанії Сульта, Масену і Йосипа. Він думає, що їм, володарям Мадриду, легко вже буде довершити остаточний підбій Іспанії.

Але „гверілла“ (повстанська партизанка) шириться. Незмордований Велінгтон (тоді ще сер Вельслей) шарпає французів наново. В 1813 Йосип тікає в третій і в останній раз з Мадриду, а хутко по тім, разом з своїм розбитим військом — з Іспанії...

Несамовита країна стала домовиною одного з найбільших військових геніїв історії...

(Переклав з німецького Р. О.)

✠

Степан Луцик

З виставки АНУМ

Виставка Асоціації Незалежних Українських Мистців — відкрита 8-го листопада 1936 р., в Музеї Н. Т-ва ім. Шевченка, — чомусь на афішах і в каталогах носить назву — восьмої. Ні відвідувачі, ні самі аранжери не памятають, колито відбулася VII-а виставка АНУМ, бо *Назустріч* (ч. 21) сю виставку перед її відкриттям і кількакратно означає числом VII. Однак се зовсім не перешкаджає *Назустрічі*, яка стоїть в близькій контактї до організаторів виставки, в черговому числі впевняти читачів, що се таки восьма виставка.

Очевидно що се не є найважливішою річю, яким числом означена виставка, та на жаль, остання виставка АНУМ принесла більше таких „дрібних непорозумінь“.

До таких „непорозумінь“ належить присвята сеї виставки митрополитові Андрієві Шептицькому. Дивує нас, що Асоціація не завагалася маркувати вияви своєї вдячності якраз на й сла бо ою своєю виставкою..

Загально відвідувачі були розчаровані виставкою.

Загально відемного вражіння не змогли направити навіть експонати таких чоловіх мистців як А. Архипенко і О. Грищенко. До речі одинока різьба Архипенка внесла ще більше розчаровання. Зовсім не тому, що „сірий відвідувач“ не може чи не всилі збагнути надто скрайних формально мистецьких залогень Архипенкового твору, бо сам мистець подібав про те, що би бути як найбільш доступним для кожного українця, отсим погрудям Шевченка; може аж надто доступним. Мається вражіння, що сим разом пішов Архипенко на компроміс у відношенню до т. зв. пересічного глядача. З формального боку різьба витримана в доволі реалістичній манері, з легким відхилом в бік експресії. На таке формально-мистецьке залогення навіть найбільше відсталий ляїк погодиться. Річ в чім иншій. Неодин з нас волів би бачити погрудя Шевченка в чисто експресійнім оформленні, але справді Шев-

ченка. Не конче банального дядька в кожусі і смужковій шапці як хоче рецензент *Діла* (ч. 269). Бо що нам з „оригінальної інтерпретації“, коли замість Шевченка бачимо нахабну фізіономію якогось монгола? Не ділає на нас, хочби й не знати як приказуючий жест, що нібито покривається зі словами Шевченка: „В Україну ідуть діти“. Гадаємо, що замість тих слів Шевченка, сей жест мігби таксамо добре ілюструвати і інші слова, нпр. „марш до кута“ або „ставай під стенку“, тим більше, що величезна рука з випрямленим вказуючим пальцем до омани нагадує — нагана. Чи тому маємо захоплюватися сею різьбою, що її творцем є Архипенко? Здаємо собі докладно справу з того, що може і вміє зробити з куска мертвого мармору чи глини різьбар тої міри, що Архипенко; вистане згадати його бронзове погруддя дірігента Менгельберга, а тоді ще більше розчаровуємося оглядаючи різьбу, якою Архипенко хотів промовити як найбільш популярно.

О л е к с а Г р и ш е н к о представлений на виставі трьома оліями та кількома акварелями. Найкращий пейзаж ч. 23 та міцний в кольориті і малярській фактурі „натюрморт“ ч. 24. Третій олій морський пейзаж, трохи пересолоджений в кольориті і фактурно нездєдціплінований (надто грубі й тверді білі плями хмар на гладко заложеній площі неба). Акварелі роблені з великим почуттям смаку, в теплих тонаціях передають глядачеві подих еспанського підсоння.

Н а т о м і с ь г в а ш і П е т р а Х о л о д н о г о (сина) доволі дезорієнтують глядача, який мав уже нагоду зазнайомитися на попередних виставах з творчістю цього мистця. З формально-технічного боку, а то й самим сюжетним підходом, гваші Холодного трохи нагадують Глушченкові рисунки тушом, забарвлені акварелею.

М и к о л а Б у т о в и ч дав три ілюстрації до *Енеїди* Котляревського і черговий раз глядачі мали змогу подивляти гумор і верву нашого чолового мистця-графіка, що як ніодин інший вміє їх передати скромними й простими засобами на невеликім клаптику паперу.

З поміж акварель О с и п а С о р о х т е я, на перше місце висувається „Зняття з хреста“, хоч мається вражіння що се тільки кольоровий ескіз до більшої композиції; „Тайна вечера“ під композиційним оглядом надто фрагментарична і незрівноважена.

С в я т о с л а в Г о р д и н с ь к и й ще найліпший в пейзажі (ч. 10), де помітний вплив його першого учителя О. Новаківського. Акварелі надто тверді в технічній виконанні. В працях Романа С е л ь с ь к о г о не тяжко завважити рішучий зворот в бік чисто кольористичних шукань: його палітра збагачена пестрими барвами, що не все виходить на користь його малярському темпераментові.

В о л о д и м и р Г а в р и л ю к заступлений трьома експонатами. Він все ще в стадії експериментування і можна побоюватися

що поза той зачарований круг мистець не всіли відістатися, а вже час побачити хоч одну завершену працю, що вповні виявлялаби його малярський досвід.

З прочих експонентів вистане згадати праці Надії Білецької (квіти і портрет), Льва Геца „Пейзаж“ ч. 32, І. Іванця рисунок вуглем, Дениса Іванцева „Залізничий двірець“, декілька дереворитів Олени Кульчицької і „Композицію“ Галини Мазеєпи. Решта не вносить до виставки нічого нового, а радше збільшує безприкладний хаос, що домінує на сій імпрезі. Не забракло теж гумористичних моментів; коли приміром в каталозі образ носить назву „композиція“, то се в дійсности портрет, або навпаки. Коли хто мав добру волю зазнаномитися з працями Павла Ковжуна, яких каталог нараховує шість чисел, то мусів задоволитися тільки двома, що були на виставці.

Зовсім окремо треба згадати праці молодих adeptів мистецтва, що студіюють у варшавській академії. Передовсім не можна поминути питання чи взагалі було вказаним виставляти праці студентів 1-го чи 2-го року академії поруч праць мистців, що вже мають ім'я не лише серед нашого суспільства? Чи не краще булоби уладити зовсім окрему виставку самих тільки студентів Академії? Хоч організатори старалися підкреслити сю окремішність і при розміщуванні експонатів і в каталозі, то всеж кожному відвідувачеві кидалася у вічі обставина, що оті молоді люди виповнили своїми працями майже понад третину цілої вистави. На підставі такого спостереження, що помилкових висновків можуть прийти не лише відвідувачі, а що більше, самі дебютанти, бо з того що вони виставили, годилося виставляти лиш дуже малу кількість. До того кожний відвідувач, що хоч трохи інтересується мистецьким життям наших сусідів, міг з острахом зауважити, що праці дебютантів не є вислідом їх академічних студій, а радше слабшим відгомоном нинішньої польської мистецької дійсности, що ділає поза обсягом академії. Бо такі полотна, як виставив Гавран, Монастирський чи Петрушевич можна подибати на виставці Związku zawodowych чи Ips-y. Се факт незаперечений і зовсім не дає приводу до надмірних радощів.

Не від речі буде згадати тут, що сім років тому, як йшли наради, щоби створити чи радше поширити вже існуючу школу О. Новаківського на мистецький інститут у Львові, тоді всі ті старші мистці, критики і загалом „люди впливові“ — що так ентузіастично витають на своїйже виставці, молодих дебютантів, — заявляли, явно і славно, що у Львові не мають з чого вижити ті мистці, що вже є, отже не булоби бажаним витворювати „мистецький пролетаріят“, а тим самим відмовились від співпраці над заснованням так важної для нашого культурного життя установи. Щоправда ні брак своєї школи, ні ворожа постава старших мистців не ввідали здержати

молодих людей, що постійно напливають до краківської чи варшавської академії чи врешті до львівської технічної (промислової) школи, де їх ні менш, ні більш, як понад тридцять.

Асоціація мусіла вкінці погодитися з тим фактом, а то обіцяла навіть запобігти впливам чужих шкіл на нашу містечку молодь, навязуючи з нею контакт, — що його вислідом і є „група молодих“ у Варшаві. Можна поважно сумніватися чи вдасться АНУМ-ові додержати своїх обіцянок. Принайменше тяжко сего сподіватися оглядаючи останню виставку.

Станарель

Давид Віндзор і Давид Франкфуртер

Най читач не думає, що ми хочемо поставити бувшого англійського короля на одну дошку з темним осібняком, що вибрав собі Югославію тимчасовою вітчиною. Але всеж в обох випадках, якби вони не були різні від себе, є щось спільне.

Давид Франкфуртер і цілий загал (кагал?), що муром став за ним, мали на меті змобілізувати цілу громадську думку демократичної Швейцарії проти гітлерівської Німеччини. Для сього треба було тільки переступити через труп національ-соціалістичного „ляндес-группенляйтера“ Густльофа. Круги, які ділали за лаштунками романтичної пригоди англійського короля, хотіли віддати володаря могутньої імперії (а разом з ним і її саму) під опіку, під якою він тепер фактично опинився, лише — на велику розпач спритних аранжерів — не як король Великої Британії, Ірландії, заморських країн і цісар Індії — але тільки як Давид Віндзор: під опіку барона Ротшільда в Енцесдорфі, ну і його симпатичних співвизнавців. З містріс Сімпсон, але без корони.

З приводу процесу вбивника в Давосі, заразже заревіли всі ерихонські труби жидівської преси. Довідалися ми з неї, що убийник (хоч на світліні і виглядає зовсім инакше), є хоррий, терпить на серце, глухий на одно вухо, має страшний шум в другім, хорує на сухоти костей, на загальне нервове ослаблення, є дуже здепримований і обтяжений поважним психічним комплексом (*Chwila* 13 XII). Довідалися, що судити таку людину, се просто злочин супроти цивілізації, поступу і людскости. Сам Франкфуртер заявив, що „убийство не дається погодити з жидівськими моральними поняттями“, а одна хазета писала: „не забувай! Чому ся заповідь так часто пригодила йому на думку? Таж Давид забив Голіята, а навіть сам Мойсей забив єгиптянина, як той напав на єврея“ (*Chwila*

11 XII). А в другій жидівській газеті читаємо: „ми далекі від того, щоб звеличувати або навіть подавати апольогію убийства, але нині ліпше промовляти мовою фактів“. Тим більше, що сей Давид XX в., як називає Франкфуртера Еміль Людвіг, завинив лише „смерть якогось там агентини“ гітлерівського (*Kontratak*, орган незалежної жидівської молоді ч. 4).

Так виглядають отже жидівські моральні поняття, які захищають не тільки що звеличувати, але навіть боронити убийства. Але жидівська преса посувається ще далше. Показується, що Франкфуртерові навіть йшло не про жидівську справу. Він нагло запалав любовю до Швейцарії. Він показався більшим швейцарським патріотом від президента Мотти, а навіть від Вільгельма Теля. Бо як пише той сам *Kontratak*, чин Франкфуртера, се була лише „реакція на закаження атмосфери вільної Швейцарії“ гітлерівською отруєю, яку нібито ширив там замордований гітлерівець Густлоф. Ходило лише про те, щоби віддалити грізні хвилини націоналістичної містики з півночі від границь вільної конфедерації (*Chwila* 17 XII). Бракувало лише домагання, щоби на славу цивілізації, поступу і людськості Швейцарія здвинула пам'ятник новому Давидові Тельові на головній площі в Берні. А що присуд буде увільняючий, хтож в тім сумнівався? Таж кантональний суд „складався з незаплямлених, незалежних духом і вільних політично громадян свободної країни“ (*Chwila* 17 XII).

Але трік не вдався. Швейцарські судді показалися дійсно незалежними, а звуки ерихонських труб не вивели їх з рівноваги. Показалося з одної сторони, що забитий Густлоф зовсім не був докучливим чужинцем, зовсім Швейцарії нічим не шкодив; що швейцарський уряд нічого не міг закинути його діяльності на терені республіки. З другої сторони показалося на розправі, що убийник Франкфуртер був ідеальним типом залізного студента, який на кошт родичів пересиджував в каварнях, мало цікавився наукою, був пострахом своїх господаринь і не тішився великою пошаною своїх колег, які називали його цніком. Коли — до того всього — на розправі він зачав вчити судіїв швейцарського патріотизму, а прокуратора нахабно запитався, чи той вірить в те, що говорить, — доля нового кандидата на Шварцбарта була припечатана.

Трік не вдався, Франкфуртера засуджено, а з тим і справу, яку боронив. І засуджено не ворогами, не упередженими, що булови без значіння для його ідеї, а дійсно неутральними. І нагло цілий тон жидівської преси міняється. Показалося відразу, що ті незалежні судді, яких перед присудом так хвалили, просто не мають сумніня. Що в Хурі, де відбувалася розправа, попросту dokonano „юстїцморду“; що сей засуд в „ганьба, цнічна пародія справедливости, що звиває о помсту до неба“ (*Nowy Dziennik* 15 XII), що „Швейцарія засудом Франкуртера хотіла віддалити від свого терену розгрівку протесту з гітлерівською системою“ (*Chwila* 17 XII).

Ось про що ходило тим, що стояли за Франкфуртером або його підтримували! Щоби з країни, де має місце осідок Союз Народів, зробити відскочню для нового наступу на ворога Ізраїля, на Німеччину. Але мобілізація швайцарської демократії під прапором Давида не вдалася. Наймудріші з жидівських часописів мабуть зрозуміли, що зайшли за далеко і зачинають трубіти на відступ: пишуть, що „не вільно нам не осудити убийника“, що „не жичимо собі нових Франкфуртерів“. Одним словом урвалося. Але „добрих намірів“ не бракувало... У випадку Давида Франкфуртера маюся на меті мобілізувати для своїх цілей громадську думку демократичної Швайцарії. У випадку Давида Віндзора — йшло про те, щоби мобілізувати для своїх цілей королівське оточення в Англії. Правда, тепер жидівська преса підсуває Гітлера. Мовляв та ціла афера з панею Сімпсон, се був диявольський трік Адольфа, ворога людськості. Але ціла та спізнена кампанія дуже нагадує нагінку під гаслом „тримай злодія“.

Гітлер мав удаватися аж до таких карколомних фортелів, щоби зеднати собі короля? Нащо? Едвард VIII не був таким страшним ворогом Німеччини. Не були ворогами Німеччини і консерватисти, але якраз вони показалися найбільш неблаганими в цій справі. Без застережень став по стороні короля Вінтсон Черчіль (той самий, який прагнув оженити короля з американською містріс, але який цілими літами протистояв подружжю своєї доньки з американським актором), але якраз сей Черчіль є найбільш запеклим ворогом гітлерівської Німеччини в Англії. Отже, чи не є цілковитою нісенітницею шукати гітлерівської інтриги за морганатичними плянами Едварда VIII? Певно, чийсь впливи там ділали, писала ж жидівська преса (заки ціла справа дістала в лоб) про жидівське походження вибранниці короля. Ну, і опинився сей останній в гостині не в Гебельса, а в барона Ротшільда... Певним кругам здалося дуже втягнути Велику Британію до антифашистівського бльоку або змусити її до більш вигідної для воюючого Сіону політики в Палестині.

Що версія жидівської преси наскрізь штучна, зраджує се м. и. ціле її заховання по ліквідації кризи. *Chwila* (22 XII) пускається в іронію, але при тім, мимо волі, виявляє чого вона по тій кризі сподівалася. Іронізує з перемоги великобританських традицій. Новий король — дуже чеснотливий король, він „має родину, ходить правильно до церкви і повнить свої обовязки“. Все се скріпить консервативні традиції в Англії і „здуєть слабкі ознаки відродження, поступу і людськості, які мали відвагу прилюдно виявляти себе за пановання Едварда VIII... Знов, як перед віками, є корона нічим більше, як тільки представницею церкви і високої аристократії“. Передусім останнє твердження, се очевидна брехня — таж не тільки Болдвін з консерватистами, не тільки двір і церква, але й ліберали і провідник опозиції майор Етлі, і лейбуристи,

і домінії, нарешті і парламент, який досі був для *Хвілі* представником не аристократії, а якраз демократії, всіж вони як один, стали проти особистих плянів короля! Але не те цікаве. Цікаве в чім *Хвілі* бачить „ознаки поступу й відродження“. Отже поступ і відродження, се — не мати родини, не ходити до церкви й не повнити королівських обов'язків! Цікаво, чи наприклад правильне ходження до синагоги уважали жидівська газета теж за зраду інтересів поступу і людськості? В кождім разі, вільність від старих традицій серед членів нації-господаря се річ дуже приємна для Ізраїля, отже, дуже можливо, на тлі сих покрізових розважань жидівської преси, що саме на сім розхитанню традицій в старій Англії захотіли заграти свою гру, так знаму нам, співвизнавці *Хвілі*. Невдалося, а звідси і їх гнів на Джорджа VI і цілу Англію.

В другім числі (24 XII) приносить та сама газета в обoronі Давида Віндзора, статтю др. Езрієля Карлебаха. Він іронізує над аристократією Англії і перечисляючи „всі гріхи короля Едварда“, відкриває, що першим з них була його подорож літаком, а другим те, що позволив членам королівської гвардії остригти собі бороди. Від сих „гріхів“ др. Езрієлеві „пахло подмухом свіжого повітря“. Чи панові Карлебахові і тоді пахло подмухом свіжого повітря колиб н. пр. хтось наказав — не остригти бороди королівській гвардії, а, скажім, обтяти пейси мешканцям Налевок? — Не знаємо. Знаємо natomiast, що прагненням Ізраєля завжди було підкопувати традиції інших народів, яким ті завдячували свою силу, і зберігати й шанувати свої власні традиції. В усякім разі певно одно: жидівська преса не роздирає риз в чужій справі. Отже коли іронізує з Джорджа VI і проливає слези за Едвардом VIII, то найкраще зраджує, що не чужа була Ізраєлеві справа пані Сімпсон...

Але нація заявила проти експериментів. Рішила здусити в зародку слабкі ознаки захвалюваних *Хвілею* поступу і відродження. Наша преса впадає в захоплення з приводу великої пошани, яку виявила преса англійська в ті трагічні дні до свого короля і з жалем порівнює з нею поведінку української преси супроти власних авторитетів (*Нова Зоря* 10 XII). Ні, наші поняття льяальности і англійців є ріжні. В нас Липинський захвалював, як взірець льяальности і патріотизму тих нащадків української шляхти, які „вірою і правдою служили державі російській“ (*Хліборобська Україна* книга V стор. 282), навіть коли суверени тої держави допускалися незнати яких злочинів супроти України. В нас верхом льяальности уходило служити суверенові, навіть коли він зломив урочисту присягу боронити незалежности країни, як зробив се гетьман Скоропадський. Але се не льяальність в англійським сенсі слова, се — сервілізм. Сервілісти ставляють особу над ідеали, англійці — ідеали над особу. Вони так шанують авторитет корони, що не вагаються здійсмати її з невідповідної го-

лови. Тому власне від 1066 р. на 48 монархів 5-тєох мусіло зректися англійського трону. Едвард II за те, що за богато часу і грошей витрачав на забави і особисті фантазії. Річард II за необережне слово, що „в своїм роті має всі закони Англії“. Яків II, бо був неприєднаний католик. Коли перед абдикацією запитався Едвард VIII, чи в сій свободній країні лише монарх є несвобідний, Болдвін відповів, що монарх є свободний, але не монархія. Англіїці не жартують з закладами, на яких спирається сила нації, вони як писала *Daily Mail* (12 XII) мають свій британський „спосіб спокійно і холодно дивитися в обличчя історії“, не розжалоблюватися і не зраджувати „твердої британської вдачі“. А *Times* писала, що хоч мають пошану до найглибших людських почувань, але „установи Великої Британії є безконечно важливіші, аніж щастя якої то не булоб одиниці, незалежно від того, як міцно ся одиниця була з установами звязана і як далеко зєднала собі привязання людности“. В сім однозгіднім відрусі нації виявився старий героїзм гордого народу. Перемогли знова її засади: принцип є висше людини, а людина доти є шанована, доки сама ті принципи шанує.

Наразі міжнародна робачня не розіла нового Риму. Сенатори показали ся ще досить сильними, щоб вимести робачню за двері. Ротшільдам не вдало ся втягнути в сіти своєї політики великої імперії. Франкфуртерам теж не вдало ся зробити з Швайцарії випадової брами для своїх темних інтріг. Часи Давидів, що, як знаряд інших, або самі підступом збивали з ніг Голіятів здається минули. Голіяти не є вже тепер такі дурні як були колись.

Дм. Донцов

1937

...the next war which should be kindled in Europe would be a war not so much of armies as of opinions.

(найближша війна, яка розгориться в Європі буде не так війною армій, як війною світоглядів).

З промови Джорджа Каннінга в англійській палаті громад 12 XII 1826.

Те, що передбачав англійський трибун, стало знаком, під яким живе наша дійсність. Знаком, під яким вступаємо в новий 1937 рік.

Державні мужі можуть застерігатися проти війни світоглядів, всеодно ся війна вже прийшла. Порівнати її можна хіба з релігійними війнами середновіччя. Про се пише невтральний швайцарець:

„Повітря над Європою тяжке і пахне залізом. Раз-у-раз чуємо про „релігійну війну“. Коли я вперше почув се слово,

вразив мене глузливий тон, з яким його вимовлено... Фашизм, більшовізм, безглузді ідеології малиби допровадити до релігійної війни? І то в двадцятому віці? Таж ми стали скептиками. Релігія вже не грає ролі у нас. Миж думали, що наступить моральне відпруження, що в світі запанує царство розуму. Але прийшов мир і замість відпруження мусіли ми пережити таку пробу витривалости нашого напруження, як ніколи. Кожда одиниця стала полем бою різних ідеологій, протилежних собі „ерзац-релігій“. Неодин питав себе: що то властиво мене обходить? Неодин волівби лишитися поза полем бою, зовні. Але чи є взагалі ще оте „зовні“? Ви хотілиб лишитися незацепленими. Але чи се залежить від вас? Війна світоглядів знов шаліє серед нас.

„Кождий світогляд, каже А. Розенберг, є якраз такий сильний, як воля його визнавців боронити його. Се єдина мірка, коли хочемо видати осуд про бої світово-історичного значіння“. Коли в 1932 в усіх німецьких часописах писали про „малу горожанську війну“, то се була релігійна війна. Бо жити в якійсь вірі, значить стільки, що могли і бажати за сю віру вмерти. Тому, хто лишається на боці і кого не захоплює ся велика життєва сила, що змушує нас ставляти на карту саме життя, — тому не зрозуміти „ідеологій“, той відмовить їм вибухової сили... Життя вступає в ту *gabiate Phase*, яку передбачав Ніцше. Релігійні війни! Міти, світогляди, ідеології, засади, секуляризовані боги, спраглі крові! — ось наша доба. Доба хрестоносних походів, без стягів з вишитими на них хрестами¹⁾.

Стільки наш швайцарець. І дійсно така ся доба, яка від 1917 наступила і на Україні. Се є те „божевілля“, яке наступило в Іспанії, „божевілля, яке перестає ним бути, коли приймає масовий характер, коли стає божевіллям цілого народу“, те „божевілля“, яке так прагнув „вціпити своєму еспанському народові“ Унамуну²⁾. І дійсно, бачимо той самий фанатизм в кожній країні нашого континента, той самий поділ на ворожі табори. Ті самі убійства і терористичні акти: Генріха IV і Коліні забивають побожні католики, Лібкнехта і Розу Люксембург — майбутні гітлерівці. Тоді — Лютер спалював папські бульбали. Тепер — палять марксістські бульбали в Німеччині... Тоді — робила Вартоломіївську ніч побожна Катерина Медічі, тепер такі ночі в Києві, Харкові, Москві — робить Г. П. У.

„Лігісти“ (конфедерати) де Гіза, що повставали проти Генріха III, готові були продати Францію Пилипові II еспанському в ім'я спільної віри. Тепер — „легісти“ з людського фронту готові продати Францію комуністичній Росії, теж в ім'я спільної віри. Сікст V благословляв еспанську „непереможну

¹⁾ M. R. — Religionskrieg? (*Neue Züricher Zeitung* з XII 1936 Blatt 3)

²⁾ Miguel de Unamuno — Das Leben Don Quijotes u. Sanzhos.

армаду", яка рушала зломити пиху еретицької королеви Єлизавети. А гугенот Коліні — ліпив коаліцію держав з Францією на чолі, щоби задати смертельний удар римсько-католицькій Іспанії. Тоді — американські єпископи греміли з своїх амвонів проти „гнобителя народу Божого, Людвіка XIV", коли він скасував нантський едікт. Тепер — проти „царства антихриста", большевицької Росії протестують з своїх амвонів Папа в Римі і кардинал Інніцер у Відні.

Тоді — домагалися протестанти легалізації своєї церкви в католицьких країнах, тепер добиваються комуністи легалізації своєї партії в буржуазних країнах. Як тепер заключають пакти про ненапад, обіцяючи не мішатися у внутрішні порядки того чи іншого режиму, так тоді встановляли засади: *cuius regio, ejus religio* (чий пановання, того й віра). Як тепер большевицька фльота з'являється в Барцельоні, щоби помагати своїм „одновірцям", так тоді англійська фльота з'являлася під Ля Рошелю, обложеної католицькими військами Франції, щоби помагати своїм одновірцям гугенотам. Як тоді, так і тепер словесна боротьба „клерків" набирала нечуваної гостроти. Тоді говорили про „шал теологів" (*rabies theologorum*). Чи про те саме не можна говорити тепер?

Так само тоді, як і тепер йшло про річі важніші, аніж та чи інша форма правління. Раз католики, раз протестанти були монархістами, або навпаки. Точнісінько, як тепер, коли італійські фашисти є монархістами, а німецькі республіканцями. „Праві" (католики) мордували королів (Генріха IV), „ліві" (протестанти) не раз їх підтримували. А єзуїти не раз покликалися на „суверенність народу" проти невідомого їм володаря (Генріха VIII англійського).

І так само, як тепер, солідарність „віроісповідна" перекреслювала тоді всі політичні границі. Французькі гугеноти затягались тоді на службу брандербурського електора або англійського короля проти власної батьківщини Франції, сіяли бунти у власній країні з закордону, займалися шпіонажем на некористь свого рідного краю, точнісінько, як теперішні комуністи, що служать Москві проти інтересів своєї країни. Так само говорили тодішні єзуїти, що для католиків англійців було б ліпше стати васалами французького короля, аніж „слугами диявола", як теперішні комуністи, що воліють бути васалами правовірної Москви, аніж бачити свою країну в обіймах фашизму. Тоді — католицька реакція зрозумівши, якою великою підпорою протестантизму є німецька мова, зачала вести свою пропаганду, не, як досі, по латині, лише як Лютер по німецьки („германізація"). Тепер — большевики, додумавшись до того, якою великою підпорою націоналізму на Україні є рідна мова, зачали свою добу „українізації": в обох випадках — щоби зеднати національну стихію для інтернаціональної доктрини. Хитрощі, до яких убігалися визнавши одної віри у війні з другою, уживаються і тепер у війні „єрзацрелігій" між

собою. І так само, як не бракло тоді „шалених теологів“, не бракло тоді і так званих „політиків“, як згрідливо прозивали тоді тих людей, які збиралися годити вогонь з водою, одну віру з другою. Називати націоналізм релігією у властивім значінні того слова, річ ясна, не можна. Тому коли говоримо про боротьбу двох „релігій“, то лише маючи на увазі їх чисто релігійний дух віри в свою справу і посвяти для неї. Своєї власної концепції Бога, загробового життя, безсмертя душі і пр., які має релігія, згадані вище „ерзадрелігії“, очевидно не мають. Але ці „ерзадрелігії“ є, є і війна між ними.

Симптомом грядучої релігійної війни був занепад парламентарної демократії.

Передумови в устрою сучасної Європи, які позваляли годити наростаючі противенства, поволі впали в усіх країнах опріч Англії. Демократія і парламентаризм, пановання змінної більшості, свобідна гра сил — сей устрій завалився майже в усій східній, середній і полуднево-східній Європі. Вальтєся він в Еспанії і у Франції, де парламенти — замість тереном угоди — стали знарядом насильства визнавців одної релігії над визнавцями другої. Коли в суспільности панує одна спільна віра, віра в однакові суспільні ідеали, в ті самі моральні, релігійні, політичні, національні засади, все можна досягнути компромісом. Бо суперечка йде тоді лише щодо метод, щодо способів скріплення тих самих підстав. В таких випадках меншість легко кориться більшості, а більшість не тероризує меншости.

Але як може один гурт скоритися другому, коли їх ділить напр. не питання залежности чи незалежности церкви від держави, лише инше: чи священики мають відправляти службу Божу, чи висіти на ліхтарнях? Як може один гурт скоритися другому, дати себе переголосувати, коли справа йде не про те, як довго має тревати робочий день, лише про те, чи фабрикант, чи робітнича маса має бути власником фабрик? Як може один гурт скоритися другому, коли їх ділить не справа того чи иншого проєкту аграрної реформи, лише инша: чи селянин має залишитися паном своєї землі, чи відробляти панщину, як невільник нового пана, соціялістичної держави? Як може один гурт скоритися другому, коли йому (як напр. ірландцям або хорватам) ходить не про більше чи менше число парламентарних мандатів, лише щоб стати окремою цілістю, незалежною від другого гурта?

Коли в суспільности наступає таке замішання понять, коли нема вартостей, які можна було спровадити до спільного знаменника, коли нїдне питання не може дискутуватися на спільній платформі, коли люди зачинають скакати собі до горула, тоді на місце компромісу приходить війна, тоді творяться „лігі“, тоді наступає доба мітів, заперечуючих себе взаємно світоглядів, засад, що себе взаємно виключають, ідеологій.

що несуть собі знищення, доба „секуляризованих богів, що прагнуть крови“.

В таку dobu духовна єдність суспільности мусить бути привернена иншими способами: так як се було в dobu Лютера і Вишенського, Кромвеля і Льюїолі, в dobu релігійних війн. В таку dobu з'являється нова фанатична меншість, щоби витиснути на майбутніх віках печать своєї нової віри, яка знов спаялаби в одно розпорошену і занархізовану суспільність. Сторонники вмираючої релігії соціалізму, з її підсектами лібералізмом і масонерією стараються стримати побідний похід нової релігії, нового світогляду, націоналізму, представляючи їх в фальшивому світлі. По перше намагаються представити: що не є се конфлікт різних вір, лише реакції і свободи. По друге: що не є се конфлікт вір, лише противенство між духом насильства з одного боку, гуманности і братерства з другого.

Всі ті твердження — свідоме брехня.

Сторонники вмираючої „релігії“ соціалізму твердять, що зовсім не йде тут про спір двох вір, що се старий спір реакції з свободою, пануючої кліки з народом. В кожній соціалістичній чи радикальній газетній сплюваччі прочитаєте, що як колись проти народу і його свободи виступали „царі й попи“, так тепер проти них виступають „генерали і капіталісти“. І власне ніщо инше не викликає такої скаженини соціалістів, як факт, що проти них повсталася маса. Се маса, на яку — на її душу — вони, здавалося їм, взяли на всі часи монополію. Найкращим признанням, що є так а не инакше, може бути промова улюбленця Сталіна — Димітрова на останнім зїзді комінтерну: „фашизм — говорив він — треба бити з допомогою мас, які він загнав в свої масові організації. Ми повинні вдертися в сю твердиню, якої мурами гадав фашизм охоронити свій режим... Ми мусимо змінити способи нашої праці, мусимо зручно використовувати фашистську демагогію, говорити з масами на зрозумілій їм мові, висунути доступні їм гасла“... Отже, боротьба за маси? Отже, в таборі фашизму не самі генерали? Отже сі маси зєднали фашисти не правом легального приказу, як колись королі з Божої ласки, лише „демагогією“, себто активною пропагандою серед них, відкликом до їх ідеалізму і жертвенности, як признає сам тов. Димітров? Давніше двір, аристократія, — ось були вороги лівиці. Тепер сим ворогом стала маса. Та сама отже армія, що і в лівиці, одушевлена тим самим ідеалізмом, тим самим духом посвяти, тою самою або і більшою вірою. Не про боротьбу жменьки реакціонерів з народом йде тепер, лише про боротьбу двох „релігій“, з яких кожда є релігією мас. Давніше, коли збунтована лівиця хотіла заманіфестувати свою волю, тягнула походом під королівський палац. І навіть, коли провідник робітництва Ляссаль бажав погодитися з „реакцією“ чи перехитрити її, то удавався ніде

инде, як тільки до палацу Бісмарка. Сам особисто, не „тро-
янським конем“, яким Димітров хоче вїхати до Трої, бороне-
ної фашистівськими масами. Ні, революція зправа, револю-
ція мас проти „релігії“ Маркса — се не „генерали і капіталісти“,
як заїло і гупо повторяють наші радикали! Щоби боротися
з теперішньою правницею, не вистарчить повісити якогось гене-
рала чи скинути з трону якогось Гогенцолерна чи Романова.

І методи боротьби нової „релігії“ націоналізму не ті, яких
уживала реакція. Реакція боролася з соціалізмом виїмковими
законами, поліцією, маса в тій боротьбі не брала участі. Те-
пер — фашизм бореться з „релігією“ Маркса инакше — загаль-
ним голосуванням (Гітлер в легальних виборах побив соціаль-
демократів і в Німеччині і в Саарі!), голосуванням мас, їх сім-
патіями, їх організацією, масовим повстанням селянства на
Україні, а буржуазії в Італії, в Німеччині, в Іспанії — проти
„релігії“ червоної шмати, якій спільно поклоняються — і ме-
нери з *Ізвєстий* і шабесгої з *Громадського Голосу*. Чи може
бойкот соціалістичних або людовофронтових імпрез, повстання,
замордовання Лібкнехта або большевицьких комісарів на Укра-
їні — се методи „реакції“, методи „царів і попів“, „генералів
і капіталістів“? Ні, се методи молодих рухів — революційних
і масових.

Проти містики творця „Комуністичного Маніфесту“, проти
містики Леніна, Троцького, Тореса, Блюма, Літвінова, Драго-
манова, — повстає нова містика, містика фашизму. Містика,
яка охоплює маси, викидає їх з рук фальшивих пророків; міс-
тика, яка надихує собою новий масовий рух, що і сво-
їми впливами (масовими), і способами боротьби (широка
пропаганда і організація мас), і запалом, і фанатизмом — не
має нічого спільного з тою „реакцією“, яку ще за тим рухом
бачать його побиті сліпотою вороги.

Ліві закидають новій вірі мас, опріч „реакційности“, ще
й те, що ся нова віра оперта на насильстві і диктатурі, а їх
соціалістична — на гуманности і вірі в свободу і поступ...
Хто не здає собі справи з нікчемної облуди лівих горлаїв, той
може дати себе взяти на їх тромтадрацьке фразерство. Бо
і якжеж! Таж ми переходимо — завдяки фашизмові — нову
добу „темного“ середновіччя! — ляментують вони. Таж завдяки
гітлеризмові (не большевикам!) наступають часи мафій, вен-
дети, кондотієрів, фізичного примусу і гвалту різних неуправ-
лених до того гуртів; один нарід супроти другого не знає
вже етичних засад, ні стримів, ближні — се в засадах віри на-
ціоналізму — лише люди тої самої породи, члени власного
народу; шириться паскудна пошесть ксенофобії, сильні не
респектують слабих, туземці панують над нетуземцями (жи-
дами) лише завдяки статистичній перевазі, встановлюють ріж-
ниці між геленом і варваром. Чомуб не ділити, натомість, лю-
дей за їх особистою вартістю, а не за племінною приналеж-
ністю? Чому встановляти окремі батьківщини, коли вітчизною

поступової людини повинен бути цілий світ? Чому забувати братерство народів? Чи не час схаменутися і отрястися від міязмів націоналізму? Відхреститися від його етичного знечуження, звірячого стадинько-племінного інстинкту? Чи не час повернути загальну толеранцію? Невже можемо терпіти поворот часів Пилипа еспанського, який не міг спати спокійно так довго, як довго хоч один з його підданих не визнавав його релігії? Чи не пора скінчити з бездушним ідолопоклонством перед припадковою власною антропологічною мішаниною, покритою поволокою одної мови, що зветься нацією?

Таке можна напр. читати в жидівській *Хвілі* („Поворіт гуманізму“ 12 IX м. р.), і повторюю — необізнаний з арканами лівцевої облуди, готовий дійсно здурніти, слухаючи сю навалу порожних фраз...

Але хто вглянеться в річі глибше, той відразу спостереже ціле крутіство і фальш подібного „гуманізму“. Нові гуманісти — се близнята старих, з часів релігійних воєн середновіччя. Таж і тоді Кальвін повставав проти католицької церкви в ім'я свободи, щоби в ім'я тоїж свободи — спалити, підступно звабивши до себе, еспанського ченця Сервета. Таж і тоді лютерани повставали проти католицької церкви в ім'я свободи думки, проти диктату Риму, щоби пізніше — на синоді в Дортрехті (1686) — установити одну непомилну догму протестантизму, щоби запровадити протестантську інквізицію. Так само і тепер, коли соціялісти, радикали, більшовики, масони, жиди і шабесгої — наклеюють до старого „гуманізму“, осуджуючи „нове середновіччя“, протиставляючи свій культ свободи і толеранції — фашистівському „насильству“, — то говорить з них лише забріханність фарисеїв.

Вони протестують проти Пилипа еспанського, який не міг заснути поки хоч один з його підданих не належав до його віри... Але чомуж ті самі лицеміри — машерують під червоними прапорами нового червоного Пилипа, який теж не може спати, коли знає, що хоч один з його підданих не належить до його віри і не хоче „падши поклонитися йому“? Чому тоді мовчить гуманне серце фарисеїв?

„Гуманісти“ вогнем дихають на племінну виключність націоналізму. Алеж та „виключність“ обмежується до свого народу. Вона нічого спільного не має з тим войовничим російським націоналізмом, який (читайте *Известія*!) в ім'я своєї племінної висшости накидає себе иншим, накидає себе силоміць на „провідників слабших“ і „помічників відсталих“ народів... Чомуж проти сеї нахабної племінної виключности не підносять голосу фарисеї „гуманізму“? Чому, коли узброєні місіонарі того войовничого російського націоналізму зашморгують петлю на шії еспанського народу, — їм бють браво наші радикальні півголовки? Де їх „гуманізм“, де драгоманівське — „чиста справа вимагає чистих рук“, коли брудну справу марксизму уважають за чисту і за свою?

Чому ті „гуманісти“ хочуть, щоби ми за ближніх уважали не лише людей власного племені, і чому самі не хочуть за ближніх узнати палестинських арабів? Чи не звучить се як цинізм, коли такі „гуманісти“ (*Chwila* 17 XII) кидають перуни проти „захланного німецького імперіялізму Третього Райху, що топче народи і релігії“ (які? *Д. Д.*), і водночас впадають в телячий захват від імперіялізму Літвінових і Ягод, які справді топчуть народи і релігії? Чи не є се наруга над здоровим розумом, коли такі „гуманісти“, представляють нам Франкфуртера як войовника „за нашу і вашу свободу“? Чи не є се безприкладне лицемірство, протестувати проти духа „вендети і фізичного гвалту“, а з приводу процесу убійника Густльофа, писати: „кого обходять наші петиції і постанови зїздів? Над тим переходять до порядку денного“. Але над фактом морду не можна буде того так легко зробити“, — як читали ми недавно в ч. 4 *Kontratak*’у, в органі жидівської незалежної молоді.

Як сміють ті „гуманісти“ відкликатися до рівноправности і закидати націоналізмові „безправство гуртів“, коли самим їм вихоплюється необережне слово, що еспанські комуністи (еспанський „пролетаріят“) „жадає для себе прімату“ в народі, себто якраз диктатури гурта над цілою нацією? — як пише п. Єжи Борейша в большевізуючо-жидівській часописі (*Wiadomości Literackie* 11 X м. р.).

Всі теревені про чесноти „гуманізму“, всі нарікання на „насильницький“ фашизм і націоналізм, все се ніщо инше, як маска, яку скинеться в час, коли прийде „останній і рішучий бій“, коли „суддями будемо ми“, як співається в „Інтернаціоналі“. Тоді — сі „гуманісти“ покажуть ідіотам, які вірили в їх голосні гуманницькі фрази, по чім ківш лиха! Під тим оглядом націоналізм є безоглядно шляхетніший і чесніший від своїх „гуманних“ противників з табору радикалів, соціялістів, масонів і жидів. Бо отверто каже: марксизм є зло, яке треба нищити силою! Комуністична преса — се пістряк, який треба випалити залізом! Демократія — перестаріле гасло, за яким криється кліка гешефтарів, яку треба розігнати на чотири вітри! З гангреною, яку несе з собою інтернаціоналізм не сміємо боротися в рукавичках! Наймитів інтернаціоналів мусимо викинути поза скобки національного життя!.. Так каже націоналізм і се чесно. Його противники хочуть його розтерти на порошок, є сторонниками насильства і терору, прагнуть диктатури своєї кліки над нацією мимо і проти її волі, прагнуть накинати нації чужі їй ідеали, — але загортаються в тогу політичної невинности, шляхетности і гуманізму! В сім їх облуда і — трусість, трусість ідеології, зіпхнутої в оборонну позицію напором нової віри, що стане пануючою завтра.

Ні реакція і свобода, ні насильство і гуманізм не є тим, що ділить дві „ерзадрелігії“, які провадять між собою війну на життя і на смерть. Ані те, що по одній стороні стоять „ге-

нерали і капіталісти“, а по другій — „народ“, бо маси того народу явно від марксизму відвертаються. Отже що ділить ті два табори? Власне догмати їх вір. Не спосіб боротьби за свої ідеали, ані квазі-антінародність націоналістичного руху ставить його в противенство до марксизму, лише самі ідеали...

Ага, — скажуть противники, то значить фашизм має якісь ідеали, однакові для всіх рухів, що йдуть під його прапором? Отже значить фашизм се — теж інтернаціональний рух?

Отже значить націоналізми — се рухи, скальковані з одного взірця? Ні, націоналістичний рух є рухом всеєвропейським, але не інтернаціоналістичним. Ідеї 1789 заламуються в багатьох країнах нашого континенту, в багатьох з них паюються анархізм в його різних виглядах — соціалізму, комунізму, радикалізму. Що дивного, коли звернення проти спільної небезпеки відрух здорових народів виказує деякі спільні риси? Протестанство теж було звернене проти того самого противника, через се прийняло форму всеєвропейського, але не інтернаціоналістичного руху. Лютер і Цвінглі ворогували між собою, а німецькі протестантські пастори з голландськими. Кардинал Рішеліє підтримував протестантську Німеччину у війні з католицькими Габсбургами. І в наші часи не все є згода між „єрзацрелігіями“ націоналізму, як повинно було б бути, колиб вони мали характер інтернаціоналістичний. В свіжій пам'яті всіх є факт, коли фашистська Італія громадила над Тиролем військо проти гітлерівської Німеччини. А коли завтра, напр. на місце більшовізму запанує в Московщині якась відміна фашизму, а Німеччина підтримає нових російських „єдінонеделітців“, в тій самій хвилині — гітлерівська Німеччина стане ворогом для українського націоналізму. Ніякого закону інтернаціональної солідарності фашистських рухів немає... Я чудово знаю, що один фашизм може дуже датися в знаки другому, навіть стреміти до протекторату над ним, — як Франція над католицькими, а Швеція над лютеранськими німецькими князями в часі 30-літньої війни. Не всі європейські конфлікти вичерпуються війною „єрзацрелігій“ між собою. Але внутрі кожної нації ся війна факт величезної ваги, і як такий — факт універсальний.

Яскраво про се заявляв нераз Мусоліні. 18 XI 1925 впр. в палаті послів: „заграниця не може копіювати фашизму“, на заваді тому стоять „різні історичні, географічні, суспільні й моральні умовини життя народів“. Але, „є в фашистівським режимі життєві зародки, яких універсального характеру годі заперечити“. А в 1930 він же казав: „фраза, що фашизм не може бути вивозовим товаром, не походить від мене. Вона занадто банальна. Фашизм як ідея, доктрина і реалізація — є універсальна, італійська в своїх конкретних установах, є вона універсальна в своїм дусі... Можна передбачити фашистівську Європу“...³⁾ Націоналізм — се бунт проти особистого

³⁾ Henry Massoul — *La Legon de Mussolini* Paris 1934.

і гурткового егоїзмів. Бунт проти ідеології, що ставить інтереси консумента над продуцентом, інтереси одиниці над загалом, інтереси класу над нацією, інтереси робітничих синдикатів, що об'єднують два чи три мільйони, над інтересами сорок чи п'ятидесятьмільйонної нації, навіть над інтересами держави. Націоналізм — се бунт проти ідеології затомізовання, розпорошення суспільности; бунт в ім'я старих і вічних правд — праці, дисципліни, культу предків, власної крові і власної землі, церкви, бунт в ім'я засади організації проти засади дезорганізації... Як такий, націоналістичний рух виказує, річ природна, багато спільних рис — в Фінляндії і на Україні, в Бельгії і в Італії, на Угорщині і в Німеччині, в Іспанії, у Франції і в Австрії... Але се не є рух інтернаціоналістичний. Навпаки — його метою є скріпити націю проти всяких інтернаціональних галапасницьких ідей (соціалістичних чи просто імперіалістичних, в однаковій мірі) — проти марксизму, проти „братерства народів“, проти „гуманізму“, проти „солідарности міжнародного пролетаріату“, що розриває солідарність нації, проти Союзу Народів, проти II чи III інтернаціоналу, проти людського фронту, проти масонерії та інтернаціонального жидівства...

Отруя інтернаціоналістичної віри панують і на наших землях. На Великій Україні її представниками є більшовики. В Галичині — соціалісти і радикали. З сею отрутою мусимо боротися, аж не віддасть вона останнього віддику. Бо і в нас, як і деінде, борються її сторонники, облудою, наклепами аж до втрати всякої відповідальности за свої слова.

Вони отверто признаються, що колись для впровадження соціалізму, їм довелось повісити на кілочку свою розхвалювану демократію, вони се зроблять. Лише для фашиста злочин вирікатися святої демократії, але — кажуть вони — „якби нам хтось доказав“, що демократія до їх мети не допровадить, то вони зреклисяби її, а вибралиб інші засоби (*Громад. Голос* ч. 40 м. р.). Які інші? — ну, очевидно терор, насильство і диктатуру. „Якби нам хтось доказав“... Докажуть! Вже доказують Кабаллери, Блюми і Розенберги в Іспанії. Щож відноситься спеціально до насильства, то таж сама часопись писала, що насильства лише тоді насильства, коли їх dokonують фашисти. Колиж їх dokonує людський фронт — то се „народний гнів“, щоб ви знали! Так вони думають і відповідно до того поступалиби, колись дорвалися влади в Києві.

Сеж їх діячі, одностумці і співробітники радикального *Громад. Голосу* — писали, що виреклисяби навіть рідної мови на славу соціалізму, колись їм „указ з Москви“ доказав, що так потрібно...

Сеж папа соціалістів-революціонерів, *persona gratissima* в радикалів, проф. Грушевський повчав, що мусимо схилити чоло перед московським більшовізмом, бо всеж таки він здій-

снює соціалізм, хочби навіть нам його політика „боком вилазила“!

Де запорука, що в рішачу хвилину вони поставлять „рідний край“ над „соціалізмом“? Вониж тої думки, що большевізм на Україні за останні півтора десятиліття зробив „багато позитивного“ (*Труд. Україна* ч. 8-9-10). Винниченко, якого листи до Сталіна можуть рівнятися хіба з такимиж — повними підхлібства і самопониження — листами Бакуніна до царя Миколи I-го, досі є в них борцем за соціальне і національне визволення України (*тамже* ч. 5-6). Сеж вони з радістю, як „гірку істину“, цитують „парадоксальну фразу українського клерикального публіциста О. Назарука: „наші націоналісти ведуть поміж українським народом більш руйницьку працю, аніж комуністи“ (*тамже* ч. 8-9-10). Сеж вони всіма силами підтримують політику большевізму в Іспанії так, що часто не відрізняють статті на еспанські теми „українського“ *Громад. Голосу* від московських *Известій*, або польського *Robotnik'a*.

В розмові з кореспондентом жидівської *Хвилі* (19 XI м. р.) наш „приятель“ Антонов-Овсенко, большевицький генерал-губернатор Мадриду, заявляє, що „на деяких фронтах, а особливо в Арагонії, стан річей пригадує боротьбу на Україні в 1918 р. Тепер дасться завважити скрізь сильну організаційну працю“... Ми знаємо, що значить на жаргоні комунізму — „організаційна праця“! І сій „організаційній праці“ — такий як на Україні в 1918 — приплескують наші радикали і соціалісти! Чи думаєте, що вони не приплескувалиб їй, колиб пан Антонов з'явивсяб на Україні в часі, коли на ній повториласяб теперішня Іспанія? Часи змінилися, новий 1917 чи 1918 рік на Великій Україні пішовби під иншим знаком — під знаком не-вблаганої боротьби двох „релігій“, большевицької і націоналістичної. А в такій боротьбі, соціалісти і радикали завше стануть по боці большевізму. Боротися требаж буде проти найгіршого ворога, „фашистів“, під якими вони розуміють всіх несоціалістів! А фашизм чи націоналізм — ми щойно цитували — сеж гірший ворог від комунізму, того комунізму, який всеж таки „зробив багато позитивного“ на Україні і з яким не треба задиратися, хочби він нам „боком вилазив“... Колиб на Україні повторилася нова Іспанія, наші радикали й соціалісти радо запросилиби туди банду інтернаціональної сволочи з совітськими танками і грошима, бож соціалізм висше від „фашистської України“... Що цілу імпрезу провадитиме Москва? А щож то їм зашкодить? Москва і тепер провадить цілу імпрезу в Іспанії, але се не перешкаджає радикалам твердити, що Москва в нічім ще Мадридіві не помогла... Так твердилиби і тоді, а Антонови навчилиби їх вже, як робити одно, а говорити друге...

Думати, що між тими двома „релігіями“ може прийти до угоди — марна надія. Не тим тором поточилися події на Ук-

раїні, в Росії, в Італії, в Австрії, в Німеччині, на Угорщині, точаться в Іспанії і у Франції. Так було і під час релігійних воєн середньовіччя. До угоди тоді прийшло тільки в Швайцарії і в Німеччині (на некористь національної і державної її сили і єдності). Я навіть гадаю, що — мабуть беззглядні — спроби воскресити новопоганство в Німеччині, — мають своїм підсвідомим підложам намір усунути сю шкідливу різновірність... Щож до решти країн Європи, то в кожій з них по 1648 р. перемогла або одна, або друга віра, витеребивши ворожу.

Переможе і тепер та з нових „релігій“, якої визнавці викажуть більш безоглядності і духа посвяти. Не літеплі. Сі останні вже вичувують, що їх царство кінчиться, що спір між „еразмізмом і макіявелізмом“ таки випаде на некористь першого.

Наслідники жалюгідного Еразма не вміли „підпорядкувати своїй волі волю другого“, були „ворогами фанатизму“, бракувало їм „стихійности Лютера“; були вони „за спокійні і за холодні“, „бракло їм ентузіязму і пориву“, бо... „перевисшав його (Еразма) тим усім — Макіявель“. Так з тугою признає жидівська *Nasza Opinia* (ч. 69 м. р.) в статті Й. Лезора — „Еразмізм і макіявелізм“... Тепер, як і тоді, прекраснодухи вірили, що гряде „царство гармонійної синтези, яка положить край всякому фанатизмові“. Але „випадки останніх років перекреслили ті надії“, повстали „святі національні егоїзми“ (деякі під плащиком соціалістичного „атечества“)... „Макіявелізм ще раз переміг еразмізм, з подібних, що й тоді причин“... Смутний підрахунок в устах літеплого автора...

Robotnik (25 XII м. р.) тішиться, що переможцями будуть червоні, бо „піраміди Хеопса будували невільняки, що проклинали богів і свою долю. Велику історію творять вільні люди — а ніхто инший“, і думає, що власне вільні люди се ті, що будують піраміди Хеопса в СССР і ті, що хияють коліна перед новим фараоном... П. М. Недзялковскі помиляється, помиляються і його радикальні і соціалістичні „товариші“. Якраз до них можна примінити тяжкі слова нового вретика *Шарля Жіда*, що „в ніодній иншій країні, навіть в гітлерівській Німеччині, дух не є менше свободний, більш зломаний, більш заляканий, стероризований“, як в СССР. Що „ніколи ще чола не були так зігнені“ (*les fronts n'ont jamais été plus courbés*), як в російських визнавців Маркса⁴⁾... А зігнені чола — створені не на те, щоб робити історію, лише, щоби служити Хеопсам... Переможе віра нова, ворожа слугам фараона, яка не дасть себе звести на манівці ні визнавцям Маркса, ні „гуманістам“ ні „еразмістам“.

Полемізуючи з Мелянхтоном⁵⁾, якому докоряв, що забогато уступок в своїй *Апольогії* робить противникам що за

⁴⁾ *André Gide — Retour de l'URSS nrf. p. 67 i 74.*

⁵⁾ *Martin Luther — Ausgewählte Schriften Berlin.*

байдужий є до своєї віри, Лютер цитує слова св. Письма: — „проклятий, хто справу Господню справляє байдужно, проклятий, хто спинявби меча його, кров проливати“. (Времії 48, 10).

Під знаком невблаганої — аж до витереблення противника — війни „релігій“ і усунення на бік всіх „байдужних“, починається новий 1937-ий рік. Горе сліпцям, що не побачуть цього знаку.

Карль Бребізіус

Про відпущення гріхів

(З німецького)

Я мушу вибачати, — кажете ви, — люди перечуленого серця? А, певно, я хотівби. Нераз і роблю так, хоч не все те мені легко приходить.

Часто люди такі невдячні, такі злосливі, такі підступні! Так уражена буває нераз скривджена душа, що не знаю, що мені з нею почати! Але всеж я завдаю собі труда зробити свою душу неприступною на особисті урази, завдаю собі труда бути спокійним і об'єктивним, не думати про ненависть і пімсту. Навпаки, намагаюся підійти до цього питання з точки погляду інтересів свого загалу, підійти до напасника з психологічною виrozumістю, і відплатити, — о скільки можна, — йому добродійством.

Та мушу щиро признатися: мені не вдається відповісти християнською любов'ю на лайдацтва особистого ворога. Я не святий і подібне „пробачення“ перевищує мої сили. Але се розумовання вас напевно не задовольняє, о ви, розпечені, переніжені моралісти! Ви все намагаєтесь накинати нам домагання „загального всепробачення“. А коли послухати вас, то мається вражіння, що до всього злого на землі ви маєте у вашому серці лише милосердя і співчуття; що ви нічого й знати не хочете про те, що таке природна відраза до зла, що таке справедливе обурення; що тільки й вмієте, що виховувати самих проступників. Що за дивне співчуття! Що за протиприродна сімпатія! Що за злочинна виrozumість!

В сім випадку не йде вже про суб'єктивну образу, ні про особисту шкоду. Щоби мати „обовязок“ вибачати, я мушу мати „управнення“ до того. Мусить бути уповноваження прощати, без якого всяке „відпущення гріхів“ стає порожньою й безглуздою балаканиною. Коли *хтось* *інший* є вражений, зражений, обрабований, знасилуваний, то як можу я йому пробачити? Чи я покликаний ховати і затушовувати всяке безправство через „співчуття“ до проступника? Бути хоч і посереднім його співучасником? Або може я повинен, „з хрис-

тіянської любови“ накликати „співчуття“ не до того, хто терпить, лише до того, хто се терпіння спричинив? Алеж християнство вимагає співчуття з тим, хто терпить, не з тим, хто завинив терпіння иншого. Инакше ваше „співчуття“ булоб просто зрадою покривдженого, а тим самим цілого загалу, до якого він належить.

Я маю „відпустити“ гріх? Алеж — відпущення гріхів лежить в Божій, не в людській, руці. Я до того не маю ніякого управління. А якщо ви християни, то пригадаю вам, що Христос зовсім не пробачав всіх гріхів, і ніколи не обіцяв пробачити всі гріхи. Колиж йде про правонарушення або злочин, що їх я маю дарувати, то й тоді я не управнений до того. Ми, звичайні громадяни, ми маємо лише наші „настрої“ і „погляди“. Отже, ви домагаєтеся, щоби тими нашими „настроями“ і „поглядами“ покривали ми і розгрішали всі проступки і безправства, всі наклепи, рабунки, морди, торговлю живим товаром, національне перекінчництво, злочини большевізму і пр.? Щоби ми тим злочинам виказували наше „співчуття“, щоби наша зворушена душа і наше розніжене серце вибачили злочинцям їх злочини, щоб ми виступали як їх оборонці, щоби вставалися за ними? А хтож ви самі, що ви ними так журитеся, що так близько до серця береете їх справу, що щось подібного відважуєтеся жадати від нас?

Можна все зрозуміти, все що личить: справедливість, виваженість, лагідність, ласку, амністію, — але не фальшиве перечулення, не симпатизовання з злочинцями, не їх усправедливлення! Не глум з здорового осуду, не моральну підтримку безправства!

Ваша наука „всепробачення“ — се лише моральна спокуса, се моральне уводження. Леонардо-да-Вінчі, великий знавець глибин людської душі та гострий спостерігач того зла, що паностилося за його часів, написав: „Хто не карає зла, той сприяє тому, щоб воно ширилося“.

Він мав рацію. Безграничне пробачення завжди рівняється зраді якоїсь великої справи.

М. Л.

3 пресового фільму

Чи є в СССР український народ, чи вже нема? На підставі совітських часописів — нема. Зник. Є натомість один «великий народ Країни Рад, на чолі з партією Леніна-Сталіна», як повідомляють київські Вісті (8 X). Є «великий 170 мільоновий народ Союзу РСР», якого «серце переповнене безмежною любовю і вдячністю до творця нової конституції рідного Сталіна» (тамже 4 X). Отже українці і росіяни — тепер знову творять «адін народ», як вчив незабутний царський педагог Іловайський..

В тихжеж Вістях (26 IX) читаємо суцільку «великому вождеві народів тов. Сталіну» від «трудящих Москви». «Трудящі Москви» є більш ліберальні від малоросійських лизоблюдів (признають «народи СССР»), але як приналежні до пануючої нації, дозволяють собі засвідчити свої «вернаподдан-

нісескя» чувства не лише в своїм імені, але і в імені «усіх народів нашої неосяжної, щасливої батьківщини, від високих гір Закавказзя до берегів льодового океану, від західних кордонів країни до берегів Тихого Океану». Одним словом, як писав камер-юнкер Миколи І-го, Олександр Пушкін — «от фінскіх хладних скал до пламенної Колхиди, от потрясёнаво Кремля до стен недвижнаво Китая» — все одна «русская земля». Аж тепер знатимуть Юліяни Бачинські, В. Винниченки, М. Лозинські і інші, в імя якої прекрасної ідеї поклонялися вони пятикутній звзді.

—X—

Київські Вісті (2 X) оголошують програму німецької політики на Україні в квітні 1918, як її сформулювало свого часу в депеші німецького посла в Києві до його міністерства закордонних справ. В депеші м. п. стоїть: «співробітництво з теперішнім урядом... неможливе. Створення генерал-губернаторства покищо визнати недоцільним. Скільки буде можливе, зберігати український уряд, який, проте, в своїх діяннях повинен залежати від німецького й австро-угорського головного командування. Український уряд не повинен перешкоджати воєнним і економічним заходам німецької влади... Доти, доки німецькі й австро-угорські війська перебувають в країні, Україна не повинна мати власного війська... Всі державні адміністративні органи повинні бути очищені від небажаних елементів... Необхідно розв'язати аграрне питання шляхом відновлення права власності й оплати селянами одержаної ними землі». Коли документ правдивий, то мусимо признати, що свою політику на Україні більшовики скопіювали з політики цісарської Німеччини. Більшовики теж ухвалили, що наставлений ними «український уряд» в своїх діяннях повинен бути залежним від російської команди; що він «не повинен перешкоджати воєнним і економічним заходам російської влади; що «Україна не повинна мати власного війська»; що треба перепровести «чистку» (ще й яку!) адміністративного апарату «від небезпечних елементів».

Аж тепер бачимо, де шукала собі взірців большевицька влада в своїй політиці на Україні! Є, правда, і різниці: большевики теж жадають від селян оплати за землю, але чужі німці бодай за те віддавали ту землю у власність селянам, а «свої і рідні» большевики кажуть платити і землю собі віддавати... Ну, і генерал-губернаторство, яке німці уважали за недоцільне, запровадили большевики на Україні.

—X—

То не місяць ясний світить,
Тож наш батько Сталін.
Він вбив горе й усі ми
Щасливими стали.

Так має виглядати сучасний фольклор сентиментального і добродушного українського народу (Літер. Газета ч. 51). І далше — «хто бачив вождя — двісті літ йому жить». Се вже приказка. Очевидно, «наш любийми батько» так рідко, з обережності, показується поміж «любячими», що дійсно можна жити двісті літ, а його не побачити...

«Завіса столичного театру опери та балету розсувається і на сцені ми бачимо 800 душ виконавців у пишному українському вбранні. Стрічки, намисто... Море світла. Всі вони — 800 чоловік — об'єднані єдиним почуттям особливої радості і подяки. Се картина написана нашим світлим соняшним життям, найпростішими фарбами нашої дійсності, картина об'єднаного хору першої української олімпіади самодіяльного мистецтва, яка відкриває нову прекрасну сторінку у розвитку мистецтва великого українського народу.

Пісню про Сталіна починаєм день.

Кращих між нас знаємо на землі пісень.

А. А. Хвиля відіривав олімпіаду і кожного разу, коли він згадує імя патхненника й організатора наших перемог, імя крашого друга українського народу, імя великого Сталіна — зал підводиться...» (Літ. Газ. ч. 52).

...Стрічки, намисто... Гімнантичні вирази салі при згадці імени самодержця... Якими давніми-давніми малоросійськими спектаклями віс від того всього!

—X—

Українські Вісти (21 XII) заповідають виставу творів Василя Масютинна: «як нас інформув АНУМ, вистава буде справжньою подією в нашому культурному житті... Як відомо, Масютин завдяки різним обставинам до недавня причислював себе до москалів. Та... дрімаючи в душі національн- ствях озвалася в ньому і доконала чудес. Хоч і в пізніших літах став Масютин палким українцем, щирим патріотом». Тепер всю працю «присвятив справі того народу, ...якого так довго дурався», а хата Масютинна стане «амбасадом культурної України». Ось це називається рекламою! Вистане комусь, хто «завдяки різним обставинам» нехтував своїм народом («дурався його»), віддаючи цілу свою працю чужинцеві, на старості літ ласкаво пригадатися хохлам, як хохол впадає в телачий захват, робить спізненого Івана відразу! «щирим патріотом» і «амбасадором України» (якої той ще вчора не хотів знати) і пр. Відяний нарід ті хохли! За всякі окрушини з чужого столу — схиляються «в три погібелі»... М. и. публіка мала нагоду оглядати журнальну репродукцію одного з дереворитів Масютинна. Не тільки «палкий», але й звичайний український патріот під ним не підписався...

—х—

В паризькій Українській Слові (30 VIII) в статті Ю. Косача «На варті нації» — перелісляє він «літературних критиків нової України»: Я. Савченка, В. Дорошкевича, М. Гнатишака, С. Гординського, Михайла Рудницького, А. Крижадівського й ин., які творять «відтинок загально національного фронту літературознавства, що остаточно діє на користь загального літературного підйому». Отже, і критики з МИ дістають благословенство націоналістичної часописі! Отже і М. Рудницький, якого мають за співробітника *Chwila i Sygnały*, який оскаржує перед чужими за «шовінізм» українські пресові органи, отже вчорашній співробітник *Нових Шляхів* — презентується другим вчорашнім співробітником *Нових Шляхів*, Ю. Косачем — в націоналістичній часописі — як такий, що працює «на користь загального літературного підйому»... Гра- туюємо!

—х—

Chwila (26 XII) приносить розмову свого кореспондента з п. Коморерою, «головним соціалістичним міністром нового каталонського уряду». Отже наші соціалістичні оборонці Каталонії, яку нібито хоче проковтнути пажерливий ген. Франко, порушуючи її самостійність, можуть успокоїтися. Новий каталонський уряд зпід знаку Азатії-Овсенка — вирікся всякого сепаратизму і не хоче відділятися від спільної еспанської вітчизни... Коморера сказав: «Совітська Росія є тепер для нас підпо- рою і єдиною допомогою в боротьбі з об'єднанням фа- шистівським фронтом». Щож на се наші радикали? Вони ж кажуть, що Москва зовсім Азатії не помагає? Як вони тепер будуть вибіхуватися й оббіхувати своїх читачів? Далше, п. Коморера сказав: «Мусимо осягнути єдність всіх народів, що замешкують піренейський півострів і поборювати всякі сепаратистичні тенденції». Отже, значить, анексія Португа- лії? А якжеж з правом нації на самоозначення, панове соціалісти? Далше, кореспондент оповідає про маніфестації на вулицях Барцельони, звернені проти сепаратизмів. Великі плякати. На однім з них напис: «Хто боронить Мадригу, боронить теж і Каталонію!» Як слідно, виправну руку московських аранжерів! Сеж переклад з російського: «Хто боронить Москву, боронить Україну!» А ми скажемо: хто боронить Мадрид, боронить Москву. Боронять її і радикали з Гром. Голосу, хочби й не знати що, для замилення очей, випикували проти большевиків...

—х—

Myśl Polska (ч. 22) приносить статтю М. Здзеховського про масон- ство. М. и. оповідається про засідання масонської ложі «Амалія» у Ваймарі

в 1813 р., на який Гете виголосив свою промову про вмерлого (теж члена льожі) Вільянда. «Історики німецької літератури... перейшли мовчанкою те, що в промові Гете передусім ударає, а саме її тон. Бо виголосював її не великий поет Гете, якого вже тоді нарід німецький визнавав і шанував, як короля духа, ...ні, ту промову виголосював покірний «брат» Гете, перейнятий своєю малістю супроти старших братів і майстрів льожі, послухний їх приказам (den ehrwürdigen Geboten unserer Meister), в тривозі й в страху, що ануж те, що говорить, не є досить гідне їх уваги і похвали. Був се тон молодого і ще недосвідченого проповідника, який на церковній врочистості з тремтінням серця виступає на амвон, бо знає, що його проповідь має рішати про його майбутнє, що є екзаміном перед ареопагом присутніх єпископів і достойників. Чимже масонерія могла уярмити такий незалежний і такий звичайно певний себе дух поета? Нашо оточений авреолою генія, і свідомий своїй силі, корився Гете перед посполитими людьми, про яких нинішній світ нічого не знає... і які в масонській гієрархії займали вище від Гете становище?»

Так, се одна з невияснених загадок того роду. Маса тих загадок є і в нашій житті, очевидно, на дрібнішу, не німецьку скалю. Коли усвідомимо собі захоплення українських прекраснодухів всякими «братствами» — кирилометодіївськими, тарасівцями, декабристами, їх книжечки-апології масонерії, тоді починаємо вірити в якийсь невидимий зв'язок, що лучить людей, розкиданих по найрізномордніших і ворожих собі таборах і взаємно себе рекламуючих. Тоді починаємо розуміти, чому в націоналістичнім органі буває оборона Драгоманова, або новояхлівця, а в назустрічанськім — «націоналіста», чому проти націоналістичного (не «братчиківського») органу знайдемо випадки там, де їх несподівалося побачити...

Тоді зрозуміємо, чому буває в нас, що люди вартісні і знані — покірно хилять голови перед різними пройдисвітами. Яка шкода, що Україна не має свого Гітлера!

—х—

Діло містить низку статей, присвячених спізненим жалям і наріканням. Читаючи ці статі, набираєш переконання про високі і різнманітні кваліфікації публіцистів і політиків з Діла. Вони — просто незаступні! В Німеччині, коли замість «ваймарської» політики, наступила «гітлерівська» — прийшов, замість Штресеманів, Гітлер. У Франції — коли змінилася політика, пішов Пуанкаре, прийшов Бріан. А в Англії, коли мінявся «ліберальний» подмух на «конституційний» — сам король мусів уступити місце братові. В УНДО-ні інакше. Його чоловічі постаті сидять на курульних кріслах міцніше від Едварда VIII. Міняються «ситуації», міняються їх погляди, але самі вони залишаються. Раз пишуть про «засадничі річки», раз — «кривда нам» або про «депреціацію українського чинника» — і ще в позу Демостена стають, так ніби не їм треба завдячувати отсю «депреціацію».

—х—

Вийшла одноднівка українського пролетаріату. До Боротьби. Богато симпатичних поток в одноднівці — відхрещування від интернаціоналізму, підкреслення національного моменту і пр. Лише варт булоб розсіяти деякі неясности. Одноднівка повстає проти «української буржуазії» і проти фашистів. Що до останніх, то що вони українському пролетаріатові лихого зробили? Що до української буржуазії, то треба булоб не обмежитися загальниками, а вказати — кого під буржуазією розуміється? Певно, галапасів всіх клас треба поборювати, але коли виступається проти рідної буржуазії, тоді не треба вже містити анонсів «тої буржуазії» — Центросоюзу, «Елегантас», хемічних виробів «Моти» і пр. Вірш «непрощеним опікунам» — завульгарний і несмачний, може хіба зашкодити слухній справі.

—х—

Перемога (1936 кн. III) містить дещо про Вістник. М. Іванейко бідкається, що «націоналістичні як вони себе, з меншою чи більшою слухністю

називають, осередки не дають прикладу мирного співжиття... Взяти під увагу... відношення Вістника до групи МІ чи Ю. Липи й навпаки. Дальше наводить довші цитати з книжки Варнака — Таємниці організації, а кінчить зовсім не зрозумівши тої книжки — заявою, що «вельми цінною вважає ФНС тугу українського народу за єдністю в одній сильній організації».. Так. Але такою організацією ніколи не стане ФНС. Щож до «груп», з якими не може налагодити «мирного співжиття» Вістник, уступаємо їх охоче ФНС-цям.

В Українських Вістях (ч. 261) читаємо: «не мусять націоналізм ФНС, тратити на націоналізм ані тоді, коли черпає золоті думки у Липинського, ані тоді, коли їх черпає в Донцова». Може і тоді ні, коли їх черпає у Нової Зорі? Можна черпати з Липицького, але Липинський був переконаний і отвертий ворог націоналізму, отже той не може себе звати націоналістом, хто черпає в його явного ворога, чи то буде Липицький чи Назарук. Укр. Вісти пишуть, що є дещо невідповідного у Липинського, яке не приймають ні ФНС, ні самі гетьманці, але се є саме те, що по всякій імовірності був би змінив і Липинський, якби доля судила йому пожити довше... Супроти таких «аргументів» ми, признаємося, безсилі: Звідки Укр. Вісти — і то «по всякій імовірності» знають, що покійний Липинський був би змінив, а що ні? Може займаються модними тепер «спіритистичними сеансами»?

—х—

Бібліографія

1) **Евген Гринишин** — *Кривавий Збруч* В-во *Самотужки* Перемишль 1936 160 стор. 45. Обгортка рисунку автора.

2) **Михайло Дяченко** — *Іскри* Збірка поезій Станиславів 1936 160 стор. 43. Накладом Читальні *Просвіти* в Боднарові. Обгортку зладив Маркіян Шепарович.

Перед нами дві книжечки видані на провінції; можна б думати, що їхні автори бажають писати для широких верств, що будуть послуговуватися нештудерним стилем, бож деякі нариси Гринишина друкувалися в *Нашому Лемкові* і *Українському Голосі*, а поезії Дяченка видала сільська читальня *Просвіти*. Та читаючи прозу й поезію сих авторів, бачимо, що обидва вони не думають над тим, для кого пишуть: для людей з ширшою освітою, чи без неї. В нас ніхто не хоче свідомо писати для селян чи міщан, кождий, що напише якесь оповідання для популярного тижневика, гадає, що він уже рівня Франкові й Шевченкові. Справа ся не така маловажна, якби дехто собі думав, таж ми не маємо популярної мистецької літератури для широких кругів, що рекрутуються головним чином з села та з передмість містечок. Наші видавці також не мають ясної думки в сій справі. Напр. *Українську Бібліотеку*, як додаток до *Нашого Прапора*, треба вважати за популярне видавництво, але в ній вже появилися й такі твори, що їх може читати тільки людина з більшою освітою. Ми не виступаємо проти появи сих творів, тільки зазначаємо, що їхнє місце в іншому видавництві.

Гринишин хоче бути бадьорий, ступати розмашистим кроком, пити зором синю даль та йти твердо вперед. За собою хоче лишити цвіль, зневіру, смуток і безсилля. Так принаймні говорить автор в нарисах *Весна* і *Гори*. Та цікаве, що як авторів прийшлося представити героїв, що щось діють, то бачимо тільки сум і терпіння, а тріюмфують вороги. Ось у *Кривавому Збручі* вбивають червоні москалі українця, що втікає з рідної землі; в *Цвинтаріці* божеволіє сотник Данченко, бо «всюди рани, всевлadний тиф і смерть»; в нарисі *В Карпатах* розказує автор неймовірну історію, як на милицях цілий рік воював Дизьо на фронті і таки вкінці згинув; такий самий і *Червоний змія*. Чи добре писати такі твори, призначені для популярної преси?

Подібно і Дяченко називає свої рядки «суворою піснею»

як грім палкою, як грань!" — та в віршах не промовляє до уяви читачів образною мовою, тільки абстрактними гаслами, що їх важко зрозуміти, бо не легко "одним узлом звязати всі розмахи, ідеї — та враз без гамору й стукну йти до меж Великих Днів з пари всієї!"

Чи не можна було писати без оргій, Гефайста, Ахіля, Трої і хітона, але з порівняннями, метафорами та ритмом? От хочби коломийковим!

Л. Граничка

Олесь Донченко — *Країна Фед* Песа на три дії для театрів юного глядача. Одеса 1935 8^о стор. 39.

Для характеристики відносин на сьогочасній Україні треба зазначити, що твір сей змісць старого "дозволено цензурою" носить на собі таку печать: "Драмсекція ВРК НКО УСРР до вистави дозволила". Про "українізацію" України свідчать такі особи, що співпрацювали при появі книжки: Корнєв (обкладинка), Гімпелевіч (І) — редактор, Дайц — худ. редактор, Шенкер — техкер (технічний керівник), Комаров — коректор. Щоб читач сих рядків не думав, що се якесь люксове видання, зараз зазначаємо, що в книжечці знаходимо такий папір, якого не вживають у нас навіть щоденники.

Країна Фед — се не якась мітична країна, тільки "трудова комуна для молодих правопорушників", а Фед — се скорочено: Фелікс Едмундович Дзержинський — "видатний більшовик і чекіст". В пєсі виступають ще, — крім вихованців-дітей, безпритульні діти, злодій, "завпед трудкомуни" і Васько, що то його автор робить головним героєм пєси. Герой сей з безпритульного підлітка "перевиховується" в комуні і робиться комуністом, що аж молиться до "товариша Леніна", якого скульптурна постаць стоїть на пєдесталі.

Ся комуна "виконує завдання", робить "лижва" (лещети) червоноармійцям до естафети. Автор також "виконав" завдання і написав твір, де Васько працює "як ударник", "дає 20 лижов зверх пляну" і "викикає всіх товаришів на змагання в праці".

Твір Донченка не має драматичної будови. В ньому дієві особи розмовляють між собою, але діялоги не творять драми. Вчинок головного героя не дуже то переконливий, таж він перед хвилиною програв з вуркаганями 1000 карбованців, за які мав купити дерева до комуни. Воно й справді важко малювати радісні картини в країні, де бушують безпритульні діти-злодії (картина 2 та 6) і де люди вмирають з голоду (картина 1). Пєани в честь ката українського народу — чекіста Ф Е Д, нікого не переконують.

Л. Граничка

1) *Памяти професора Василя Біднова* Прага 1936 Видання Українського Історично-фільологічного Товариства в Празі 4^о стор. 32.

2) *Др Константин Чехович — Мелетій Смотрицький як грама-тик* Львів 1935 8^о стор. 15+1 знімка титулової сторінки граматики М. Смотрицького.

3) *О. Макарій Каровець ЧСВВ — Українці — ректори львівського університету* (Відбитка з *Доброго Пастиря* ч. 2—3) Жовква 1936 8^о стор. 15.

Всі повисесті праці мають одну спільну рису, а саме всі вони порушують справу української церкви. Покійний професор В. Біднов лишив найповажніші праці з історії церкви; М. Смотрицький — се клясичний взір діяча на всіх ділянках церковного життя; між 15 ректорами львівського університету нарахував автор аж 13 священиків і тільки двох світських українців.

Українське Історично-фільологічне Товариство в Празі вшанувало свого довголітнього секретаря й невтомного співробітника — покійного проф. В. Біднова засіданням, де проф. Д. Дорошенко реферував про життя й громадську діяльність покійного, а С. Наріжний про його ж наукову працю. Згадана книжка містить сі реферати разом зі списком наукових праць Біднова. Життя проф. Біднова — се тернистий шлях чи не кожного українського вченого, що не може вповні відда-

ватися тільки науковій праці. В. Біднов — хоч був фахівцем-істориком, то вчити мусів в духовних семінаріях таких „нефахових“ предметів, як німецька мова, психологія і філософія та... старожидівська мова. Та ці перешкоди не зломали запалу Біднова до улюбленої історичної праці. В його науковому доробку нараховує бібліограф 97 наукових праць та 17 рецензій. Читачі нашого журналу знають покійного вченого з його численних праць, друкованих в давньому *ЛНВ*. Автор сих рядків слухав викладів Біднова в українському університеті в Празі і тоді часто думав, що Біднов — се уосіблення вченої скромності, яку не так легко знайти між нашими вченими. Як підкреслює при кінці своєї розвідки С. Наріжний, покійний професор не шукав доктрин історичного процесу, себто якоїсь ширшої синтези української історії. Се виходило з самого характеру його праці. Якби проф. Біднов забажав був дати огляд історії цілої України, то не знаємо, чи не мусівби був знайти якусь свою синтезу, „доктрину“ чи „схему“ історичного процесу. Проти сього немає ради, бо такий вже сам характер історичної дисципліни. Таж і сам С. Наріжний не заперечить, що найбільші історики, не тільки українські, але й чужинних націй, мали завжди свої схеми й доктрини, і при їх помочі формували духове обличчя своїх народів.

При розвідці Дра Чеховича треба було зазначити, що се відбитка із збірника, присвяченого М. Смотрицькому (Львів, видання Грекокатолицької Богословської Академії, рік 1934 стор. 49-63). Автор використав знану вже літературу про граматику Смотрицького і порівнював висліди чужих учених з самою працею нашого першого великого граматики. Праця Чеховича не приносить наукових несподіванок, та цікава своїм полемічним характером; бо автор вірно зазначає, що „український характер сеї граматики і всю її наукову велич може відкрити собі і другим тільки українська наука“. Досі світ не знає, що „граматика Смотрицького се величній вияв тодішньої української науки, тісно звязаної з життям і потребами української нації“.

О. М. Каровець нараховує аж 15 ректорів-українців з походження на львівському університеті. З того були тільки два світські. М. Нападівич (в шк. р. 1829/30) і Евзевій Черкавський (в шк. роках 1875/6, 1876/7 і 1887/8), що хоч і був сином гр. кат. священника, то за раховував себе до польської нації. Решта ректорів то духовні особи, між ними два Василіяни. Петший ректор-українець — то Антін Ангелович (1796/7) — останній Йосиф Комарницький (1826/7). Для цікавих треба додати, що в давніших часах професорами, а то й ректорами, могли бути й такі вчені, що не лишили по собі ніяких наукових праць. Таким ректором був і звісний цензор Шашкевичевої *Русалки Дністрової* Венедикт Левицький (1830/31) і Онуфрій Криницький (1834/5) та Мартин Барвінський (1838/9). Університети тоді тільки вчили, а не плекали науки.

Автор найдовше пише про митрополита Григорія Яхимовича та називає його „найвизначнішою українською особистістю XIX ст. на галицькій землі“. Чи не пересадив тут автор?

Л. Грамачка

Ростислав Єндик — *Білі Ночі* В-во Винне Гроно Львів 1936 стор. 120.

Є в нас поети, які завзято, хоч і безуспішно, намагаються переконати читачів, що вони є ще кращі новелісти. Буває й навпаки. Є автори іноді незлих новел, що хочуть уходити за поетів. До останньої категорії належить і автор *Білих Ночей*. Колиб такі поезії стали правилом, мусілиб ми ствердити, що рівень нашого літературного смаку знизився, порівнюючи з чудовими поезіями в прозі Гамсуна або Бодлера.

Білі ночі... Чому білі ночі? Чи автор знає, що таке білі ночі? Зміст книжки — еротика. Еротика досить одноманітна і затужлива. „Боляче темно“, „стогін очікування“, „тужний біль“, „смуток, біль і заморожена душа“, „розвійні плачки, що голосять похоронну пісню“, зно-

ву — „біль і смуток“. Чи не за багато того? „Мовчанка слова, Мовчанка бажання. Мовчанка мислі“... Се перше часом дуже на місці. Але останнє — не добре. Або, як вам подобається така поезія:

Ді,

Лю,

Лі лю,

Lilelelelele..

—!?!—

Графічно виглядає досить цікаво, але чи поетично? (знак крайнього здивовання на кінці —!?!—, авторів, не мій).

Або таке:

Кохаю Тебе.

Кохаю,

А ю,
ю.

Сумніваємося, щоби таке розірване, даване гомеопатичними дозами ко-ха-н-ня трапило комусь до переконання. Палкі поцілунки, рожеві бажання і уста мов метелики, — не такі вже ревелюційні і нові епітети... Що мисль автора „огортає цілу вселенну, протикає небо і землю, буде констеляції“, що він чується „володарем несамовитостей“ — звучить як маніфест. Але маніфест не є ще поезією, не є нею і саморекляма. Поезія мусить хвилювати, непокоїти, суггерувати почування, але всеж — не сміє бути ребусом. А на мою скромну думку, в *Білих ночах* багато ребусів. Такі вирази, як: „шляхетність твого тіла рівнається шляхетності твого духа“, се мов списано з підручника арифметики. „Рука сплітається з рукою, очі вдивляються в очі — так починається любов“... Можна і так, але таку дефініцію мігби дати і лікар, не конче поет.

Опріч „поезій в прозі“, є ще в книжці поезії в віршах. Українські і... німецькі. Що до перших, то треба зауважити, що коли хтось розпарцелює якийсь лист в такий спосіб, що кожде його речення напише в окремій рядку, то з того ще не вийде поезія, ані навіть вірш. Напр.:

Бурунного часу поети

Нераз Тобі на день складалися

І своїм хистом розгублялися,

Тобі хватаючи комети.

Сеж просто плягіят з Михайла Рудницького! А М Рудницький може ввійти в *Антологію сучасних українських поетів*, але в історію української поезії ніколи не ввійде. Такі слова в вірші, як: каскади, домінантно, акорди, дитирамби може й надають віршові звучності, але звучності бубна. Пишучи німецькі вірші, треба розрізняти — *der, die, das* (кляті німці ще їх не позбулися!). Не можна ні в поезії, ні в прозі писати *mein Kinn*, треба писати *mein Kinn*, бо *Kinn* — слово честі! — середнього роду. Залежно від конструкції фрази, часом *Du* мусить йти наперед, а за ним *bist*, часом навпаки. Сваю тут недопустима. *Hort*, смію запевнити автора, мужеського роду, а не жіночого, як думає він (*zur Hort*). Писати такі німецькі „вірші“, се всеодно, якби хтось писав „мій дівчина“ і „моя коханий“, або як той німець, що російську фразу — „душа красна дівча“ — переложив: *Meine Seele, rote Mammselle*. Се не є поезія. р. о.

Василь Масютин *Два з одного* Повість ч. I стор. 170, ч. II стор. 163 бібліотека Діла Львів 1935.

Повість ся дуже убога фантазією, плитка, поверховна. Даремне перекидує читач картки, шукаючи бодай за тіню якоїсь глибшої думки чи яскравого образу, за натяком на те, що по королівськи розсипано в творах Бальзака (і що, перекладаючи його старанно повикреслювала в своїм „перекладі“ бібліотека *Ді а*). Тема вибрана автором — не нова. Знаходимо її в *Двоїмнику* Достоевського, в знанім романі Стівенсона (переробленим на фільм — *Доктор Джекіл і містер Гайд*). Згадуються і Шевченкові близнята.

Але тема, унята в інших глибоко і психологічно, унята в Масю-

тина примітивно — і механістично. Нещасливий випадок, Павла Івановича перетято в поясі на дві частини. Штука геніального лікаря — „доповнює“ кожну частину мерця і з одного — робить двох Павлів Івановичів.

Перший (дороблений до висшої частини) добрий і чеснотливий, другий (дороблений до низшої частини) злий. Перший — „цяця“, другий — „бека“. Як виявляється назовні натура кожного з них, автор спершу пояснює се, а потім — представляє. І одне і друге — марно. Отже „цяця“ — дивував „скоками в піднебесні сфери“, своєю „неземністю“ (I 161), „царство духа ставало близьким його свобідній свідомості“, він був „освободжений від егоїзму земних привязань“ (II 33 і 39), взагалі „скидав з себе панування тіла“ (II 72). Щож до другого Павла Івановича, „беки“ — то той вийшов просто на безрогу. Як трагічно глибоко малює Меріме (Les âmes du purgatoire), свого „Гайда“, Дона Гарсію, якого — вже вираючого — привернув до життя діавол. З якою фантазією, інвенцією, розмахом, в яких барвах! Масютин робить се простіше. В порівнанні з його Павлом Івановичем-„бекою“, навіть *Малкий Бас* Салогуба — є Мефістом. Павел Іванович-„бека“ — се, як вже сказано, безрога. Його „сатанську“ натуру виявляє автор в тім, що наказує йому (най читач вибачить!) — „виконувати найпоганішу надібність... у скляну посудину, де доктор беріг здобутки багатомісячних дослідів“, їсти пальцями, і майже в кождім розділі гвалтати або намагатися згвалтати жінок (I 163 і 165). При чім його „флірти“ описані так елегантно, що насправду можуть викликати подив і захоплення в кожного склепового субекта. По однім таким „флірті“ він „штани доніс до дому зовсім пірвані“ (цілком Балзак!), при другім — просто „кинувся на неї“, або „навалився на неї“, свою Маргариту — уявляє в своїй шляхетній фантазії, як — „бабу з груденятами мов гарбуз“ і т. п. (I 110, 122, 168; II 65). Не беремо того авторові за зле, (висше себе не підсочисий!), але всеж треба мати увагу і на читачів: не самжеж редактор бібліотеки *Діла* насолоджується сею повістю... Не знаючи, що дальше зробити з своїм Павлом Івановичем-„бекою“, автор робить з нього шпигуна, а читача повідомляє, що він поринає в життєві „намули“ (II 163). Якої будь психології шукати тут — марна праця... Не знаючи, що зробити з Павлом Івановичем-„цяцею“, Масютин — ні звідси ні звідти — виводить українських націоналістів (в часи, коли і слова такого ще не існувало) і їх боротьбу з царатом. Героєм тут стає наш „цяця“. Сю боротьбу націоналістів за ньєрку-Україну — представляє автор безпорядно-наївно, з патосом неофіта, що на старості рішів зукраїнізуватися, цілими сторінками переповідає вичитані з чужих книжок — страшно нові для нього — фрази про загірбушу Москву та її азіатську культуру, а з його „націоналіста“, підмальованого на модерне, визирав душа просвітянського українофіла минулого віку, що йшов в народ з книжечками „благотворітельнаво общества ізданія общепользних книг на малоруском языке“. „Боротьба“ масютинських „націоналістів“ виявляється в нудних балачках і в поїздці на могилу Шевченка. В такім зпросвітянненім і зпростаченім вигляді став отой ньєркошараварницький „націоналізм“ ставним і для його засадничого ворога — редактора бібліотеки *Діла*. Отже Павло Іванович-„цяця“ (той, що йому лікар доробив низшу частину) — прилипнув „серцем до рідної стихії“, до „дбайливої матері-батьківщини“ (II 150, 158) і взагалі йде на стрічу сонцю золотому... Тоді як його „бека“-двійник іде в гегенну вогню... Так кінчиться ся „повість“. Цілість робить вражіння чогось мистецьки безпорядного, глибоко провінціального, несмачного і застрашаючо некультурного: лектура для інтелігентних куховарок.

Писано „повість“ мабуть по російськи: стільки в ній москалізмів, Напр.: заерепенилась (I 43 по нашому згедзгалася), задається (I 51 по нашому пишається), томливим вечором (I 103 з російського — томительним), шевелиться (II, 6 — ворухиться), бичівка (II 9 рос. бічовка, наш мотуз) завчені рухи (II 58 — рос. заучення, по нашому — вивче-

ні), оце так молодець! (II 61 — відважник, спритяр, польське зух), козиринув (II 87—зам. віддав чолом, як у Шевченка, або ударив в дах, „засалютував“).

Кому і нащо потрібний був сей твір — не знати... Але так як справи стоять в Галичині, не виключено, що ся макулатура дістане літературну нагороду.

Дмитро Штикало — Над світом сяє хрест меча Накл. О. Грозовської Львів 1936.

Ніщше каже, що „в кожній філософії буває точка, в якій „переконання“ філософа являється на сцені, говорячи мовою старої містерії:

adventavit asinus

pulcher et fortissimus“

(явився осел

гарний і найміцніший).

Те саме можна сказати про тих „філософів“, що хочуть „годити“ християнізм з націоналізмом. На націоналізм кинена анатама, особливо в нас, вже офіційно і „неофіційно“ з неодних солодких уст проповідника і мораліста. Але се не страшно і не грізне, як прм. проклони нашого новозорянізму. Не страшні проклони із сього боку. Тут кождий скоро вичує *Премудрого Змія*, що зручно закаптурився в фальшивому девотизмі. Але гірше, коли особи замізерні духом і зовсім чужі так націоналізмові, як і християнізмові починають і хочуть „годити“, цитуючи з амвону і зі сцени Христа, і „оправдуючи“ націоналізм (якже „патріотові“ його нині не оправдувати?), але... отой розумний і „небезбожний“. Та, по довгих тірадах все їх кінцева фраза виклинає отой „скрайний“ націоналізм, „виключний“, „безбожний“. І зараз бачите містерію: з амвону робиться сцена, а з „філософа“ вилазить *asinus, pulcher et fortissimus*, як філософові виростають довгі, йому питомі, вуха.

В чім мізерність і обридливість отой філософії? Просто: візантійці (чит. толстовці), чи вони „православні“ чи „католики“ — чужі християнізмові, чужі католицизмові (західному) і чужі всякій Божеській вірі, вірі духа. У них — тільки їх „переконання“. Їх віра, се „віра“ розуму і розм'ягченого сентименту. Коли ви дивитесь на них і слухаєте їх мудрих тірад про віру, про Христа і про (навіть!) націю, вам стає якось моторошно, і починаєте тужити за горіючими очима і сухим обличчям кард. Мерсе. Бо одне є чуже тим філософам: „Словож ваше нехай буде: так, так; ні, ні: бо що більш над се, се від лихого“ (Мат. V 37). В них є „і так, так; і так і ні“. Щоби вони сказали так, замала і замізерна душа в їх тілі, і не мають відваги. Вони ні християни, ні патріоти. В них нема душі і віри, а тільки розум і „віра“—філософія, яка мусить силою факту триматися кріпко чогось конкретного, чогось матеріального, амвони, сцени: *asinus'a*.

Чи тут є що годити? Ні. Тут можна викласти як новозорянський Змія, або — вірити, т. зн. бути християнином і націоналістом нерозривно в серці.

Тут нема чого годити. Се досить щасливо намагається довести автор сей брошури, якої заголовком є слова Е. Маланюка: „Над світом сяє хрест меча“. Розуміємо труднощі автора. Тяжко представити се, що є єдністю в душі, а що функціонально і формально має два очеркнення. Автор нагаль щасливо вивязався з них.

Ясніший сей розділ понять і правильний, коли автор зараз відзивається до церкви, що від неї „буде передусім вимагати її добро піти назустріч новітньому націоналізмові і разом з ним працювати над моральним вихованням „народу“. Отже, того розділу на дві віри нема. Є тільки дві форми здійснювання волі Бога між нами.

Коли церква почала вироджуватися і несповняти свого Божого покликання, явилися лицарі Льюїолі, які вратували закон Божий на землі і ідею правдивого Бога. Се лицарі-апостоли. Коли півмісяць з мечем почав загрожувати хрестові, являються у всій Європі хрестоносці-лицарі і чубаті романтики над Дніпром, воїни „за віру нашу християнську“. Над світом являється меч хреста, що відбиває півмісяць.

від берегів Чорного моря і затемнює його. Нині над світом християнським, а особливо над Україною повисла тінь серпа і молота з наладованими скорострілами і різницьким ножом. Нині час на лицарів одної і другої категорії: — тих що йшли з горючими очима і словом, і тих, що виводилися в Дніпрових байраках з мушкетами і шаблоками. Безумовно, коли українська церква зуміє натхнутися вірою душі, і заступить першу роллю, легше буде нам привернути закон Божий на нашій землі і серп заступити хрестом. Але не бачу великої потреби звертатись до „поваплених гробів“, щоб здобути їх для новітнього ордену, не санкціонованого справді офіційним клером, але — нашою вірою і Богом, якого маємо не в голові, а в серці.

Поза тим незручним формальним розділом „двох вір“, який автор зробив, дух брошури, — як я висше представив. Чуєте, як за словом бється серце автора і його віруюча душа.

Провідний дух брошури можна висказати так:

Не можна вірити в Бога, а не вірити в Україну аж до того мозаперечення і до тої форми, яку надали вірі хрестоносці — старі і — нинішні з над Дніпра і з Альказару.

М. Сухий

Олена Кисілевська — *По рідному краю* Полісся. Коломия 1936. Накладом власним (Відбитка з часопису *Жіноча Доля*) 16^а стор. 128.

Читачі *Вістника* певно пригадують собі статейку з листопадового числа про *Маргинецький край*, себто про Полісся — та пізніший відгомін сеї статейки в грудневій книжці нашого журналу. Цікаве світло кине на сю дискусію книжка п. Кисілевської, що в чотирох порох року їздила на Полісся, коли обставини (вона була тоді сенаторкою) — давали їй змогу туди поїхати. „Чи доведеться ще повернутися сюди, питається авторка, як сі обставини минуться?“

Сумне та важке життя поліщуків — та Кисілевська не дивиться безнадійно на їхню будуччину, бо в самому серці Полісся стрічала невчених, простих, але письменних людей, що наражаються на різні прикрі наслідки, аж до матеріальної шкоди, а не хочуть виректись передплачувати українські газети.

На кінці своєї цікавої праці прикрашеної 24 знімками висловлює авторка своє „свiate переконання“, — що отся частина нашого народу, тісно звязана з нами кровю, мовою, минулим, ніколи не буде втрачена для української нації. „Так наказує твердий природний закон, якого не зломлять ніякі закони людські“.

Читач

Від Адміністрації

Вже вийшла з друку 4 (12) книжка *Квартальника Вістника* **Д-ра М. Антоновича** *Маниш* *Вперед* **Бліхер**. Ціна книжки в краю зл. 1⁵⁰, для заграниці зл. 1⁷⁰ Опуст комісовий 20%. Хто пришле за 7 книжок готівкою з гори — вишлемо 10 прим. Хто хоче взяти в кольпортаж книжки *Квартальника*, або *Книгозбірні Вістники* просимо нас повідомити.

Річна передплата *Квартальника Вістника* на 1937 р. виносить в краю зл. 4 платних згорі (для передплатників *Вістника* половину), закордоном зл. 5. (передплатники платять зл. 3). Оплата кожної окремої книжки внесе значно дорожше.

На просьбу наших передплатників продовжуємо речинець платности знижкової річної передплати *Вістника* до кінця січня 1937 р. з краю і Чехословаччини за *Вістник* 20 зл., з закордонну зл. 25.

До відома передплатників в Румунії: Пристосовуючися до існуючого курсу леї повідомляємо, що передплата в Румунії, хто її заплатить до кінця січня 6. р., виносить 75) леїв за *Вістник*, а хто заплатить по січні 1937 р., річна передплата за *Вістник* 900 леїв. Передплату приймає наш заступник на Румунію дир. Л. Киселиця *Cernauti str. Andrei Saguna 2/1*.

Вістник висилається так, що в перших днях місяця повинен бути

в руках передплатників (в краю). Колиб так не було просимо реклямувати на почті.

Пригадуємо заступникам, кольпортерам і прихильникам, що січень — місяць видавництва *Вістника* і *Квартальника Вістника*, а тому пропонуємо:

1) Повести широку пропаганду на місцях за поширенням видавництва (приднати нових передплатників).

2) Налагодити справу систематичної кольпортажі *Книгзбірні* і *Квартальника Вістника* (в своїх повітах і округах).

3) Припилювати, щоб довжники заплатили належитість і стали дійсними передплатниками в 1937 р.

4) Вислані чеки і запрошення до передплати передати всім тим, хто хотівби стати передплатником *Вістника*, або *Квартальника Вістника* на 1937 р.

5) Зробити виставу книжок Видавництва.

6) Наклонити до передплати *Вістника*, а як ні, то бодай до передплати *Квартальника Вістника* бувших недбалих передплатників *Вістника* і *ЛНВ*, яким ми мусіли стримувати висилку.

7) Подати адреси своїх знайомих, читалень Просвіт, кружків Рідної Школи, бібліотек і інших товариств, на які ми вишлемо запрошення і чеки ІКО.

8) Подбати, щоб бібліотеки, випожичальні, товариства, інституції у Вашім місті набули видання *Вістника*.

9) Постарайтеся, щоб місцеві книгарні мали в продажі видання *Вістника*.

10) Вивісити запрошення до передплати в Просвіті, Пов. Союзі Кооператив, Бесіді, і др. українських повітових товариствах на виднім місці.

Мусимо і в 1937 р. здержувати висилку *Вістника* в краю по двох незплатчених книжках, а *Квартальник*, новозголошені і закордонні передплатники дістануть в борг лише одну книжку, а тому просимо завчасно присилати передплату і не наражати себе на стримання книжок.

П.П. бувшим заступникам: Мгру Т. Гаєцькому Борщів; Вірі Тимофіївій Кремянець; Б.Гошовському Золочів; Гр. Демчишинові Бережани; Олені Крохмалюк Люблин; Мгру Вол. Постригачеві Тернопіль і кольпортерам: Марії Білас Трускавець, Ірені Колек Львів, Ст. Ніклевичеві Борислав і Р. Лисякові Снятин — за совісну працю дякуємо.

В ХІ кн. *Вістника* 1936 р. надруковано: Укр. Нац. Обеднання Вініпег дол. 4., а має бути: Укр. Нац. Обеднання Едмонтон дол. 4.

Вп. М. Негребецький, Устрики Долішні: Від В-ва *Неділя* у Львові одержали зл. 8.75 помилково їй пересланих.

Вп. М. Качмар Німеччина, заплатив за п. п. Ф. Кнут зл. 30.30 і В. Панченко-Юревич зл. 16.

Вп. Іван Роман Ужгород, розчислився з нами за передплату за 1936 р. за п. п. М. Біліченка, М. Баботу, І. Грицика і за інкасовані в інж. А. Берегульки зл. 4.40 і Ю. Хоминця зл. 4, а о. Т. Волохатюк Канада — за о. прот. І. Григораша зл. 4.50 і В. Свистуна зл. 33.

Вп. проф. Д. Денищук і дир. Л. Киселиця Румунія прислали поштою по зл. 50.63 в тім за інж. О. Турушанку зл. 10.

Через нашого заступника на Румунію дир. Л. Киселицю одержали ми річну передплату *Вістника* 1936 р. за слідуючі особи: Л. Грекул-Мандрика, о. Т. Мельничук, інж. М. Павлович, М. Пігуляк, В. Циганюк, піврічну С. Лакуста, О. Дуба і *Квартальника* 1936 р. за Ю. Гордійчука і о. Т. Мельничука.

Українська Кооператива *Калина* Вініпег, заповіджених листом з 18 листопада дол. 10 дотепер не одержали. Замовлені книжки вислали за 10 дол. одержаних 3 жовтні кредитували зл. 52.16.

Вп. А. Аварам Америка (40 зл.); М. Хлипавка, А. Господин Канада; о. др. Н. Братко Рим; І. Жураківський Франція; проф. К. Заклинський, д-р. А. Малик, д-р Ф. Слодецький, інж. А. Зубенко, д-р

А. Ольшевський, Укр. Студ. Спілка Брно, інж. В. Бородайкевич, всі Чехія — гроші одержали, книжки і рахунки вислали.

Вп Ст. Кавбаснюк Нью-Йорк: одержали ще 13 ХІ дол. 10, але до тепер не подано на яку ціль?

За приєднання нових передплатників дякуємо **Осипові Струтинському** Станиславів (5), **Борисові Шевченкові** Сосновці (4), **Ростиславові Волошинові** Озиряні (3), **В. Гуцулякові** Вільно (2), **П. Бисви-чеві** Голосковичі (1), **Т. Бортникові** Радевилів (1), **Ст. Зошуків** Коломия (1).

Хто знавби, просимо подати нові адреси таких осіб: Ярослав Олійник Грималів, о. Антін Борса Будзанів; Святослав Гук Підволочиська, Дмитро Поперецький Лясковці.

Вже по видрукуванню їх імен вирівняли належитість: М. Леськів Озірна, Секція Молодія при читальні Просвіти на Супінського Львів, Т-во Сокіл Завадів, Н. Ломацька Тисова, Культурно-освіт. студ. гурток при Філії Просвіти Підгайці. **За кольпортаж:** Іван Базарко Довжнів, Книгарня Ант. Зборів, Ст. Козачук Горохів, Юліан Букатович Балинци, Василь Карачко Филипківці.

Мимо кількократного упізнання не вирівняли належитості за кольпортаж: Марцинок Микола Бобятин зл. 8^ч 9; Мрикало Петро Конюхи 7-50; Процьк Володимир Камінка Струмілова 4-85; Галя Петрицька Таврів 10-50; Федів Ярослав Заболотівці 8-60; Володимир Швадчак Добровляни к. Дрог. 8.

За Вістник і Книгозбірню: Теодора Будзинівна Борислав 4-70; о. Др. Евген Ружицький Луцьк 2-50; Сергій Богданівський адв. Луцьк 5-45; Василь Небелюк Шевелювка 3-25; Данилюк Дмитро О-оле Любельське 4-70; Читальня Просвіти Стецова 2-20; Богдан Голик Прилбичі 4-75; Степан Скрипник Рівне 6; Богдан Умриш студ. Краків 5.

Всіх хто має залежності за кольпортаж, чи передплату просимо вирівняти і не наражати видавництво на страти.

Пошукуємо кольпортерів на повіті: Добромил, Сянік, Рудки, Заліщики, Копичиньці, Володимир-Волинський, Любомель, Холм, Підкарпаття (Чехія) і на Аргентину.

На 15 грудня 1936 р. слідує статистичний стан передплатників **Вістника:** 19% учительство високих, середніх і низьких шкіл, урядників, приватних і державних установ; 18.4% студентів високих і середніх шкіл; 14.7% збірних передплатників; 14.2% кольпортерів і заступників; 7.1% промисловців і купців; 5.7% лікарів; 5.3% інженерів; 5.1% адвокатів; 4.8% селян і робітників; 3.2% священників; 2.5% інших професій.

Зі всіх передплатників припадає на Галичину 53%/о; Волинь 8.2% на інших в границях польської держави 17.3%/о; на заграницю 21.5%.

По кількості передплатників чергуються: воєводства: Львівське, Станиславівське, Волинське, Тернопільське і пр.; повіті: Львівський, Стрийський, Перемишльський, Кременецький, Станиславівський, Дрогобицький, Луцький, Тернопільський, Золочівський, Збаржський, Сокальський, Здолбунівський, Дубенський, Рава-Руський, Коломийський, Рівенський, Радехівський, Жовківський, Жидачівський, Снятинський, Скалатський, Ярославський, Яворівський, Любачівський, Бережанський, Бібречський, Городок-Ягайлонський, Зборівський, Перемишлянський, Бучацький, Підгайцький, Рогатинський, Турчанський, Товмацький, Самбірський, Сянодський, Старо-Самбірський, Ліський, Косівський, Долинський, Брідський, Заліщицький, Копичинецький, Надвір'янський, Теребовельський, Чортківський, Ковельський, Калущський, Володимир-Волинський і ин.

Міста і містечка: Львів, Познань, Варшава, Стрий, Краків, Кременець, Станиславів, Луцьк, Вільно, Тернопіль, Перемишль, Коломия, Рівне, Снятин, Сосновець, Борислав, Бережани, Дрогобиць, Збарж, Золочів, Дубно, Каліш, Катовиці, Ярослав, Яворів, Самбір, Рава-Руська, Городок-Ягайлонський, Жовква, Калущ, Перемишляни, Сянік, Буригін, Білий Камінь, Белз, Олесько, Радимно, Тарнів, Мости-Великі, Старий-Самбір, Сокаль, Торунь, Товмач, Чортків, Здолбунів, Трускавець, Озірна, Чесанів, Люблин, Остріг, Надвірна, Ковель, Ходорів, Журавно, Сколе, Почаїв і др.

Закордоном: Чехія, Румунія, Сп. Держави П. Америки, Канада, Фран-

ція, Німеччина, Аргентина, Бельгія, Австрія, Данція, Югославія, Бразилія, Китай, Індія.

Кольпортаж Вістника найбільше поширений: Познань, Стрий, Нью-Йорк, Чернівці, Перемишль, Канада, Станиславів, Луцьк, Варшава, Вільно, Ужгород, Чортків, Товмач, Городок-Ягайлонський, Югославія і др.

(Далі буде).

В Румунію на разі вислали 1 і 2 кн. квартальника, а по одержанню дозволу дішлемо решту книжок.

Вп. М. Прима, Б. Айрес (5 пезів) одержали.

Василь Стефаник

Трагічна вістка про смерть **Василя Стефаника** наспіла запізно, щоби ми могли дати ще в сій книзі присвячену йому статтю. Зробимо се в наступній книзі нашого журналу. На сім місці виражаємо лише наш великий жаль з приводу відходу від нас Того, чий слід лишиться незатертим в нашій духовості.

Письменник старшого покоління, Він — на схилі життя — виявив в своїй творчості рідке розуміння для атмосфери тої великої доби, в яку вступив наш народ з вибухом світової війни, і для її стремління. Виразом того зрозуміння були його твори, що з'явилися, у відновленім *Лит. Наук. Вістнику*, як — „Вона — земля“ (ЛНВ 1922 кн. I), „Сини“ (ЛНВ 1922 кн. VII), „Межа“ (ЛНВ 1927 кн. II). Про Стефаника в ЛНВ з'явилися статті: *Д. Донцов* — „Поет твердої душі“ (ЛНВ 1927 кн. II) і *Д. Д.* — „Май 1871-Май 1931“ (ЛНВ 1931 кн. V).

Редакція

Нові книжки

Евг. Круківський — Голос крові Львів вид. II нторр клями стор. 128.

М. Зячлинський — А ми тую стрілецьку славу збережемо. Спомини ч. II В-во Всесвіт Львів 1936 стор. 112.

Календар для всіх на 1937 рік Львів накл. І. Тиктора стор. 160.

Праці географічної комісії Наук. Т-ва ім. Шевченка Вип. I стор. 208.

о. др Йосиф Сліпий — Подорож до Англії В-во Мета Львів стор. 124.

Ст. Перський — Популярна історія т-ва Просвіта Львів 1936 Накл. фонду Учителя брати мої ч. 4 стор. 268.

Дм. Штикало — Над світом сяє хрест меча Львів 1936 стор. 48.

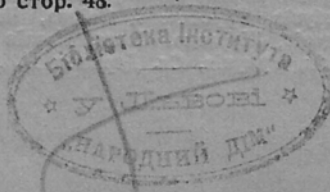
П. Беркут — Богатства українських земель Львів ч. I стор. 32, ч. II стор. 32 вид. Дешеві Книжки.

Б. Галайчук — Про Грузію та грузинів В-ння Просвіти Львів 1936 стор. 48.

К. П. — В червоному царстві сатани Оповідання В-во Нове Село стор. 60.

Марія Кремінярівська — Оповідання про Надю ч. I Кремянець стор. 132.

Беніто Мусоліні — Доктрина фашизму перекл. М. Островерха Накл. Б. Кравцева Львів стор. 32.

ВЖЕ ВИЙШОВ

Студентський Вістник

Замовляйте на адресу: **Львів, Львівських Дітей 28/II.**

**СПОЖИВАЙТЕ
НАБІЛ І ВИРОБИ
тільки
МАСЛОСОЮЗУ**

КООПЕРАТ. ФАБРИКА ДОМІШОК ДО КАВИ „Суспільний Промисл”

Львів—Богданівка 30. — Тел. 242-97.

поручає знаменитої якості вироби: цикорію
„Луна“, „Солодову Каву Луна“ і підмішку
кави „Пражінь“. — Жадайте у всіх skleпах!

**Українська торгівля
паперового ділу**

„СОЮЗНИЙ БАЗАР”

**ЛЬВІВ,
Руська ч. 20.**

веде гуртівну і детальну продаж шкільного і канцелярій-
ного приладдя. — **ЦІНИ НАЙДЕШЕВШІ!**

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ”

БАЖАЄ ВЕСЕЛИХ СВЯТ

і просить закупити на свята в її складах:

**муху, цукор, мід, мак, олії, гриби, оріхи, родзин-
ки, мідгали, гвоздики, — вина — горівки — коньяки.**

**ВАШУ БУДУЧНІСТЬ НАЙКРАЩЕ
І НАЙПЕВНІШЕ ЗАБЕЗПЕЧИТЬ**

„КАРПАТІЯ”

**Товариство взаємних обезпечень на життя
у Львові, Ринок ч. 38. — Тел. 258-43.**

III
П 12531

В-во „Україні“ 1937 Р. 5 № 1

Видавець Іван Тиктор

Видає:

1. Новий Час щоденник, Львів, Косцюшка 1/а.

Місячна передплата 3.— зл. Точні передплатники дістають що місяця «Історію Українського Війська» по одному зшиткові за доплатою 40 гр. на кошти опакування й пересилки.

2. Наш Прапор Львів, Косцюшка 1/а.

Ілюстрований часопис, виходить тричі в тиждень. Точні передплатники дістають безплатно щомісяця книжку — премію, видання «Української Бібліотеки». — Передплата разом із книжками «Української Бібліотеки» місячно 1.95 зл., чвертьрічно 5.55 зл., піврічно 11.10 зл.

4-та книжка нашого Квартальника за 1936 р.

д-р М. АНТОНОВИЧ

МАРШАЛ ВПЕРЕД

(БЛІХЕР)

Ціна книжки зл. 1'50, для передплатників Вістника — зл. 0'75.

Квартальник Вістника

ч. 1 1936

Д. ДОНЦОВ:

Ц. зл. 1'—

ПАТРІОТИЗМ

ч. 2 1936

Д. ВАРНАК:

Ц. зл. 1'50

ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

ч. 3 1936

Д. ДОНЦОВ:

Ц. зл. 1'50

ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ

Книгозбірня Вістника

ч. 4

Р. Бидик:

А. ГІТЛЕР

Ц. зл. 1

ч. 1 (5) 1935 р.

Д. Варнак:

КАРДИНАЛ МЕРСІЄ

Ц. зл. 1

ч. 2 (6)

Л. Мосендз:

ШТАЙН

Ц. зл. 1'50

ч. 3 (7)

Д. Варнак:

ДАНІЄЛЬ О'КОННЕЛЬ

Ц. зл. 1

ч. 4 (8)

В. Темляк:

ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ

полковник Ля Рок

Ц. зл. 1'50

**В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Av. А. Нью-Йорк.**

ЦІНА КН. 2'20 зл.

**Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.**